

KAPCSOLJ EGYBŐL!

kézenfekvő a segítség

A GYERMEKVÉDELMI JELZŐRENDSZERI TAGOK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSE

**A KAPCSOLATI ERŐSZAK ÉS AZ
EMBERKERESKEDELEM OKOZTA
ÁRTALMAK AZONOSÍTÁSA ÉS KEZELÉSE**

**CSALÁDBARÁT
ORSZÁG**
NONPROFIT KÖZHASZNÚ KFT.

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

KAPCSOLJ EGYBŐL!

kézenfekvő a segítség

A GYERMEKVÉDELMI JELZŐRENDSZERI TAGOK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSE

**A KAPCSOLATI ERŐSZAK
ÉS AZ EMBERKERESKEDELEM
OKOZTA ÁRTALMAK
AZONOSÍTÁSA ÉS KEZELÉSE**

**FELKÉSZÍTŐ TANANYAG
(16 ÓRA)**

EFOP-1.2.4-VEKOP-16-2016-00001 Kríziskezelő szolgálatok fejlesztése kiemelt projekt

Szerzők:

Babós Emese
Dr. Bagi Krisztina
Boglacsik Tímea
Borsos-Kőszegi Erika
Hellenbárt László
Kopf Katalin

Szakmai lektor:

Kereki Judit

Projekt szakmai vezető:

Téglásy Kristóf Gábor

ISBN 978-615-5944-27-7

ISBN 978-615-5944-28-4

EFOP-1.2.4-VEKOP-16-2016-00001

Kríziskezelő szolgálatok fejlesztése

Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.

Székhely: 1134 Budapest, Tüzér utca 33–35.

E-mail: kapcsoljegybol@csbo.hu

TARTALOM

1. fejezet FOGALOMTÁR, FOGALOMRENDSZER.....	7
FOGALMAK KIBONTÁSA, ÉRTELMEZÉSE	8
1. Az agresszió	8
2. A kapcsolati erőszak fogalma, meghatározása, értelmezése	9
2.1. Gyermekbántalmazás	9
2.2. Fizikai bántalmazás.....	12
3. A bántalmazás egyéb fajtái.....	17
3.1. Idősbántalmazás, fogyatékkal élő személy bántalmazása, férfibántalmazás.....	17
Felhasznált irodalom	19
2. fejezet KAPCSOLATI ERŐSZAK.....	21
1. lecke: A kapcsolati erőszak meghatározása	21
1. A kapcsolati erőszak fogalma, meghatározása, értelmezése	22
2. A kapcsolati erőszak történetisége	22
3. A kapcsolati erőszak sajátosságai	24
4. A kapcsolati erőszak társadalmi beágyazottsága.....	25
Felhasznált irodalom	27
2. lecke: A kapcsolati erőszak fajtái.....	28
1. Fizikai bántalmazás	29
2. Pszichológiai erőszak.....	29
3. Szexuális erőszak.....	29
4. Gazdasági erőszak.....	29
5. Szeperálás.....	30
Felhasznált irodalom	31
3. lecke: A kapcsolati erőszak dinamikája	32
1. A kapcsolati erőszak sajátos törvényszerűségei: ciklikusság, „mézeshetek”	33
2. A bántalmazó kapcsolatok kimenetei	33
2.1. A bántalmazó segítséget kap ahhoz, hogy felhagyjon bántalmazó viselkedésével	33
2.2. Az áldozat kilép a kapcsolatból	34
2.3. A kapcsolat fennmarad.....	35
Felhasznált irodalom	35
4. lecke: A kapcsolati erőszak következményei	36
1. Az erőszak eszkalálódásának folyamata	37
2. Pszichés és fizikai következmények.....	37
Felhasznált irodalom	39
5. lecke: A bántalmazott.....	40
1. Az áldozattá válás útja: mintakövetés és tanult viselkedésmódok	41
2. A bántalmazás közvetlen és közvetett hatása az áldozat személyiségére	41
3. Miért marad az áldozat a bántalmazó kapcsolatban? A kilépés intraperszonális és szociális akadályai	42
Felhasznált irodalom	43
6. lecke: A bántalmazó	44
1. A bántalmazó attitűdjei és motivációi	45
2. Bántás és bántalmazás közötti különbség	45
2.1. A bántás.....	45
2.2. A bántalmazás.....	46

3. A bántalmazás pszichopatológiai értelmezése	47
Felhasznált irodalom	48
7. lecke: A bántalmazás különleges fajtája: az internetes zaklatás.....	49
1. A cyberbullying (online zaklatás) fogalma, értelmezése	50
2. A cyberbullying főbb típusai	50
3. A cyberbullying közvetlen és közvetett hatása.....	51
4. Internetes zaklatás kortárscsoportban és kapcsolati erőszakban.....	52
Felhasznált irodalom	54
3. fejezet JELZŐRENDSZER	55
1. lecke: A jelzőrendszer fogalmának értelmezése	55
2. lecke: Együtműködés a jelzőrendszerben	58
1. A gyermekvédelmi jelzőrendszer szereplői.....	59
2. A jelzőrendszer hatékony működésének folyamata	61
3. lecke: A jelzőrendszer feladatai	62
1. A jelzőrendszer tagjainak feladata a gyermek veszélyeztetettségének figyelése és kezelése, feltárása	63
2. A jelzőrendszer működésének alapelvei	64
3. A jelzőrendszer működésének különös alapelvei	64
4. A Módszertani útmutató fő üzenetei.....	64
5. A jelzés	65
5.1. A jelzések tartalma	65
5.2. A gyermekjóléti szolgáltató intézkedései	65
5.3. A gyermekjóléti szolgáltató visszajelzése	65
5.4. Esetmegbeszélés	66
Ajánlott irodalom	68
4. lecke: Gyermekbántalmazás.....	69
1. A gyermekbántalmazás iránya, fajtái	70
2. A gyermekbántalmazás és elhanyagolás fogalma.....	70
2.1. A fizikai bántalmazás.....	71
3. A bántalmazott gyermek: a bántalmazásra utaló jelek, a bántalmazás következményei (sérülések, pszichés sérülések, kognitív funkcióveszteségek)	72
4. A bántalmazás következményei	73
5. Münchausen by proxy-szindróma	73
6. Bántalmazó családban élő gyermek: a kapcsolati erőszak hatása a gyermekre	74
Felhasznált irodalom	75
5. lecke: A gyermekvédelmi jelzőrendszer dilemmái. Meddig maradhat a gyermek a bántalmazó környezetben?	76
1. Általános viselkedési gyanújelek.....	78
2. Az elhanyagoltság jellemző gyanújelei	79
3. A testi bántalmazás gyanújeleiként kezelendőek.....	79
4. A bántalmazás (testi/lleki) pszichés gyanújelei.....	80
5. Szexuális bántalmazásra utaló jelek	80
6. Specifikus jelek.....	80
6. lecke: A jelzőrendszer tagjainak védelme és felelőssége	81
1. Munkajogi felelősség	83
2. Büntetőjogi felelősség	84
3. A gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal intézkedési kötelezettségei.....	84

7. lecke: A segítő szakember szerepe és feladata a bántalmazottal folytatott esetmunkában.....	85
1. A segítő szakember attitűdjei, viszonyulása	86
2. Rejtett vagy nyílt áldozathibáztatás.....	87
3. Megérteni a megérthetetlen: a kliens döntéseinek tisztelete. Támogató jelenlét, szakmai kompetencia és szerepeltvárások: hogyan ne vegye át a segítő szakember a bántalmazó szerepét?	89
Felhasznált irodalom	90
4. fejezet KRÍZISKEZELŐ INTÉZMÉNYRENDSZER	91
1. lecke: Hogyan segíts? Beavatkozás és kompetenciahatárok	91
1. Általános feladatok	93
2. A jelzőrendszeri felelős feladatai	93
2.1. Jogsabályi feladatai	94
3. A jelzőrendszeri tanácsadó feladatköre, munkamódszerei	95
3.1. Jelzőrendszeri tanácsadói feladatok	95
3.2. A megkeresés során kompetenciája:	96
4. A család- és gyermekjóléti szolgálat és a család- és gyermekjóléti központ együttműködése	96
2. lecke: Speciális segítségkérések	97
1. A telefonos lelkisegély-szolgálatok feladatai, működésük, szerepük	98
2. Az anonimitás mint fegyver és akadály	98
2.1. Információnyújtás anonim módon	99
3. lecke: A kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózat	101
1. Országos Kríziskezelő Információs Telefonszolgálat (OKIT).....	102
2. Az OKIT telefonos segítőinek főbb jellemzői	102
3. Partnerszervezetek	103
4. A kríziselhelyezés menete	103
5. A telefonos tanácsadó	104
6. Az OKIT szempontrendszere a titkos menedékház vagy krízisközpont kiválasztásakor	105
6.1. Fizikai távolság	105
6.2. Az ügyfél, családtagok speciális szükségleteiből fakadó igény.....	105
6.3. Az ügyfél idővonala	105
7. A kríziselhelyezés második fázisa	106
8. Együttműködés a kríziselhelyezésen túl	106
9. Emberkereskedelem	107
10. Krízisközpontok	107
11. Félutas kiléptető rendszer (Félutas ház)	107
12. Krízisambulanciák	108
13. Titkos menedékház	108
14. Átmeneti szállás	108
15. Az esetkezelés menete a hálózatban: a segítségkéréstől az eset lezárásáig	109
15.1. Felvételi eljárás a krízisközpont részéről.....	109
16. A sikertelen kilépési kísérlet	112
17. Az OKIT tevékenységét meghatározó és a tevékenységéhez kapcsolódó jogszabályok	113
4. lecke: Az emberkereskedelem definíciója és fajtái.....	114
1. Az emberkereskedelem fogalma, típusai	115
1.1. Az emberkereskedelem mint jelenség	115
2. Az emberkereskedelem típusai	116
2.1. Munka célú kizsákmányolás.....	116
2.2. Szexuális kizsákmányolás.....	116

3. Toló és húzó tényezők az emberkereskedelemben	117
4. Az emberkereskedelem mint gyűjtőfogalom magyar jogi szabályozása	117
5. Törvényi tényállások	117
5.1. Emberkereskedelem.....	117
5.2. Kerítés	119
5.3. Prostitúció elősegítése	119
5.4. Kitartottság	120
5.5. Kényszermunka	120
5.6. Gyermekprostitúció kihasználása	120
6. A prostitúció szabályozása Magyarországon.....	121
5. lecke: Az emberkereskedelem áldozatait segítő ellátórendszer sajátosságai	122
1. Prevenció.....	123
1.1. Prevenációs tevékenységek	123
2. Veszélyeztetett csoportok bemutatása	123
2.1. Nők	123
2.2. Gyermekek	124
2.3. Cigányság.....	124
2.4. LMBT-emberek	124
2.5. Fogyatékosággal élő személyek	125
2.6. Alkohol-, gyógyszer-, kábítószer-, társ- és játékfüggők	125
3. Példák magyarországi civil kezdeményezésekre.....	126
3.1. Anthropolis Egyesület.....	126
3.2. Magyar Baptista Szeretetszolgálat.....	126
3.3. Névtelen Utak Alapítvány	126
3.4. Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány.....	127
4. Sérülékenységi tényezők bemutatása.....	127
5. Kampányok, kiállítások.....	128
6. lecke: Nemzetközi kitekintés. Az emberkereskedelem áldozatait segítő szervezetek nemzetközi együttműködése	130
1. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) bemutatása.....	131
1.1. Országhatárokon átnyúló irányítási mechanizmus az IOM segítségével	131
2. Áldozataazonosítás	131
2.1. Az emberkereskedelem áldozataira jellemző vonások.....	131
2.2. Az emberkereskedelem áldozataira jellemző viselkedésminták.....	132
2.3. Az emberkereskedelem áldozatainak azonosítására használt jelek	132
2.4. Azonosító szervek	133
2.5. Valószínűsége utaló jelek	133
3. Az OKIT emberkereskedelmi tevékenységének bemutatása	134
4. Áldozatirányítás	134
4.1. Az áldozatirányítás jogi szabályozása, tartalma	134
4.2. Az áldozatirányítás jogszabályban meghatározott módja	134
4.3. Az emberkereskedelem áldozataival folytatott szakmai munka protokollja.....	135
4.4. Út az átmeneti szállásra	135
5. Jelzőrendszeri feladatok.....	135
6. Az azonosító beszélgetés menete	136
6.1. Adott személy megismerlése.....	136
6.2. Azonosító interjú.....	136
6.3. Azonosító adatlap kitöltése	136
7. A potenciálisan emberkereskedelem áldozatává vált személlyel való első kapcsolatfelvételkor érvényesítendő elvek.....	136
8. Az azonosítást követő intézkedések	137

1. FEJEZET

FOGALOMTÁR, FOGALOMRENDSZER

Agresszió

Minden olyan szándékos cselekvés, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek Szöveg tompavagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.¹

Kapcsolati erőszak

„Kapcsolati erőszak [domestic violence]: a fizikai, a szexuális, a pszichológiai vagy a gazdasági erőszak mindazon cselekményei, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, vagy a volt vagy a jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen él vagy élt-e”(Isztambuli Egyezmény).

Gyermekbántalmazás

A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul (WHO).

A bántalmazás egyéb fajtái

A nők és a gyermekek bántalmazása mellett szót kell ejtenünk az idősbántalmazásról és a fogyatékkal élő személy bántalmazásáról: közös gyökere, hogy kiszolgáltatott helyzetben lévő, gyenge érdekérvényesítéssel rendelkező személyekkel szemben történik, erőteljes hatalmi, alá-fölé rendelt viszonyban. A férfibántalmazás sem olyan ritka, mint ahogyan azt a téma feminista megközelítésű szakirodalma feltárja.

Krízishelyzet

Olyan, érzelmileg kritikus, feszült, fájdalmas, túlterhelő állapot, amelyben a személy a lelki egyensúlyát veszélyeztető helyzettel kénytelen szembenézni, s meglévő megküzdési stratégiái elégtelenek vagy nem hatékonyak.

¹ RANSCHBURG Jenő (2012): *Félelem, harag, agresszió*. Budapest, Saxum.

FOGALMAK KIBONTÁSA, ÉRTELMEZÉSE

1. AZ AGRESSZIÓ

Az agresszivitás, agresszió nagyon régi és meghatározó kutatási témája a pszichológiának, számtalan pszichológiai elmélet foglalkozik vele. Az embert mindig érdekelte, mi irányítja és befolyásolja cselekedeteit, s azok vajon ösztönszerűek-e, biológiai alapokon nyugodnak, vagy inkább a szocializáció során sajátítjuk el őket. Az agresszió kiérdemelten áll e kutatások és értelmezések középpontjában, hiszen az emberiség történelme – ahogyan a saját életünk mindennapjai is – tele van agresszióval: háborúk, erőszakba átsapó konfliktusok, kiélezett küzdelem a szűkös forrásokért, és még hosszan sorolhatnánk. Ranschburg Jenő *Félelem, harag, agresszió* című könyvében így határozza meg az agressziót: „*Minden olyan szándékos cselekvés, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon*” (RANSCHBURG 2012).

A fogalom értelmezése vezet el bennünket odáig, hogy körülhatároltan tudjuk kezelni az agresszió fogalmát tárgyunk vonatkozásában. Bár egészen kis gyermekeknél is megfigyelték már, hogy frusztrációs helyzetekben agresszióval reagálnak: körülbelül a 7. hónap táján születik meg az agresszív reakció frusztrációs helyzetekben (LENGYEL 2002), azonban ez nem valódi agresszió, hiszen hiányzik belőle a definíció egyik lényegi eleme, az ártó szándék. Körülbelül 2 éves korig a gyermeki dühreakciók java részének nincs iránya, nincs célja: rugdosásban, csapkodásban, sírásban, üvöltésben megnyilvánuló „emocionális kiürülés” csupán, melyben elsősorban a gyermek tehetetlensége felett érzett kétségbeesése tükröződik, és nem az, hogy fájdalmat okozzon a kudarc előidézőjének. Ezt követően azonban – főképp a szociális tanulás során elsajátított ismeretek hatására – a gyermek felismeri, hogy cselekedeteivel kellemetlenséget okoz környezetének, a dühkitörések céltudatosabbak lesznek és irányt is kapnak. Innentől kezdve beszélhetünk haragról a gyermekek vonatkozásában (GOODENOUGH 1931).

Sigmund Freud agresszióelmélete ezt a frusztráció-agresszió hipotézist tárja fel, azt vélelmezve, hogy „amikor egy személyt valami akadályoz bármilyen cél elérésében, agresszív drive keletkezik, amely az illetőt arra motiválja, hogy megsértse vagy megsebesítse a frusztrációt okozó akadályt” (DOLLARD 1939). A hipotézis meglehetősen leegyszerűsíti az agresszió megjelenésének lehetőségeit, és ha kizárólagosságát elfogadjuk, kizárjuk azokat a biológiai okokat, amiket szintén igazolni tudtak. Néhány vizsgálat kimutatta, hogy állatoknál a hipotalamusz speciális területeinek ingerlése vagy blokkolása agressziót, sőt gyilkolást vált ki (SMITH 1970). A magasabb rendű emlősöknél az agresszió ilyen ösztönös mintázatai az agykéreg befolyása alatt állnak, és sokkal jobban befolyásolja őket a *tapasztalat*. Mindemellett Dabbs és Morris 1990-es kutatásai (DABBS–MORRIS) arra is rávilágítottak, hogy az emberi agresszió kapcsolatba hozható a tesztoszteronszinttel: a magasabb tesztoszteronszint emberek esetében nagyobb agresszióval jár együtt.

Ezzel szemben a szociális tanuláselmélet elveti az agresszió ösztönként vagy frusztráció eredményeként létrejövő hajtóerőként való definiálását, meglátásuk szerint az agresszió épp olyan tanult viselkedésmód, mint bármely más. Albert Bandura megközelítésében (BANDURA 1977) a frusztráció leginkább azokban az esetekben vált ki agressziót, amikor már megtanulták, hogy az ellenséges helyzetekre agresszíven kell vagy lehet válaszolni. A későbbiekben azt is bebizonyították, hogy az agresszió megerősítése, azaz a környezet által az agresszióra adott válasz és az agresszió következményei fontos szerepet játszanak a viselkedés formálásában (PATTERSON 1967).

A pszichológia, és kiemelten a szociálpszichológia eredményei azt mutatják, hogy bár az agresszív cselekedeteknek van biológiai alapja, magasabb rendű fajoknál azonban a szociális tanuláselmélet meglátásai meghatározók: az agresszió és annak kifejeződése az embernél alapvetően tanult viselkedésforma, melynek formálódása már a korai gyermekkorban elkezdődik. Az agresszió sokkal inkább kifejeződik, ha az agresszív cselekedet megerősítést kap (az agresszor által kívánt válasz elérése), mint ha az agresszív cselekedet eredménye büntetés. Berkowitz (BERKOWITZ 1965) kutatásai arra is rámutattak, hogy az agresszió kitörésének nincs katartikus vonatkozása: az agresszív cselekedet elkövetése vagy növeli, vagy szinten tartja az agressziót, semmiképpen nem várható annak csökkenése.

2. A KAPCSOLATI ERŐSZAK FOGALMA, MEGHATÁROZÁSA, ÉRTELMEZÉSE

(lásd 1. fejezet Fogalomtár, fogalomrendszer)

2.1. Gyermekbántalmazás

A gyermekek helyzete, társadalmon, családon belüli megítélése az évszázadok során sokat és sok irányba változott. A pedagógia, filozófia, pszichológia, szociológia tudományában számtalan meghatározó gondolat, írás született velük kapcsolatban (PUKÁNSZKY 2001), több hosszú időre meghatározta elsősorban a nevelés módszereit, céljait, irányát. A középkor filozófiáját, gyermekképét elsősorban teológiai irányzatok határozták meg, és a gyermekkor még nem volt kiemelt, különleges életszakasz, a gyermeki létet egyszerűen a „kicsinyített felnőtt” szempontjából, pusztán méretbeli különbségként fogták fel. A testi fenytés határozottan jelen volt a neveléstudományban is, és az oktatás szinte kizárólag a magasabb társadalmi státuszban lévő fiúgyermekek kiváltsága volt. A felvilágosodás koráig, a 18. század Franciaországáig kell várnunk ahhoz, hogy gyökeresen változzon ez az elképzelés, s a gyermek a kicsinyített felnőttből valódi gyermekké váljon, az anyagi ártatlanság megtestesítőjeként. Ettől kezdve tekinthetünk az európai kultúrkör gyermekszemléletére úgy, mint előremutató, a gyermekekről a jelenlegi ismereteink és tudásunk szerinti irányban gondolkodó filozófiára és neveléstudományra. A gyermekkor felismerése speciális időszakként szükségszerűen, ám meglehetősen lassan vonta maga után a gyermekek különleges védelmére vonatkozó jogi szabályozások megjelenését. 1833-ban Angliában született meg az első, gyermeki jogokat védő jogszabály, mely tiltja a 9 év alatti gyermekek foglalkoztatását, és szabályozza az idősebb gyermekek munkaidejét is, majd 1872-ben Magyarországon is megjelent a gyermekek védelmének jogszabályi vonatkozása, az 1872 évi VIII. törvényben az Ipartörvényről, melynek 40. §-a kifejezetten tiltja 12 éven aluli gyermekek alkalmazását tanoncnak, illetve figyelemmel van a gyermekek iskolai kötelezettségeire is.²

A 20. század jelentős, meghatározó változásokat hozott a gyermeki jogok tekintetében. Ebben az évszázadban ismerték el teljeskörűen, hogy a gyerekeket születésüktől kezdve jogok illetik meg, speciális védelemre szorulnak, jogaik érvényesítéséhez támogatásra van szükségük, s mindezeket a felnőtteknek kell biztosítaniuk számukra.

A Genfi Nyilatkozatot, mely a gyermekek jóllétét biztosító alapvető jogokat tartalmazza, 1924-ben fogadta el a Népszövetség, azonban a Népszövetség 1946-os feloszlásával a dokumentum elvesztette jogi alapját. Az ENSZ Közgyűlés 1959-ben Nyilatkozatot fogadott el a gyermekek jogairól,³ mely olyan jogokat is elismert, mint a névhez, az állampolgársághoz vagy az ingyenes alapfokú oktatáshoz való jog. A nyilatkozat azonban nem kötelező hatályú az államokra.

A későbbiekben, 1989. november 20-án fogadta el az ENSZ Közgyűlése a Gyermek jogairól szóló egyezményt. Ebben a dokumentumban foglalták össze azoknak a jogoknak a minimumát, amelyeket minden államnak biztosítani kell az ott élő gyermekek számára. Az Egyezményt csak 3 ország nem fogadta el magára nézve kötelezőnek: az Amerikai Egyesült Államok, Szomália és Dél-Szudán. A Gyermekjogi Egyezményben foglalt jogok egy része mára már banalitásnak tűnhet számunkra (mint például a névviseléshez való jog), de vegyük figyelembe, hogy egy nemzetközi egyezményről beszélünk, több mint 20 év távlatából. E meghatározó dokumentum szavatolja azonban, hogy az Egyezményt aláíró államok jogalkotásuk során minden esetben figyelembe veszik az alapvető jogokat, illetve a jogok érvényesülése érdekében a szükséges nemzeti jogszabályokat megalkotják. Az Egyezményben foglalt jogok más része azonban a mai napig csak többé-kevésbé ismert, s kijelenthető, hogy a közgondolkodásban nem vert gyökeret még olyan mélységben, hogy a mindennapok döntéseit és cselekedeteit kizárólagos módon meghatározza. Figyelembe véve ezt a tényt, kiemelten fontos a társadalmi jogtudatosság szintjének emelése, melynek egyik meglehetősen hatékony eszköze lehet a célcsoporttal – a gyermekekkel – folytatott közvetlen, jogtudatosságot megcélzó csoportmunka.

² 1000 év törvényei – 1872. évi VIII. törvény az ipartörvényről.

³ <http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>

A Gyermekeket Védelméről és a Gyámügyi Igazgatásról szóló 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdették ki, s vált ezáltal a magyar jogrend részévé. A Gyermekvédelemről és a Gyámügyi Igazgatásról szóló törvény megalkotásáig azonban mégis további 6 évet kellett várni Magyarországon. Az 1997. évi XXXI. törvény a megszületése óta meghatározó a hazai gyermekvédelemben, az abban felvázolt jogi és szakmai rendszer felépítésében és céljában tartalmazza az Egyezmény alapelveit. E törvény értelmező rendelkezései között találjuk a *veszélyeztetettség* fogalmát, mely *olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.*⁴

A veszélyeztetettség definíciója megalkotása óta folyamatos szakmai viták tárgyát képezi. Tartalma, szövegezése tökéletesen megfelel a veszélyeztetettség leírásának, annak minden lehetséges formáját és hatását leírja, ám e passzus értelmezése olykor problémát okozott a szakembereknek. 2016-ban az Emberi Erőforrások Minisztériuma megjelentette a *Gyermekeket Védelméről és a Gyámügyi Igazgatásról szóló törvény módosításáról* című kiadványát, mely a WHO definícióját hívja segítségül: „A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.”⁵

Az általános, széles körű megfogalmazás igényli a pontosítást, különösen a gyakorlati munka vonatkozásait tekintve. Sok esetben parázs szakmai viták tárgyát képezi egy-egy eset mentén, hogy az adott magatartás, mulasztás vagy körülmény veszélyeztető-e, s ha igen, akkor milyen mértékben. Továbbgondolva: igényel-e beavatkozást, s azon belül milyen beavatkozás szükséges. A tág értelmezési lehetőség meglehetősen nagy szubjektivitásra ad lehetőséget a szakma képviselői részéről, ahogy az egyes esetek megítélése több szempontból is megtörténhet.

Az értelmezési probléma egyik lehetséges feloldása lehet, ha a veszélyeztetettség fogalmát nem a magatartás-mulasztás-körülmény triászban kívánjuk értelmezni, hanem a Gyermekeket Védelméről és a Gyámügyi Igazgatásról szóló törvény tükrében. Az Egyezmény 27. cikk 1. bekezdése kimondja: „Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.” Ebben a viszonylatban értelmezve minden olyan helyzet, ami veszélyezteteti a gyermek megfelelő életszínvonalhoz való jogának érvényesülését, önmagában veszélyeztetőnek minősíthető, s ezen minősítés után tehetjük meg a magatartás, mulasztás, körülmény szerinti kategóriába sorolást. Mindemellett biztosak vagyunk abban, hogy a kérdés elemzése további, széles körű szakmai párbeszédet, szükség esetén sztetenderdek kidolgozását igényli. Az utóbbi években készültek mértékadó kiadványok a téma körülményéről (GÁL 2011), illetve számos kiadvány foglalkozik a segítő szakemberek szerepével, kompetenciáival, illetve a szolgáltatásokat igénybe vevők szükségleteivel.

Témánk szempontjából a gyermeki jogok mellett kiemelten szükséges foglalkoznunk a gyermekbántalmazás kérdésével mint meglehetősen komplex és kizárólag összefüggéseiben értelmezhető jelenséggel. A családon belüli erőszak áldozatainak segítése során gyakran tapasztaljuk, hogy az áldozat úgy véli: a bántalmazó csak őt bántotta, a gyermek nem érintett a bántalmazásban, mert az agresszor őt nem verte meg. Fontos tisztáznunk ezzel kapcsolatban, hogy az a gyermek, aki erőszak tanúja lesz, szükségszerűen áldozat is egyben, és ez különösen igaz akkor, ha az erőszak a családján belül, a szülei, gondviselői között történik. Könnyű belátnunk ennek az állításnak a valóságtartalmát, ha belegondolunk abba, mit élhet át az a gyerek, aki végignézi, hogy az egyik általa szeretett személy durván bántja a másik általa szeretett személyt.

Herczog Mária és Kovács Zsuzsanna 2004-es, *A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése*⁶ című módszertani hírlevele megfelelő támpontot ad számunkra akkor, ha a gyermek veszélyeztetettségét, bántalmazását próbáljuk meg kategóriákba foglalni. A szerzők a Gyer-

⁴ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 5 § n).

⁵ *Módszertani útmutató. Gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan*, 32. o.

⁶ http://www.ogyei.hu/upload/files/gyermekb_modszer_tan_ajanlas.pdf

mekvédelmi törvény mentén, azt kiegészítve és továbbgondolva fogalmazták meg megállapításait, tanulmányunkban mi is ezt követve és újragondolva tesszük megállapításainkat (HERCZOG–KOVÁCS 2004).

Mint azt korábban már hivatkoztuk, a veszélyeztetettség a Gyermekevédelmi Törvény szerint magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot. Lényeges, hogy e hármaszt értelmezni tudjuk. Magatartás alatt értünk minden szándékos cselekvést, tettet, akaratlagos cselekvést, melynek célja vagy eredménye a veszélyeztető helyzet kialakulása. Idesoroljuk a fizikai, szóbeli, lelki bántalmazást, szexuális abúzust. Mulasztás alatt azokat a cselekedeteket vagy cselekedetek elmaradását értjük, melyek azzal valószínűsítik meg a veszélyeztetést, hogy valamihez nem jut hozzá a gyermek. Idesoroljuk az érzelmi elhanyagolást, a fizikai elhanyagolást, az oktatás elhanyagolását, de az orvosi ellátáshoz jutás megtagadását, védőoltások elmaradását, higiéniai körülmények alacsony színvonalát is. Legnehezebben a körülményt tudjuk meghatározni, hiszen ez a legtagadhatóbban értelmezhető kategória. Veszélyeztető körülmény lehet egy kezeletlen szenvedélybeteg családtag, egészségtelen környezet, vagy a fokozott infokommunikációs ártalmak is.

A következőkben áttekintjük az egyes konkrét veszélyeztetési, gyermekbántalmazási kategóriákat.

1. táblázat

Korcsoport	Következmények
kisgyermekkor	lelassuló kognitív fejlődés
	örömkészség zavara
óvodáskor	ismétlődő motoros játék
	gyenge csoportjáték
	gyenge együttműködési hajlam
kisiskoláskor	kevés pozitív kortárskapcsolat
	alacsony kortárs „együttlétélmény”
serdülőkor	antiszociális viselkedés

Elhanyagolás

Minden olyan mulasztás vagy baj okozása, amely jelentősen árt a gyermek egészségének vagy lassítja, akadályozza szomatikus, mentális és érzelmi fejlődését.

Érzelmi elhanyagolás

Az érzelmi biztonság, az állandóság, a szeretetkapcsolat hiánya, a gyermek érzelmi kötődésének durva mellőzése, elutasítása, a gyermek jelenlétében történő erőszakos, durva, támadó magatartás más családtaggal, többnyire az anyával szemben.

Fizikai elhanyagolás

Az alapvető fizikai szükségletek, higiénés feltételek hiánya, a felügyelet hiánya, a gyermek védelmének elmulasztása olyan esetekben, amikor veszélynek van kitéve. Idesorolható az orvosi ellátás késleltetése, az orvosi utasítások be nem tartása, a védőoltások beadatásának indokolatlan elmulasztása, késleltetése.

Oktatási, nevelési elhanyagolás

Az iskolalátogatási kötelezettség elhanyagolása, vagy a rendelkezésre álló és javasolt speciális képzési, fejlesztési szolgálatok igénybevételének elmulasztása.

Gyermekbántalmazás vagy abúzus

Azt jelenti, ha valaki sérülést, fájdalmat okoz egy gyermeknek, vagy ha a gyermek sérelmére elkövetett cselekményt – noha tud róla, vagy szemtanúja – nem akadályozza meg, illetve nem jelenti. A gyermeket bántalmazás érheti *családon belül*, illetve *családon kívül*.

Családon belüli erőszak

Ha valaki a hozzátartozója biztonságát, testi-lelki épségét veszélyezteti vagy károsítja, önrendelkezésében vagy szexuális önrendelkezésében korlátozza, testi erőszakot követ el vagy annak elkövetésével fenyeget, illetve e személy tulajdonságait szándékosan tönkreteszi, s ezzel elviselhetetlenné teszi az áldozat számára az együttélést.

Családon kívüli abúzus

Történhet intézményben szakember, nevelő, gondozó által, de maga az ellátórendszer is lehet bántalmazó, elhanyagoló.

Érzelmi bántalmazás

Egy gyermek érzelmeivel való tartós visszaélés, amely a gyermek érzelmi fejlődésére súlyos és tartósan káros hatást gyakorol. Idetartozik a gyermekekben az értéktelenség, a szeretetlenség, a nem kíváncsiság és a hasznavehetetlenség érzésének keltése, amely alacsony önértékeléshez, az önfogadás képtelenségéhez, kötődési nehézségekhez vezethet. Jelentheti az életkornak vagy a fejlettségnek nem megfelelő elvárások támasztását a gyermekkel szemben (például a szobatisztaság idő előtti erőltetése, a képességekhez nem igazodó iskolai követelmények). Idetartozik a gyermekekben állandó félelemérzet vagy szorongás keltése, megszégyenítés, állandó kritizálás, az érzelmi zsarolás, a gyermek kihasználása.

Az érzelmi bántalmazás formái

- szóbeli bántalmazás (a gyermek sértegetése, kritizálása, teljesítményeinek lekicsinylése, meggyanúsítás, stb.);
- izoláció (eltiltás a barátoktól, vagy más, a gyermek számára meghatározó kapcsolatoktól);
- megfélemlítés (szeretetmegvonással, fizikai büntetéssel, elhagyással, megöléssel, stb.);
- a gyermek büntetése pozitív és egészséges magatartási formákért (mosoly, hangadás, helyzetváltoztatás, kíváncsiság) (BABITY 2005).

Az érzelmi bántalmazás súlyos formája az olyan élethelyzet, amelyben a gyermek szem- és fültanúja más, igen gyakran édesanyja bántalmazásának. Az érzelmi abúzus a gyermekkel szembeni rossz bánásmód minden formájában megtalálható, de külön is felléphet.

2.2. Fizikai bántalmazás

Jelenthet ütést, rúgást, lekötözést, bezárást, rángatást, rázást, el- vagy ledobást, gondatlan leejtést, mérgezést, megégetést, leforrázást, vízbe fojtást, fojtogatást és ha más módon okoznak fizikai sérülést a gyermeknek. Számos országban idesorolják a közlekedés során elkövetett gondatlan veszélyeztetést

is (gyermekülés hiánya, ittas vezetés, kivilágítatlan kerékpár) Hangsúlyozandó, hogy a gyermek fizikai bántalmazása nem különíthető el az érzelmi bántalmazástól sem, ahogyan azt is fontos hangsúlyoznunk, hogy a fizikai bántalmazásnak messze mutató pszichés következményei vannak.

2004-ben jelent meg Révész György *Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás* című munkája, mely a fizikai bántalmazás pszichés következményeit a következőképpen foglalja össze (RÉVÉSZ 2004):

Szexuális abúzus

Gyermek vagy fiatal szexuális tevékenységekre való kényszerítését vagy csábítását jelenti, függetlenül attól, hogy az áldozat tisztában van-e azzal, mi történik vele. E körbe tartozik a fizikai kapcsolat (hüvelyi vagy anális behatolás, megerőszakolás), és a be nem hatoló, de molesztáló, simogató, csábító tevékenység, a felláció, a maszturbálásra kényszerítés, vagy a kézzel történő ingerlés kikényszerítése is. Lehet testi kapcsolaton kívüli tevékenység is, például gyermek bevonása pornográf anyagok megtekintésébe vagy készítésébe, valamint a szülő vagy a gondozó szexuális tevékenységének figyelésébe, továbbá a gyermek ösztönzése helyteleníthető szexuális viselkedési módokra. Külön említendő, de szorosan idetartozó eset a gyermek biológiai nemének nem megfelelő szexuális énkép és szerep kialakítása (fiút női, lányt férfi nemi identitás irányába terelése). Különösen súlyos a gyermekkereskedelem, a kereskedelmi célú szexuális kihasználás, kizsákmányolás. Magyarországon az elmúlt években nagy hangsúlyt kapott a gyermekek ellen elkövetett szexuális visszaélés kérdése – a témára jó néhány, a régmúltból napjainkban felszínre került eset irányította a figyelmet. A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény e témára vonatkozó, 2014. december 21-én hatályba lépett módosítása értelmében a gyermek sérelmére elkövetett, ötévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő szexuális bűncselekmények nem évülnek el.

A szexuális bántalmazás speciális formái

Incesztus (vérfertőző kapcsolat): A vérfertőzés során a bántalmazó egyenes ági rokonával (például gyermekével, unokájával) létesít szexuális kapcsolatot. A témáról először Freud ír a *Totem és tabu* című nagy hatású, tabudöntőgető művében (FREUD 1990). Az incestus lényeges eleme, hogy vérrokonok között valósul meg, ami által társadalmi tabukat is sért.

Pedofília: Ebben az esetben a gyermekkorú sértett és felnőtt közötti szexuális, szexuális jellegű cselekmény következik be, mely során a gyermek a felnőtt szexuális igényei kielégítésének tárgya (DÍOSZEGI 2006). A pedofília nem azonos az incestussal, bár mutatkozhatnak átfedések. A pedofíliát mentális betegségnek tekintik sok esetben, eszerint a szexuális viselkedés hátterében neurobiológiai mechanizmusok állnak, és napjainkban nagyrészt még nem ismert neuroanatómiai háttere van a pedofiliának (LANGEVIN 1989), de ettől függetlenül büntetőjogi cselekmény.

Cybercrime: A szexuális bántalmazás körén belül sajátos területet képvisel az online szexuális abúzus: a gyerekek az interneten keresztül, passzív módon pornográf tartalmú leveleket kaphatnak, olyan helyzetbe kerülhetnek, hogy szexuális szolgáltatásra kérik fel őket, vagy pedofil személyek online chatbeszélgetésre hívhatják meg őket. A probléma súlyosságát jelzi, hogy 2001. január 8-án Strasbourgban Cybercrime Egyezményt adtak ki, melyet az Európa Tanács Budapesten 2001. november 23-án hirdetett ki, és amellyel e bűncselekménytípus visszaszorításának célját kívánják elérni.⁷ Hazánkban Parti Katalin kutatta az internetszolgáltatók és a nyomozó hatóság együttműködését, és felmerül a szülők felelőssége is (PARTI 2003).

⁷ A 2004. évi LXXIX. törvényt 2004. szeptember 23-án hirdették ki.

A gyermekbántalmazás különleges esetei

Méhmagzatot károsító magatartás

Ha a várandós – az erről való felvilágosítás ellenére – életmódjával magzata egészségét veszélyezteti. Ez elsősorban a terhesség alatti drog- és alkoholfogyasztást, a mértéktelen dohányzást, a prostitúciót jelenti. A várandós bántalmazása, a nem gondozott, titkolt terhesség is árthat a méhmagzatnak.

Alkohol- és drogabúzus

A szülők vagy gondviselők alkohol- és drogfogyasztásának olyan következményei lehetnek, amelyek a gyermekre veszélyt jelentenek. Ilyenkor vizsgálni és mérlegelni kell, hogy az alkohollal, droggal való visszaélés ellenére a szülő képes-e megfelelő módon gondozási, felügyeleti és nevelési feladatainak ellátására, vagy a függőség ezt lehetetlenné teszi. A várandósság gyakran motivációt jelent a drog- és alkoholfogyasztás megszakításához.

Az alkohol- vagy drogfüggő szülő gyerekének nagyobb az esélye arra, hogy már kora gyermekkorától fogyasszon alkoholt vagy drogot, esetleg függőnek, betegnek szülessen. Ezek az esetek különleges ellátást igényelnek.

Gyermek bántalmaz gyermeket (megfélemlítés, bullying)

Ezekben az esetekben egy gyermeket egy másik gyermek vagy gyermekek csoportja a konfliktusok szokásos kezelésén túl, ismételten, fizikailag, illetve lelkiileg bántalmaz, vagy szexuálisan molesztál. A probléma kezelésénél igen fontos, hogy az áldozat és az elkövető egyaránt kapjon megfelelő segítséget. A felnőtt elkövetők vizsgálata azt mutatja, hogy sokan gyermek- vagy serdülőkorukban bántalmazók, vagy maguk is abúzus áldozatai voltak. A bullying különleges formája az egyre nagyobb veszélyt jelentő cyberbullying, az elektronikus zaklatás, mely elsősorban távközlési úton, többnyire az interneten éri utol áldozatát, ismétlődő, ellenséges és az áldozat személyiségfejlődésének, illetve önbecsülésének szempontjából rendkívül káros módon fejti ki hatását. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megbízásából 2011-ben készített EU Kids Online kutatás⁸ tanulságai szerint a magyar gyerekek átlagosan 9 éves korukban kezdenek önállóan internetet használni, és a 9 és 16 év közötti korosztály 60%-a napi szinten használja az internetet, ugyanezen gyerekek kétharmada rendelkezik legalább egy közösségi portálon profillal. A felmérésben részt vevő gyermekek 19%-a nyilatkozott úgy, hogy a kutatást megelőző egy évben része volt internetes zaklatásban kortársai részéről. „Az érintettek 11%-a majdnem mindennap, 20%-a egyszer-kétszer egy héten, 15%-a egyszer-kétszer egy hónapban, csaknem fele ennél ritkábban vált áldozatává ilyen cselekedetnek.”

Münchausen by proxy-szindróma

A Münchausen-szindróma kifejezéssel eredetileg azt a helyzetet írták le, amikor a betegek meghamisítják saját tüneteiket. A „más által előidézett Münchausen- vagy kivetített szindróma” esetében a szülő (aki szinte mindig az anya) gyermekével kapcsolatban betegségtörténeteket talál ki, hamis információkkal félrevezeti az orvost, a gyermeknél mérge, gyógyszer, fertőzés vagy fizikai sérülés (például fojtogatás, rendszeres fájdalomkózos) alkalmazásával tüneteket vált ki, illetve megváltoztatja a laboratóriumi mintákat vagy a leletek tartalmát.⁹

Rendszerabúzus (másodlagos viktimizáció)

Ha a gyermekek védelmére létrehozott és működtetett rendszer diszfunkcionálisan működik, ezzel hozzájárul a bántalmazás késedelmes elhárításához, vagy be nem avatkozásával a folyamatos viktimizációhoz, károsodáshoz. Ebbe a körbe tartozik a gyermek tájékoztatásához és véleménynyilvánításához fűződő jogainak figyelmen kívül hagyása vagy megtagadása, a szülőktől való indokolatlan elválasztás, például az indokolatlan kórházba utalás.

⁸ Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság – EU Kids Online II, 2011.szeptember, http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf

⁹ <http://www.gyermekebantalmazas.hu/celcsoportok/szakembereknek/item/a-gyermekebantalmazas-es-elhanyagolas-jelenseg-koere-a-gyermekeorvos-szemszoegbe>

Az egészségügyi ellátás keretében is traumatizálódhat a gyermek, a szükségtelen vagy nem körültekintő orvosi vizsgálatok eredményeként, valamint a szülők tájékoztatásának, illetve felvilágosításának elmulasztása vagy megtagadása esetén. Idesorolható a nyomozási, jogi eljárás során a szükségtelen számú és nem megfelelő formájú kihallgatás, kikérdezés, vizsgálat, vagy ha a vizsgálatot nem megfelelően felkészült szakember végzi, illetve ha az eljárás indokolatlanul elhúzódik.

Szem előtt tartva az eddigiekben rendszerezett és feltárt információkat megállapítható, hogy gyermekeink veszélyeztetése igen sokrétűen megvalósulhat, ami szükségszerűen követeli a prevenciós eszközök mind erősebb és hatékonyabb működtetését, illetve a már megtörtént veszélyeztetés esetén a mind komplexebb segítségnyújtás lehetőségeinek megteremtését

Krízishelyzet

A különböző krízishelyzetek, krízisállapotok az élet természetes velejárói. A különböző definitív megközelítések közös pontja, hogy olyan, átmeneti állapotról beszélnek, melyben – jellemzően külső események hatására – olyan, az egyén számára fenyegető körülmények és helyzetek alakulnak ki, melyekkel kénytelen szembenézni, azonban az addig használt megküzdési stratégiái nem képesek megoldani a helyzeteket.

Ha fajtái szerint kívánjuk elkülöníteni a kríziseket, meg kell különböztetnünk fejlődési kríziseket, akcidentális kríziseket és az úgynevezett krízismátrixot.

Erikson fejlődési – normatív – kríziselméletében a krízishelyzetek az ember egészséges fejlődésének velejárói a csecsemőkortól az öregkorig, melyek megfelelő megoldása elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy fejlődésünk zavartalan legyen. Az Erikson által felállított nyolc szakasz – pszichoszociális stádium – egymásra épül, egymást követő, s mind rendelkezik a maga sajátos problémakörével, illetve annak megoldásával is (ERIKSON 1959).

Az ettől eltérő, akcidentális krízisekről akkor beszélünk, ha egy váratlan, hirtelen bekövetkező esemény miatt veszítjük el a belső egyensúlyt, s szembesülnünk kell a krízishellyzettel. Ilyen krízishelyzet lehet egy haláleset, munkahely elvesztése, váratlan kiszolgáltatottság megélése, katasztrófahelyzet, illetve bármi egyéb, az egyén számára érzelmileg megterhelő és megoldást követelő helyzet.

Akcidentális krízishelyzet bármelyik életszakaszban bekövetkezhet, így meg kell említeni az úgynevezett krízismátrixot is, amikor a pszichoszociális fejlődési krízishelyzetre (például kamaszkor) csúszik rá egy akcidentális krízis (például a szülők válása).

Gerald Caplan 1964-ben fektette le a kríziselmélet alapelveit. Pető szerint – Caplan megállapításai alapján – a krízisállapot jellemzői a következők:

„Az egyén érzelmileg veszélyes helyzettel találkozik, vagy kénytelen szembenézni, és a korábban már megtanult problémamegoldó módszereket nem tudja jól alkalmazni, azok erre a helyzetre nem érvényesek” (PETŐ 1999).

Fontos kiemelni Caplan megközelítéséből, hogy a veszélyhelyzet megítélése az egyén megélésén keresztül történik, azaz el kell fogadnunk, hogy ő egy olyan helyzetet is veszélyeztetőnek élhet meg adott időpontban, ami a külső szemlélő számára nem tűnik annak. A veszélyeztetettség átélése szubjektív természetű, kívülről nehezen ítéltető meg. Amikor kapcsolati erőszak, családon belüli erőszak, gyermekbántalmazás áldozataival találkozunk, nagyon fontos, hogy a veszélyhelyzet megítélésében az ő tapasztalatait, ismereteit és szempontjait tekintsük irányadónak, ne pedig a saját helyzetértékelésünk legyen a kizárólagos: az áldozat veszélyérzete minden esetben figyelemfelhívó kell hogy legyen a szakemberek számára.

A krízis azért alakulhat ki, mert az egyén a felbukkanó problémát, konfliktust, élethelyzetet nem tudja már az általa ismert eszközökkel, megoldási stratégiákkal megfelelő módon kezelni: próbálkozik azokkal a megoldásokkal, amelyeket addigi élete során megtanult, de ezek ebben az esetben csődöt mondanak. Újfajta készségekre van szükség, hogy a problémahelyzet megoldódjon, de ezeket még nem volt idő megtanulni, elsajátítani. Egy kapcsolati erőszak áldozatául váló személy is megküzdhet valamilyen módon az őt érő erőszakkal (elmenekül, elbújik, ellenáll), de adódhat olyan helyzet, amikor ezek a megoldások már nem működnek, nem működhetnek (az erőszak eskalációja folytán olyan agresszió éri, amihez már kevés elbújni, elmenekülni a szomszédba).

Caplan elméletében a veszély ténye és fenyegető közelsége mindennél fontosabb pszichológiai tényé válik, azaz a krízishelyzetben levőt semmi más nem érdekli, figyelme csak az őt ért eseményekre és szenvedésére összpontosul. Érdektelenné válik olyan folyamatok, események irányába, mint a munkavégzés, ön maga vagy családja ellátása, hétköznapi teendők, kizárólag a fennálló krízishelyzetben való túlélésre összpontosít. Gondolatai és érzései a krízist kiváltó események körül járnak, akár kifejezésre juttatja ezt környezete számára, akár magába fojtja. Fontos észrevennünk ebben a szempontban, hogy azt az egyént, aki kapcsolati erőszak miatt kerül a látókörünkbe, nem biztos, hogy munkavégzésre tudjuk motiválttá tenni például – még akkor sem, ha józan elgondolások szerint a munkajövedelem segíthetne neki kiszakadni a bántalmazó kapcsolatból. S ugyanez fordítva is igaz lehet: a gyermekvédelem rendszere gyakran találkozik önmagát és gyermekét elhanyagoló, munkát nem végző szülővel: ilyen esetekben érdemes megvizsgálni azt, nincs-e a folyamatok hátterében bántalmazás, mely az áldozatot arra készteti, hogy minden energiájával az elkerülésre és a megoldásra koncentráljon, kognitív és érzelmi szinten egyaránt.

Caplan kríziselméletének meghatározó eleme, hogy az egyén *a veszélyt sem elkerülni, sem megfelelően kezelni nem tudja*. E kettős frusztráció tehetetlenségérzést eredményez. Az egyén azt éli meg: bármit tesz is, a tragédia be fog következni (vagy már bekövetkezett). Egy szerettünk halála, elvesztése nem olyan esemény, amit meg tudunk akadályozni, s nem is olyan, amit figyelmen kívül tudunk hagyni. Ugyanez a helyzet áll elő a bántalmazásnál is: az áldozat jellemzően tudja, hogy nem fogja tudni elkerülni a bántalmazást, bármit tesz, az be fog következni, de kezelni sem tudja a helyzetet, nincs megoldása rá, hogyan kerülje el azt.

A váratlanul kialakuló krízishelyzetek jellemzője, hogy *a korábban megtanult megoldások és a mozgósítható lelki energia elégtelenek*. Mindnyájan rendelkezünk különböző, az életünk során megtanult, adaptív vagy kevésbé adaptív megoldásokkal, technikákkal a kialakuló helyzetek kezelésére. Vitatkozunk, megbeszélünk, menekülünk, agresszívek leszünk, szerhasználatba kezdünk – a variációk száma egyénenként változóan szinte végtelen. Ezeket a módszereket egyrészt a szocializáció során sajátítjuk el, családi minták nyomán, másrészt saját tapasztalataink során tanuljuk meg, alakítjuk ki. Amikor olyan helyzettel találkozunk, amit nem vagyunk képesek bevált technikáinkkal kezelni, akkor krízisbe kerülhetünk. Növeli a krízishelyzet kialakulásának esélyét, ha nem rendelkezünk kellő érzelmi tartalékkal, lelki energiával ahhoz, hogy megküzdjünk a helyzettel: eleve enerváltak vagyunk, sok probléma halmozódik fel, belefáradtunk azok kezelésébe, nincs már mihez nyúlni.

A krízishelyzetek jellemzően 6-8 hét alatt véget érnek, s valamiféle megoldás születik: vagy megtanulunk új megküzdési technikákat, ezáltal fejlődünk, gyarapodik megküzdésünk értéke, a krízishelyzet *megoldódik*. Amennyiben ez nem történik meg, *kompromisszumot* köthetünk, melyben az egyén alkalmazkodik egy számára korábban elfogadhatatlan élethelyzethez, melynek értékeivel nem képes azonosulni, ezért a krízisállapot újra kialakulhat az ismétlődő döntéskényszer következtében. Egy bántalmazó kapcsolatban az ilyesfajta kompromisszumos kríziskimenetek igen jellemzőek: az áldozat igyekszik alkalmazkodni a helyzethez akként, hogy lemond dolgokról – például a személyes biztonságáról – egyéb cél megvalósulása érdekében – például a lakhatás megtartása, vagy a durvább fenyegetések megvalósulásától való félelem miatt („megvertelek, de ha elhagysz, megöllek”). Az ilyesfajta kompromisszumos megoldás egy bántalmazó kapcsolatban szükségszerűen destruktív, ám segíti az egyént a krízishelyzet átvészelésében, s magában hordozza annak lehetőségét, hogy a várhatóan hamarosan megismétlődő újbóli krízisben talán több lelki energia lesz mozgósítható, jobb megküzdési stratégiák állnak rendelkezésre majd, de magában hordozza a *tanult tehetetlenség* állapotának esélyét is.¹⁰

Ineffektív (hatástalan) megoldások is születhetnek, melyek még csak nem is látszólagos megoldásai a helyzetnek, ilyen a pszichoszomatikus betegségek kialakulása, alkoholizmus, egyéb függőségek.

A krízishelyzet legrosszabb végkimenete az *összeomlás*: jellemzően szuicídium vagy valamilyen pszichózis kifejlődése. Az egyén élete rosszabb helyzetbe kerül, életszínvonala és minősége csökken (PETŐ 1999).

¹⁰ „Tanult tehetetlenség az a mentális állapot, mely során az egyén az egymást követő kiszámíthatatlan negatív ingerek hatására feladja, hogy azokat megpróbálja elhárítani, még akkor is, ha elkerülhetőek lennének, mert arra a meggyőződésre jut, hogy nem képes ezeket befolyásolni. A tehetetlenség legfőbb jellemzői közé tartozik a negatív előfeltételezés a jövőre vonatkozó történésekkel kapcsolatban, reménytelenség és a passzív viselkedés” CSABAI–MOLNÁR 2009).

3. A bántalmazás egyéb fajtái

3.1. Idősbántalmazás, fogyatékkal élő személy bántalmazása, férfibántalmazás

A bántalmazó személyiségével, a bántalmazás elkövető oldali okaival külön fejezetben foglalkozunk. Előjáróban annyit szükséges azonban leszögezni, hogy a bántalmazás minden esetben hatalmi viszonyokon alapul – a bántalmazó által kialakított, hierarchikusnak tekinthető helyzetben az áldozat alárendelt szerepben van, illetve a bántalmazás nem tekinthető ép személyiségműködésnek, a bántalmazást elkövető személy valamely, skálaként értelmezett pszichopátia valamelyik fokán áll. Ez nem jelenti azt, hogy a bántalmazó felmenthető cselekedete súlya és felelőssége alól azzal, hogy „betegnek” címkézzük, csupán annyit jelent, hogy a bántalmazó tevékenység nem azonosítható be egészséges viselkedésként.

Az alárendelő, hierarchikus elrendeződésből következik, hogy a bántalmazók áldozatai szinte minden esetben olyan személyek, akik objektív vagy szubjektív szempontok szerint kiszolgáltatottak a bántalmazónak: gyengébb fizikumúak, a patriarchális társadalomban alacsonyabb státuszba sorolódnak, idősek, betegek, fogyatékkal élők, gyermekek. Az előzőekben áttekintettük a nőkkel és a gyermekekkel szembeni erőszak, bántalmazás témakörét, ebben a fejezetben a többi áldozatra térünk ki, illetve érintjük a férfi bántalmazottak körét is.

Az idősbántalmazás, fogyatékkal élő személy ellen elkövetett bántalmazások módja nem különbözik a nőkkel szembeni erőszak lehetséges módjaitól, azonban kiegészül egy, a gyermekbántalmazásnál nagy hangsúlyt kapott bántalmazási móddal: az elhanyagolással. Galántai Júlia és Tóth Olga *Mind the gap!* című magyar országjelentésében (GALÁNTAI–TÓTH 2016) elsősorban az idősebb nők intim partner általi bántalmazására hívják fel a figyelmet, ami külön jelenséggént vizsgálendő a kutatók szerint, mert „az idősebb korosztálynál a bántalmazás másképpen jelentkezik, másképpen értelmeződik, és másfajta kezelést kíván, sokszor háttérbe szorulnak, mintegy láthatatlanná válnak a szakemberek számára is. Másik oldalról pedig: az idős emberek problémáival foglalkozó kutatások látóköréből rendre kimaradt az esetleges erőszak feltárása. Ha egyáltalán felmerül az idősek bántalmazása, akkor érdekes módon gyakrabban fogalmazódik meg az, hogy az idős családtag ellen – ha egyáltalán, akkor – felnőtt gyereke, esetleg unokája követi el az erőszakot.” A kutatók megállapításaival egyet kell értenünk. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az idős személyeket egyaránt érheti intim partner által elkövetett bántalmazás, kapcsolati erőszak, miközben nem ritka a gyermek, unoka által sérelmükre elkövetett bántalmazás sem. A fizikai erőszak, érzelmi bántalmazás, szexuális erőszak, gazdaság bántalmazás épp úgy előfordul az idősekkel szemben, mint bármely más kiszolgáltatott csoportnál, emellett hangsúlyosan megjelenik az elhanyagolás is, az időskorú személy fizikai szükségletei kielégítésének elmulasztása, akadályozása, illetve szándékos elhanyagoló helyzet előidézése. Könnyű belátni, hogy egy kiszolgáltatott helyzetben lévő időskorú személy esetén az orvosi kezeléshez jutás akadályozása, a megfelelő terápia ellehetetlenítése életveszélyes lehet, ahogyan olyan körülmények teremtése is, ami közvetetten életét, testi épségét veszélyezteti (például ágyhoz kötött idős emberre rányitni az ablakot).

A *Bántalmazottak részére nyújtott szolgáltatások* című kézikönyv (GYURKÓ 2007) szerint „a nemzetközi dokumentumok és a kutatások alapján az idősbántalmazás esetén önálló bántalmazási formának minősül a rendszerbántalmazás, azaz amikor az idős személyek ellátására, a róluk való gondoskodásra hivatott szociális, egészségügyi szektor nem működik megfelelően. Ehhez a területhez tartozik, és az idősbántalmazás tekintetében a legsúlyosabb kockázati tényezőnek minősül a szegénység, valamint a hátrányos megkülönböztetés a kor alapján. Az ENSZ Társadalmi Fejlődésért felelős Bizottsága 5/2002/PC/2 sz. jelentése szerint az idősbántalmazások tipológiája a következő:

- fizikai bántalmazás
- szexuális bántalmazás (egy másik idős, egy fiatalabb, vagy a gondozásra, felügyeletre kijelölt személy részéről)
- lelki bántalmazás, verbális abúzus (így különösen a tisztelet hiánya)
- a magánszférához/magánélethez való jog megsértése

- a kapcsolattartás jogának megsértése
- az idős személy véleményének, kívánságainak figyelmen kívül hagyása
- pénzügyi, gazdasági kihasználás (például az idős személy tulajdonának, anyagi eszközeinek jogtalan használata, kihasználása, elvétele)
- a végrendeleti akarat erőszakos megváltoztatása
- a saját jövedelem feletti rendelkezés jogának elvétele, korlátozása
- elhanyagolás/önelhanyagolás.

A magyar joganyagban – gondozási kötelezettség elmulasztása tényállásaként – az idősbántalmazás fogalmát a Btk. 167. § adja meg.¹¹

A fogyatékkal élő személyek bántalmazása alig különbözik az idősbántalmazástól, azonban nem életkorhoz, hanem állapothoz kötött, s mint ilyen, halmozottan is előfordulhat (például fogyatékkal élő gyermek bántalmazása, fogyatékkal élő nő bántalmazása, fogyatékkal élő időskorú személy bántalmazása). Mindemellett megjegyzendő, hogy fogyatékkal élő gyermekek nagyobb fokú befolyásolhatóságuk miatt gyakrabban lesznek szexuális visszaélés áldozatai (ZOLNAI 2001).

A kapcsolati erőszak férfi áldozatairól meglehetősen kevés szó esik a téma általános tárgyalásakor. Ennek okait abban kereshetjük, hogy a felszínre kerülő esetek meghatározó többségében nők az áldozatok, illetve ezeket az eredményeket jelentősen torzítja, hogy az ez irányú kutatások elsősorban kriminológiai alapokon nyugszanak, azaz bűnügyi statisztikákat használnak fel. Az előzőekből azonban tudjuk, hogy a bántalmazásnak nem csupán olyan formái vannak, amit a büntetőjog egzakt módon definiálni tud, s ezáltal üldözhetővé is válik: sok bántalmazás egészen egyszerűen nem fér bele a büntetőjog kategóriáiba, s ezekről igen kevés adattal rendelkezünk. Visontai-Szabó Katalin tanulmányában azt állítja: a férfiak elleni fizikai erőszak ritkább, mint a nőkkel szembeni, s ennek okát abban látja, hogy a nők – jellemzően – fizikailag gyengébbek a férfiaknál. Mindemellett megállapítja, hogy „a homoszexuális kapcsolatokban is előfordul erőszak és a (nem teljes) statisztikai adatok szerint ugyanolyan arányban a meleg férfiak és a leszbikus nők között, tehát – úgy tűnik – nem igazolható az a megállapítás, miszerint a férfiak sokkal agresszívebbek, mint a nők” (VISONTAI-SZABÓ 2016).

A téma egyik legismertebb hazai kutatója, Tamási Erzsébet véleménye szerint a nő az áldozat, a férfi az agresszor képlet nem ennyire leegyszerűsített, sztereotipizálható. Tamási meglátása szerint „a nők semmivel sem kevésbé erőszakosak, semmivel sem kevésbé ártatlanok a férfiaknál” (TAMÁSI 2003). Meglátása szerint azonban – ellentétben azzal, hogy a rendőri jelentések többsége verekedésről szól, nem pedig verésről – a kapcsolati erőszak 90%-át a nők jelzik a hatóságok felé, a vonatkozó információk jó része nővéddé szervezetektől származik, így nem várható el, hogy objektív adatokkal találkozzunk az adatok elemzésekor. Úgy látja, a jelenetek azonban alighanem két agresszív ember között zajlottak, s az első ütést nem a férfiak adják, hanem a nők, „a nők pofozkodnak többen, gyakrabban”. A nők által férfiakkal szemben elkövetett erőszakformák ritkán tartoznak a mérhető kategóriákba: a verbális erőszaknak, a megaláztatásnak, az emberi méltóságtól való megfosztásnak nincs látható nyoma. Mindemellett a férfiaknak szégyen, ha nőkkel verekednek, „egy férfi nem ülhet a kamerák elé és nem sírhatja el, hogy évek óta megalázzák, vasalót vágnak hozzá, üveget törnek szét a fején, impotens, tehetségtelen senkinek hordják le nap mint nap, pedig mindez éppúgy megtörténik, mint az ellenkezője” (TAMÁSI 2003).

Konyáriné Ménesi Tünde és Hüse Lajos 2008-ban jelentette meg a *Bántalmazott férfiak az Észak-Alföldi Régióban* című tanulmányát (KONYÁRINÉ–HÜSE 2008), melyben úgy látják: a kapcsolati erőszak témájának hazai honosításakor a férfiak mérhetetlen hátrányba kerültek. Az okok között egyaránt szerepel, hogy a férfiak saját szégyenükként élik meg az ellenük elkövetett erőszakot, és erősek azok a sztereotípiák, melyek szerint: egy férfinak erősnek kell lennie; egy férfit fizikai erőfőlnye miatt nem lehet bántalmazni; egy férfi nem kérhet segítséget, mindent egyedül kell megoldania; egy férfi legyen büszke; egy férfi (nyíltan) nem szégyenkezhet; valamint ha egy férfit bántalmaznak, már nem is férfi igazán.

¹¹ Gondozási kötelezettség elmulasztása Btk. 167. §: „Aki állapotánál vagy idős koránál fogva önmagáról gondoskodni nem tudó személlyel szemben gondozási kötelezettségét nem teljesíti, és ezáltal a gondozásra szoruló életét, testi épségét vagy egészségét veszélyezteti, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Konyáriné és Hüse kutatási megállapítása szerint nem tartható fenn az általános elképzelés sem, hogy a bántalmazó nők elsősorban a lelki, pszichikai erőszak területein aktívak. A párkapcsolaton belüli fizikai erőszakról a válaszadók egynegyede (tárgyakkal való dobálás), illetve egyharmada (verés, karmolás, harapás) számolt be (a két kategória sértettei között 90%-os az átfedés). Ezen túlmenően a magukat bántalmazottnak, elnyomottnak érző férfiak igen kis valószínűséggel „űtnek vissza”, azaz nem válnak maguk is bántalmazóvá, fizikai erőfölényüket kihasználva. Az esetek többségében a partnerüket bántalmazó nők anyaként hasonló sémák szerint működnek gyermekeikkel szemben is, velük is bántalmazóként lépnek fel – ugyanúgy, ahogyan a bántalmazó férfiak is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1000 év törvényei – 1872. évi VIII. törvény az ipartörvényről, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5542>.
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 5 § n).
- BABITY M. (2005): *Gyermekbántalmazás – felismerés, megelőzés, kezelés*. Oktatási segédanyag a Gyermekbántalmazás, megelőzés, kezelés című fakultációhoz. Az Eötvös József Főiskola Pedagógia Fakultása képzési kínálatának bővítése, fejlesztése. HEFOP-3.3.1-P-2004-06-0047/I.0.
- BANDURA, A. (1977): *Social learning theory*. Prentice-Hall, Inc.
- BERKOWITZ, L. (1965): Some aspects of observed aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- CSABAI M. – MOLNÁR P. (2009): *Orvosi pszichológia és klinikai egészségpszichológia*. Budapest, Medicina.
- DABBS, J. M. Jr. – MORRIS, R. M. (1990): Testosterone, Social Class, and Antisocial Behavior in a Sample of 4,462 Men. *Psychological Science*.
- DIÓSZEGI G. (2006): A gyermekkorúakat ért nemi erkölcs elleni bűncselekmények vizsgálata. *Belügyi Szemle*, 2006/3, 3–23. p.
- DOLLARD, J. et al. (1939): *Frustration and Aggression*. New Haven, CT, Yale University Press.
- ERIKSON, E. (1959): *Identity and the Life Cycle. Growth and Crises of the Healthy Personality*. New York, International Universities Press, Norton.
- FREUD, S. (1990): *Totem és tabu*. Budapest, Göncöl.
- GÁL A. et al. (2011): *A veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozása*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- GALÁNTAI J. – TÓTH O. (2016): *Mind the gap!* Budapest, MTA TK Szociológiai Intézet.
- GOODENOUGH, F. L. (1931): *Anger in Young Children*. Minneapolis, University of Minnesota Press., Inst. Child. Welf. Monogr Minneapolis.
- GYURKÓ Sz. et al. (2007): *Bántalmazottak részére nyújtott szolgáltatások*. Szociális és gyermekvédelmi szabályozók.
- DR. HERCZOG M. – DR. KOVÁCS Zs. (2004): *A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése*. Módszertani hírlével. Budapest, Magyar Védőnők Egyesülete. <http://docplayer.hu/670772-A-gyermekbantalmazas-es-elhanyagolas-megelzese-felismerese-es-kezelese.html> (A letöltés ideje: 2019. 08. 08.)
- <http://www.gyermekbantalmazas.hu/celcsoportok/szakembereknek/item/a-gyermekekbantalmazas-es-elhanyagolas-jelenseg-koere-a-gyermekorvos-szemszoegoel> (A letöltés ideje: 2019. 08. 08.)
- http://www.ogyei.hu/upload/files/gyermekb_modszertani_ajanlas.pdf (A letöltés ideje: 2019. 08. 08.)
- <http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp> (A letöltés ideje: 2019. 08. 08.)
- KONYÁRINÉ MÉNESI T. – HÜSE L. (2008): Bántalmazott férfiak az Észak-Alföldi Régióban. *Esély*, 2008/1.
- KOZMA J. (2009): *A szociális szolgáltatások szerepe és lehetőségei a nyomorban élő családok segítésében*. Budapest.
- LANGVIN, R. (1989): Studies of Brain Damage and Dysfunction in Sex Offenders. *Sexual Abuse*.
- LENGYEL Zs. (2002): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris.
- Módszertani útmutató. Gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan*. 32. p. <http://kk.gov.hu/download/e/60/c0000/A%20gyermek%20b%20C3%A1ntalmaz%20C3%A1s%20C3%A1nak%20felismer%20C3%A9s%20C3%A9re%20C3%A9s%20megsz%20C3%BCntet%20C3%A9s%20C3%A9re%20ir%20C3%A1nyul%20C3%B3%20egys%20C3%A9ges%20elvek%20C3%A9s%20m%20C3%B3dszertan.pdf> (A letöltés ideje: 2019. 08.08.)
- Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság – EU Kids Online II, 2011.szeptember, http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf
- PARTI K. (2003): A számítógépes bűnözés és az internet. In IRK F. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 40. Budapest, OKRI.
- PATTERSON, G. R. et al. (1967): *Assertive Behavior in Children: A Step toward a Theory of Aggression*; Chicago, University of Chicago Press for the Society for Research in Child Development.
- PETŐ Cs. (1999): A krízis pszichológiai vonatkozásai – krízisintervenció. *Polgári Védelmi Szemle*, 4(4), 16–18. p.
- PUKÁNSZKY B. (2001): *A gyermekkor története*. Budapest, Műszaki.

- RANSCHBURG J. (2012): *Félelem, harag, agresszió*. Budapest, Saxum.
- RÉVÉSZ Gy. (2004): *Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás*. Budapest, Új Mandátum.
- SMITH, D. E. et al. (1970): Laternal hypothalamic control of killing: evidence for a cholinceptive mechanism. *Science*.
- TAMÁSI E. (2003): A családon belüli erőszakról – csendesebb, szentségtörő módon. *Esély*, 3, 119. p.
- VISONTAI-SZABÓ K. (2016): *A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem.
- ZOLNAI E. (2001): *Felnőttek, mert felnőttek. Értelmi sérült felnőttek szexuálpedagógiai támogatása*. Budapest, Kézenfogva Alapítvány.

2. FEJEZET

KAPCSOLATI ERŐSZAK

1. LECKE: A KAPCSOLATI ERŐSZAK MEGHATÁROZÁSA

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató átfogó képet kapjon a kapcsolati erőszakkal kapcsolatos ismeretekről, rálásson a bántalmazás sajátosságaira, történeti beágyazottságára, megismerjen különböző szempontokat a kapcsolati erőszak értelmezésével kapcsolatban. Egységes kép alakuljon ki benne arról, mi is a kapcsolati erőszak, mi számít annak, mik a gyökerei, társadalmi háttere.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- megfogalmazni az Isztambuli Egyezmény szerinti kapcsolati erőszak meghatározást, annak értelmezésével együtt, s képes felismerni azt
- választ adni arra, hogy mi különbözteti meg a kapcsolati erőszakot az egyéb erőszakfajtáktól, lássa át sajátosságait, dinamikáját
- meghatározni a társadalmi beágyazottság okait és következményeit
- különbséget tenni a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak között

Kulcsfogalmak: kapcsolati erőszak, dinamika, mézeshetek, hatalom, dominancia

1. A kapcsolati erőszak fogalma, meghatározása, értelmezése

A bántalmazás definiálása egyszerű feladatnak tűnhet, azonban az egyes esetek megítélése sok szubjektív szempontot behozhat az értékelés folyamatába. A kapcsolati erőszak fogalma sok határterületi fogalommal keveredik, ilyen a nők elleni erőszak (ami egy szélesebb kontextus), illetve a családon belüli erőszak (mely nem csupán párkapcsolatban értelmezhető) fogalma. Ahhoz, hogy megközelítsük a témát, az Isztambuli Egyezmény¹² szövegét hívtuk segítségül.

„Ezen Egyezmény alkalmazásában:

a) **„nőkkel szembeni erőszak”** [violence against women]: az emberi jogok megsértéseként és a nőkkel szembeni megkülönböztetés formájaként értelmezendő. A nemi alapú erőszak mindazon cselekményei, amelyek fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak vagy okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszerszert vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a közéletben, akár a magánéletben fordul is az elő.

b) **„kapcsolati erőszak”** [domestic violence]: a fizikai, a szexuális, a pszichológiai vagy a gazdasági erőszak mindazon cselekményei, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, vagy a volt vagy a jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen él vagy élt-e.”

A meghatározás értelmezésében kiemelt fontosságú annak a ténynek az elismerése, hogy nem ragaszkodik a tényleges cselekvés megtörténtéhez, elismeri annak várható bekövetkezését is, illetve felsorolja a bántalmazás lehetséges válfajait is. Ezek alapján nem csupán azt tekintjük kapcsolati erőszaknak, ha valakit a házastársa, élettársa életközösségük fennállása alatt tetteleg bántalmaz, hanem idesorolhatók azok a cselekedetek is, amelyek akár az életközösség megszakadása – vagy létre sem jötté – esetén tevőlegesen, az áldozat kárára megvalósulhatnak, mint például a zaklatás, a zsarolás, a megfélemlítés, a károkozás. A definíció pontos értelmezésének és használatának kiemelt jelentősége lehet azokban az esetekben, amikor a bántalmazó tettelegessége nem bizonyítható, de a definíció elemeinek felidézésével egyértelművé válik, hogy mégiscsak kapcsolati erőszakra van szó.

A kapcsolati erőszak vonatkozásában a legfontosabb kiemelendő azonban mégiscsak az a viszonyrendszer, amiben az megtörténik. Az Isztambuli Egyezmény – helyesen – kitágítja az elkövetők körét időben és térben, azonban lényegi azonosíthatóságuk mégis egyszerű marad: (volt vagy jelenlegi) „házastársak vagy partnerek”. A kapcsolati erőszakot ez különbözteti meg a legmarkánsabban minden más erőszakfajtától: az követi el, akivel az ember intim viszonyban volt vagy van. Könnyű belátni, hogy mennyire más az, ha például az utcán éri az embert atrocitás – a buszon beszélnek neki, vagy egy utcai rablásban elveszik a pénzét –, s mit jelenthet az, ha ezt az a személy követi el, akit saját döntésünk és választásunk szerint intim partnerünknek, társunknak, házastársunknak fogadtunk. Ha az követi el, akitől elsősorban védelmet várnánk és megértést. A kapcsolati erőszak jogi tényállásának áttekintésekor részletesebben fogunk e témáról beszélni.

2. A kapcsolati erőszak történetisége

A kapcsolati erőszakra – mint oly sok más erőszakfajta vonatkozásában – kijelenthetjük, hogy vélhetően a történelem során mindig létezett. Számtalan irodalmi szöveg ír bántalmazó kapcsolatokról, amelyekben jellemzően a nő az áldozat, a valóságban tapasztaltaknak megfelelően. Az Országgyűlés Hivatalának 2015-ös információs jegyzete (Képviselői Információs Szolgálat 2015) a témában az EU Alapjogi Ügynöksége statisztikai adatait hívja segítségül.

¹² Az Európa Tanács Európai Egyezménye a nők elleni és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (2011. május 11.) 2014. augusztus 1-jén lépett hatályba, amelyet Magyarország 2014. március 14-én írta alá, de ratifikálására még nem került sor (Isztambuli Egyezmény). A fordítás a Nőkért egyesület honlapján jelent meg: https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmény-szovege-magyar-nyelven?page=22&utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201701&q&qt-tovqbbiak=2&q&t-m_g_t_bb_n_=0

Eszerint „a 15 év feletti nők 33 százaléka válik élete során fizikai és/vagy szexuális erőszak valamely formájának áldozatává. Ez az érték a magyar nők esetén 28%. A felmérésben részt vevő nők 22 százaléka úgy szenvedett el fizikai és/vagy szexuális erőszakot, hogy az elkövetője korábbi vagy aktuális partnere (Magyarország: 21%). Továbbá minden ötödik nő fenyegető zaklatás áldozatává válik (a párkapcsolati erőszak egy fajtája, mely jellemzően azután kezdődik, hogy az áldozat elhagyta a bántalmazót), illetve minden második nő szembesül a szexuális zaklatás valamely formájával. Az átlagnál kiszolgáltatottabbak közé tartoznak az etnikai kisebbséghez tartozók, valamint a fiatal nők.”

Ugyanitt idézi a Hivatal magyarországi civil szervezetek adatait, mely szerint minden ötödik nő él vagy élt valaha olyan kapcsolatban, ahol partnere rendszeresen testileg bántalmazta őt. A családon belüli erőszak hetente legalább egy nő életét követeli, egy nőnek nyolcszor annyi esélye van, hogy férje vagy élettársa ölje meg, mint hogy idegen támadó, valamint a nők 20 százaléka esik nemi erőszak áldozatául élete során. Mindamellett tény, hogy a témával foglalkozó, nagy nyilvánosságot elérő hazai szakirodalom a kapcsolati erőszak feminista megközelítéséből értelmezett szakirodalom, mely elsősorban a patriarchális szemléletet teszi felelőssé az erőszakért, s mint ilyen, a férfiban csak elkövetőt, a nőben csak áldozatot lát. Ezzel szemben Ranschburg Jenő *Meghitt erőszak* című könyvében meglehetősen visszafogottan fogalmaz abban a tekintetben, hogy ki az elkövető: „A nők agresszivitása is számottevő mértékben megemelkedett, és a férfakkal szemben elkövetett családon belüli erőszak tekintetében is jelentős növekedés következett be. Ez utóbbi esetekben azonban a látencia még inkább meghaladja a nők sérelmére elkövetett erőszakos cselekedetek esetében tapasztalható mértéket, ugyanis a férfiak még kevésbé fordulnak a jelzőrendszerhez segítségkérési szándékkal” (RANSCHBURG 2006). Meglátása szerint bár a napvilágra került esetek meghatározó többsége a nők ellen férfi partnerük által elkövetett erőszakra szól, a férfakkal szembeni, nem feltétlenül fizikai erőszak épp olyan jelentős. A megalázás, megszegényítés, nevetségessé tevés, korlátozás, féltékenység a női elkövetők oldalán épp olyan erős erőszakesszökevényként van jelen, csak ezeket a jelenségeket a kriminalisztika nem képes vizsgálni, illetve ezen a területen még nagyobb a látencia. A téma egyik legismertebb hazai kutatója, Tamási Erzsébet véleménye szerint a nő az áldozat, a férfi az agresszor képlet nem ennyire leegyszerűsített, sztereotipizálható. Tamási meglátása szerint „a nők semmivel sem kevésbé erőszakosak, semmivel sem kevésbé ártatlanok a férfiaknál” (TAMÁSI 2003).

Mindemellett kétségtelen tény, hogy a kapcsolati erőszak fizikai bántalmazással összefüggő, napvilágra került – azaz kriminológiailag elemezhető – eseteiben a nők az erőszak áldozatai. Az idézett és felsorolt adatok már a kétezres évek statisztikái, az ezt megelőző idők vélhetően ennél is szomorúbb képet festenek. Az ENSZ már az 1993-ban elfogadott Nők elleni erőszak megszüntetéséről szóló (48/104.) nyilatkozat 4(c) cikkében arra ösztönzi az államokat, hogy kellő gondosságot tanúsítsanak annak érdekében, hogy megelőzzék, felderítsék és – nemzeti jogukkal összhangban – büntessék a nők elleni erőszakos cselekményeket, akár az állam, akár magánszemély követte el azokat. Az ENSZ felhívja az államokat, hogy ítéljék el a családon belüli erőszakot, és cél legyen minden ország számára annak megszüntetése. Az államok nem hivatkozhatnak vallási megfontolásokra, hagyományokra a tekintetben, hogy kötelezettségeik alól mentesüljenek. További kötelezettség, hogy államok jogszabályokat alkossanak a nők védelmében, illetve statisztikát kell készíteniük, melyeket nyilvánosságra kell hozniuk (DOMOKOS 2004).

Magyarországon hosszas társadalmi vita előzte meg, hogy a kapcsolati erőszak önálló jogi tényállásként bekerüljön a Büntető Törvénykönyvbe.¹³ A vita alapja az volt, hogy a megvalósuló cselekmények mindegyike fellelhető volt önállóan a Büntető Törvénykönyvben, ellenzői nem látták szükségességét annak, hogy önálló tényállásként is szerepeltessék. Ahhoz, hogy megértsük, miért kiemelten fontos másképp kezelnünk a családon belüli bántalmazást, így a kapcsolati erőszakot is, fontos figyelembe vennünk a család szociológiai szerepeit. A család hagyományos funkciói, szerepei némiképp változtak

¹³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 212/A § (1): Aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja vagy gyámoltja sérelmére rendszeresen

a) az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít,

b) a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javakat von el és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek tesz ki, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

az elmúlt évszázadok alatt – háttérbe szorult a termelő funkció, előtérbe lépett helyette a fogyasztás, azonban bizonyos feladatok nem változtak. Idesorolandó a családtagok pszichés védelme, az érzelmi szükségleteket kielégítő funkció, a rászorulókról való gondoskodás és a család mint támogatórendszer (BODONYI 2006). Ezt figyelembe véve könnyű belátni, hogy ha az egyént ott éri sérelem, agresszió, ahol elsődlegesen védelmet és biztonságot kellene megélnie, azt nem lehet ugyanúgy kezelni, mint egy idegen által elkövetett sérelmet. Mindehhez erősen hozzájárul, hogy több-kevesebb mértékben, de jellemzően függő viszonyokról beszélünk (érzelmi, gazdasági), azaz a helyzetből való kilépés sokkal nehezebb, mint egy idegen elkövetővel szemben. Ez a szemlélet segíthet hozzá minket, hogy megértsük a családon belüli bántalmazás és a kapcsolati erőszak természetét, sajátosságait, sokszor nem reálisnak tűnő működését, és egyben közelebb visz bennünket ahhoz, hogy megfelelő empátiával és hozzáértéssel kezeljük ezeket a helyzeteket.

3. A kapcsolati erőszak sajátosságai

A bántalmazó kapcsolatok **dinamikája** sajátos és mintegy törvényszerű mintákat mutat – ezek megismerése szintén fontos ahhoz, hogy megértsük az áldozatok élethelyzetét. Hétköznapi példával élve: egyetlen bántalmazó sem úgy kezdi az első találkozáskor, hogy részletesen tájékoztatja leendő áldozatát arról, miként képzei az eljövendő párkapcsolatban az erőszak szerepét. Az erőszak jellemzően lappangó módon jelenik meg a kapcsolatban: szóbeli és érzelmi bántalmazás, az áldozat önértékelésének, önbecsülésének leépítésével. A pszichológiai támadás – lelki terror – áldozata nem minden esetben ismeri fel vagy tudatosítja magában, ami történik, és mire az első fizikai támadásra sor kerül, addigra olyan pszichés állapotban van az áldozat, mely bizonyos fokú cselekvési gátoltságot vált ki nála. A külső körülményekben jelen lévő okok – kiszolgáltatott anyagi helyzet, fenyegetettség – mellett ez a tényező meghatározó abban, miért nehéz kilépni az áldozatnak a bántalmazó kapcsolatból. Ezt a folyamatot erősíti a bántalmazás ciklikus jellege. A ciklikusságról szintén Ranschburg írt részletgazdagon (RANSCHBURG 2006). A bántalmazó kapcsolatban jelen van a felgyülemlésének szakasza, amikor látszólagosan még minden rendben van, a családtagok/áldozat azonban már tudja-érzi, hogy fokozatosan gyűlik a feszültség. Ezt követi az erőszak kitörésének fázisa, amikor megtörténik a tényleges agresszió, amit szinte azonnal a mézesheteknek nevezett fázis – más szakirodalmakban nászútperiódus – követi, ami a bántalmazó látszólagos „megjavulásáról”, a változásra tett ígéreteiről, megbánás mutatásáról szól. Ebben a helyzetben az áldozat – figyelemmel az alapvető cselekvési gátoltságra és arra, hogy egy kiegyensúlyozott helyzetben is nehézkes lehet szembenézni döntéseink súlyával – jellemzően „elhiszi” a bántalmazó ígéreteit. Ranschburg állítása szerint a harmadik, úgynevezett „megbánó szakasz” az idő előrehaladtával eltűnik.

A mézesheteket követő időszakban azonban újra növekedni kezd a feszültség, sűrűlődasok jelentkeznek a kapcsolatban, melyek megoldására nincs mód, és ezt követően ismételten megtörténik az erőszakkitörés. A ciklus megtörésére jellemzően csak úgy van mód, ha az egyik fél – és ez leginkább a bántalmazott – kilép a kapcsolatból.

Walker a kapcsolati erőszak sajátosságait a következőkben foglalja össze (WALKER 1992):

- az erőszak ciklikus jellege
- a tanult tehetetlenség kialakulása
- a sértett képtelensége a helyzet semleges, tárgyilagos értékelésére
- az erőszak eskalációja
- a kapcsolat megszakítására tett kísérletek.

Utóbbinál kiemelendő, hogy hazai civil szervezetek adatai szerint a nők átlagosan 35 verést szenvednek el, mielőtt segítségért fordulnak, és akkor átlag 5-12 intézménynél, hatóságnál kérnek segítséget az erőszak megállítása érdekében, mielőtt hatékony segítséget kapnak – vagy megölik őket vagy a gyerekeiket.¹⁴ Ugyanitt olvashatunk arról is, hogy a bántalmazó párkapcsolat megszakadása után a

¹⁴ <https://nokjoga.hu/alapinformaciok/statisztikak>

„nőket érő erőszak gyakorisága és intenzitása jelentősen növekszik, a szakítási szándék bejelentésétől számított két évet a szakirodalom fokozott veszélyességi időszaknak tekinti”.

4. A kapcsolati erőszak társadalmi beágyazottsága

A nőkkel szemben elkövetett erőszak megítélésének meghatározó szemléletmódja a patriarchális társadalmi berendezkedés vizsgálata. A patriarchátus értelmezése némileg módosult az idők során: az atyai tekintély és leszármazás leegyszerűsített és viszonylag semleges definíciójából a férfiuralom társadalmi beágyazottságáig fejlődött. Bordieau 1990-es, *Férfiuralom* című tanulmányában egyenesen azt állítja: hogy a férfiuralom – mely minden uralom modelljének tekinthető – olyan társadalmi intézmény, mely évezredek óta mélyen bevésoódott az objektív társadalmi és a szubjektív gondolkodási struktúrákba, és lényegében ugyanazon törvények szerint létezik, bármely társadalmat vizsgáljuk is (BORDIEAU 2000). De mit is jelent ez a férfiuralom? A férfi – családon és társadalom belül egyaránt betöltött – uralkodó szerepére utal, mely egyúttal értelmezhető ennek inverzeként: a nők (és más társadalmi csoportok) elnyomásaként. A kapcsolati erőszakot a patriarchális társadalmi berendezkedésre visszavezető, elsősorban a feminista mozgalmak által képviselt gondolatmenet alapvetően arra utal, hogy a férfinak – születési neméből kifolyólag, eredendően – több joga van, mint bárki másnak, s egyúttal ebbe a jogba belefoglalatik a nem férfiak feletti rendelkezés joga is, büntető-szankcionáló, jutalmazó formában. Az uralmi viszony természetéből fakadóan – az adott társadalmi berendezkedés normáihoz igazítottan – ez igen sokféle megnyilvánulás lehet, közös pontjuk azonban a nők elnyomása a társadalomban, a nők kárára elkövetett cselekmények – ideértve az ellenük elkövetett erőszakot – legitimálása is.

A családon belüli erőszak és a kapcsolati erőszak társadalmi megítélésével, beágyazottságával kapcsolatban Szöllősi Gábor 2004-es tanulmányát hívjuk segítségül, mely mélyrehatóan elemzi a témát (SZÖLLŐSI 2004). Szöllősi meglátása szerint a családon belül elkövetett erőszak semmiképpen nem tekinthető új keletű dolognak, a magyar társadalom elmúlt ötven, száz évében biztosan jelen volt, sőt sokkal markánsabbnak véli a szerző, aki rámutat: a média erőteljes hatása és befolyása az életünkben emelte a közbeszéd tárgyává a témát – ami azonban addig is jelen volt. Mindemellett kijelenti, hogy „a családon belüli erőszak kategóriája sokkal erősebben függ a társadalmi megítéléstől, mint a jelenségek objektív jellemzőitől”, amivel rámutat arra, hogy az adott cselekvések társadalmi megítélése (problémaként kezelik-e egyáltalán) sokkal erősebb tényező, mint a cselekmény valós súlya. A káros vagy veszélyes helyzetek csak akkor minősülnek társadalmi problémának, ha a társadalom problémának tekinti őket. Mindahhoz azonban, hogy egy téma társadalmilag problémaként definiálható legyen, egyértelműen szükséges annak megfelelően hatékony artikulálása is. Ebből következően hazánkban – és a témában meghatározóan is – „a férfiak a nők ellen” jellegű, feminista megközelítés vert elsősorban gyökeret. Ha egy nő bántalmazásával kapcsolatban médiamegjelenés történik, arra már érzékenyen reagál a társadalom, azonban az erőszakot elszenvedett férfiak – s ebben a tekintetben mindegy, hogy női partnerük bántalmazta őket, vagy szexuális kisebbséghez tartoznak, és férfi partnerük az elkövető – gyakorlatilag még mindig láthatatlanok.

A hetvenes évekig a segítők, a karitatív szervezetek és mások a nők bántalmazását a családi patológia megnyilvánulásaként fogták fel, „kezelésére” különféle terápiákat tartottak alkalmasnak. A probléma ellen fellépő feminista mozgalmak viszont azt hangsúlyozták, hogy a bántalmazás annak a társadalmi rendnek az eredménye, mely elfogadja a férfiak nőkkel szemben tanúsított erőszakos magatartását. Az 1970-es évek feminista mozgalmai számára a hasonló helyzetűek összefogása volt a válasz az erőszakra. (Ekkor még nem a bántalmazás kriminalizálása volt a preferált cél, hanem a patriarchális rendszer radikális átalakítása.)

A kapcsolati erőszak, a családon belüli bántalmazás gyökerei a magyar társadalomban is igen mélyen vannak. Sokáig nehézkes volt a megítélése annak, a kapcsolati erőszak vajon magánügynek számít-e, vagy olyan kérdés, melyre álltársadalmi szinten kell reagálni. A Szöllősi tanulmányában kifejtett folyamatok hazánkban is nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a témáról egyre nyíltabban beszéljünk.

A Magyar Országgyűlés – elsősorban a napvilágra került esetek számának növekedése, és ezáltal a társadalmi megítélés erőteljes változása nyomán 2003-ban nemzeti stratégiát fogadott el a csalá-

don belüli erőszak megelőzésére.¹⁵ Ebben a jogalkotó elismeri, és jogszabályi szintre emeli a kérdést, miszerint a családon belüli bántalmazás és a kapcsolati erőszak nem magánügy többé, hanem olyan jelenség, melyet társadalmi szinten szükséges vizsgálni és kezelni. A határozat elismeri, hogy

- „*hozzátartozója erőszakos magatartása következtében átlagosan minden harmadik napon meghal valaki;*
- *házastársa, élettársa (volt házastársa vagy élettársa) erőszakos magatartása következtében átlagosan minden héten meghal legalább egy nő;*
- *a családon belüli erőszak gyermekáldozatainak száma havonta legalább egy.”*

Ugyanezen dokumentumban „*az Országgyűlés felkéri a Kormányt, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak hatékonyabb kezelését szolgáló intézményrendszer létrejöttével összhangban indítson országos felvilágosító, köztudatformáló kampányt, melynek főbb célcsoportjai:*

- *a lakosság általában,*
- *az elektronikus és nyomtatott sajtó vezetői és munkatársai,*
- *a bántalmazottak (felnőttek, gyerekek),*
- *a bántalmazók,*
- *az erőszak áldozataival, illetve elkövetőivel hivatali tevékenységük során kapcsolatba kerülő szakemberek (rendőrök, orvosok, szociális munkások, jogászok stb.).*

A kampány célja, hogy

- a) a társadalom ne legyen közömbös a családon belüli erőszak semmilyen megnyilvánulásával szemben,*
- b) az állampolgárok ne tekintsék magánügynek a családon belüli erőszakot, és megfelelő információval rendelkezzenek jogaikról és az elérhető segítő szolgáltatásokról,*
- c) az állami, önkormányzati szervek, a kérdéssel foglalkozó társadalmi szervezetek és a közvéleményt formáló média munkatársai ismerjék fel a családon belüli erőszakkal szembeni küzdelemben viselt felelősségüket.”*

A jogszabály szövegéből egyértelműen kirajzolódik, hogy milyen teendők voltak, s vannak még ezen a területen, ahogyan az is, hogy a problémát társadalmi szinten, közvetlen állami beavatkozással és erőteljes szemléletformálással kell kezelni, és egyúttal tudatosítani mindenkiben, hogy a szemléletformáló szervezetek, szervek önálló felelősséggel tartoznak a családon belüli bántalmazással és a kapcsolati erőszakkal szemben. Mindemellett fontos tudatosítani magunkban, hogy a kapcsolati erőszak nem magánügy. Mindaddig, amíg tabuk övezik ezt a kérdést, amíg az áldozatoknak sok esetben szembe kell nézniük az áldozathibáztatással, amíg az áldozat az, aki szégyent és büntudatot érez, addig mindenkinek, aki kapcsolati erőszakkal találkozik, személyes felelőssége van abban, hogy a személet változzon. Ideértjük az áldozatokkal való bánásmódot, és az elkövető cselekedetét megerősítő, vagy csupán a hallgatással legitimáló társadalmi hozzáállást is. A morális megítélés mellett érdemes belegondolni abba is, hogy a kapcsolati erőszak áldozatainak ellátása nemzetgazdasági szinten milyen kiadást jelentenek mindnyájunknak, ideértve a közvetlen egészségügyi ellátás és a közvetett károsodások kezelésének költségeit is. Össztársadalmi feladat és érdek tehát az, hogy a kapcsolati erőszakról nyíltan beszéljünk az áldozattal és az elkövetővel egyaránt, egyértelműen megfogalmazva elítélő álláspontunkat – gondolva arra, hogy a bántalmazó cselekedetét legitímmé tehetjük akár a hallgatásunkkal is.

¹⁵ 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról.
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 212/A § (1).
- Az Európa Tanács Európai Egyezménye a nők elleni és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és elleni küzdelemről. A fordítás a Nőkért egyesület honlapján jelent meg: https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmény-szövege-magyar-nyelven?page=22&utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201701&qt-tovqbbiak=2&qt-m_g_t_bb_n_=0 (A letöltés ideje: 2018. 07. 06.)
- BODONYI E. et al. (2006): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése: Család, gyerek, társadalom*. Budapest, Bölcsész Konzorcium.
- BORDIEAU, P. (2000): *Férfiuralom*. Budapest, Napvilág.
- DOMOKOS A. (2004): Esélyegyenlőség a partnerkapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 52(2–3), 167. p.
<https://nokjoga.hu/alapinformaciok/statistikak> (A letöltés ideje: 2018. 07. 06.)
- Képviselői Információs Szolgálat, Jegyzet 2015(35), 2015. 07. 08.
- RANSCHBURG J. (2006): *Meghitt erőszak*. Budapest, Saxum.
- TAMÁSI E. (2003): A családon belüli erőszakról – csendesebb, szentségtörő módon. *Esély*, 3, 119. p.
- SZŐLLŐSI G. (2004): *A családon belüli erőszak differenciáltsága. Különbségek a nevek, a felfogások, és a helyzetek szintjén*. Kézirat.
- WALKER, L. (1992): *The battered woman syndrome*. New York, Springer Publishing Company.

2. LECKE: A KAPCSOLATI ERŐSZAK FAJTÁI

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató ha kapcsolati erőszakkal találkozik, fel tudja ismerni annak formáit, és az egyes bántalmazásfajták sajátosságai mentén jól tudja azonosítani azokat.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- jellemzői alapján bemutatni a bántalmazás öt nagy kategóriáját
- példát mondani a bántalmazásfajtákra
- megfogalmazni az egyes bántalmazásfajták dinamikájának jellemzőit, egymásra gyakorolt hatását
- jellemző példákon keresztül bemutatni a bántalmazott sajátos helyzetét
- példákon keresztül elmondani, miért nehéz kilépni egy bántalmazó kapcsolatból

Kulcsfogalmak: fizikai bántalmazás, pszichológiai erőszak, szexuális erőszak, gazdasági erőszak, szeparálás, tanult tehetetlenség, zsarolás

Az erőszak fajtáinak (elsősorban az Isztambuli Egyezmény alapján) értelmezése, összefüggései egy bántalmazó kapcsolatban

A kapcsolati erőszak kategorizálásakor négy fő területet szokás megkülönböztetni – összhangban az Isztambuli Egyezménnyel –, ami jelen tanulmányban kiegészül egy ötödikkel is. A különböző kategóriák megismerése a bántalmazás felismerését szolgálja, azonban fontos tudnunk, hogy az egyes bántalmazási fajták soha nem csak önállóan vannak jelen. Egy-egy bántalmazás megismerésekor meghatározható, mi volt a vezető bántalmazási forma, azonban igen nehezen képzelhető el, hogy akit fizikailag bántalmaztak, azt pszichológiai értelemben ne bántalmazták volna.

1. Fizikai bántalmazás

A fizikai bántalmazás során a bántalmazó szándékosan testi fájdalmat, sérülést okoz áldozatának. Bár a büntetőjog megkülönbözteti a könnyű és súlyos testi sértés fogalmát, a bántalmazás tényének detektálásakor ilyen jellegű megkülönböztetésre nincs szükség. Könnyen belátható, hogy egy bántalmazó helyzetben szigorúan tilos súlyozni, hogy „kicsi” vagy „nagy” pofont kapott-e az áldozat, vagy az okozott sérülés hány napon belül gyógyul. Fizikai bántalmazás lehet a másik lökdöszése, leszorítása, ökölrel, tenyérrel, tárgyakkal való ütlegetése, rugdosása, csonkítása, eszközzel történő bántalmazás (csonkítás vágó-szűrő eszközzel, maró folyadék, cigarettacsikk és egyéb égési sérülések okozására alkalmas anyag). A bántalmazott elzárása alapvető szükségletei kielégítésének lehetőségeitől: ételmegvonás, italmegvonás, orvosi kezeléshez való hozzáférés elzárása, illetve a fizikai bántalmazás legvégső formája: az emberölés is ide tartozik, ami az áldozat fizikai megsemmisítése.

2. Pszichológiai erőszak

A bántalmazás során az elkövető áldozatát becsmérli, gúnyolja, megalázza, szavakkal és cselekedetekkel önértékelését, önbecsülését támadja, énképét rombolja. Alkalmatlannak, csúnyának, tehetetlennek, tehetségtelennek állítja be, egyúttal erősíve azt a tévhitet, hogy a bántalmazó nélkül ő semmit sem érne. A bántalmazó célja ilyenkor a másik függőségi viszonyba helyezése, elhitetni vele azt, hogy önmagában értéktelen. A bántalmazott érzéseinek, gondolatainak lekicsinylése, figyelmen kívül hagyása, ignorálása, érzelemmegvonás, féltékenység.

Ugyanebbe a kategóriába tartozik a bántalmazott érzelmi zsarolása is. Fenyegetés különböző agresszív cselekedetek kilátásba helyezésével: „megöllek, ha elhagysz”, és az ellenkezője is, „megölöm magam, ha elhagysz”, zsarolás gyermekkel.

3. Szexuális erőszak

Az áldozat szexuális tárgyként való kezelése, olyan szexuális tevékenységekre való rákényszerítés, amit az áldozat nem akar, megerőszakolás, intim testrészek bántalmazása, kényszerítés arra, hogy másokkal szexuális tevékenységet folytasson.

A szexuális bántalmazás tárgykörébe tartozik a reprodukciós jogokban történő korlátozás is: a termékenységgel és a fogamzással járó önrendelkezési jogok megtagadása, abortuszra kényszerítés vagy akarata ellenére megtermékenyítés és gyerekszülésre kényszerítés. Fontos tudnunk, hogy nemi erőszakot házasságon belül is el lehet követni, ha az aktus nem a másik fél beleegyezésével történik. Magyarországon 1997 óta a házasságon belüli nemi erőszakot a törvény bünteti.

4. Gazdasági erőszak

A bántalmazott nők jó részének nincs hozzáférése anyagi erőforrásokhoz, azokat a bántalmazó elveszi, elzárja tőle, illetve ha rendelkezik is ilyenekkel, azokat vagy elveszi tőle, vagy ellehetetleníti azok igénybevételét. Munkajövedelem szerzésének megtagadása tartozik ide, az ingó és ingatlanvagyonból való kizárás, az áldozat önálló jövedelemmel nem rendelkezhet, azt „kérnie” kell a bántalmazótól, aki

így áldozatát relatív szegénységben tartja. A gazdasági erőszak jelenléte meghatározó jelentőségű tud lenni abban, az áldozat képes-e kilépni a bántalmazó kapcsolatból.

5. Szeeparálás

Bár az Isztambuli Egyezmény nem kezeli önálló bántalmazási formaként, mégis szükségesnek érezzük megemlíteni a szeeparálást (különválasztás, leválasztás). Az áldozatnak nem, vagy korlátozottan lehetnek társadalmi kapcsolatai, ideértve a rokonságot, szülőket, barátokat egyaránt. A bántalmazó komoly korlátokat állít áldozata elé, időre kell hazaérnie, nem tarthat kapcsolatot senkivel, folyamatos ellenőrzés alatt tartja, elkíséri mindenhova. Hozzáférést követel az áldozat levelezéséhez, online jelenlétének tereihez, ellenőrzi, kivel és miképp áll kapcsolatban. A szeeparálás legdurvább formájaként fogva tartja, nem hagyhatja el a lakást vagy a lakószobát, illetve nem engedhet be senkit a lakásba (például védőnőt se).

A kapcsolati erőszak felsorolt típusai természetesen nem egymástól elszigetelten, önállóan léteznek. A különböző fajták, különböző erősséggel, de párhuzamosan tudnak jelen lenni – könnyen belátható, hogy ha valakit fizikailag bántalmaznak, azt bizonyára érzelmileg is. Egy-egy bántalmazásnál tehát elsősorban a vezető bántalmazásfajtát tudjuk meghatározni, de súlyos statisztikai torzításokhoz vezethet, ha nem vesszük figyelembe ezt a fajta párhuzamosságot, ahogyan a segítő folyamatot is meg kell, hogy határozza ez a szemlélet. Lehet, hogy a fizikai bántalmazás nem éri el azt a mértéket, hogy súlyos testi sértésnek minősüljön, ettől függetlenül a többi bántalmazásfajta erőteljesen jelen lehet az áldozat életében, akár az olyan „nem látványos” típusok, mint a szeeparálás. A bántalmazottakkal kapcsolatba kerülő szakemberként saját munkánk sikeressége és hatékonysága múlhat azon, ha figyelembe vesszük az említett sajátosságokat.

A témával kevésbé alaposan találkozó személyek gyakran fogalmaznak meg kérdéseket a bántalmazó kapcsolatok vonatkozásában, melyek közül a leggyakoribb az: miért maradt az áldozat a bántalmazó kapcsolatban? A kérdésfelvetést minden bizonnyal őszinte érdeklődés és kíváncsiság hívja életre, mindemellett ki kell hallanunk belőle az áldozatot hibáztató attitűdöt: a kérdés felrója neki, hogy miért maradt ennyi ideig „ilyen ember” mellett. Az említett bántalmazásfajtákat értelmezve azonban nyilvánvalóvá válhat, hogy a kérdés sokkal komplexebb ennél. Egy ép személyiséggel, megfelelő megküzdési módszerekkel rendelkező személy minden valószínűség szerint nem hagyná, hogy hosszasan bántalmazzák, azonban látnunk kell azt, hogy az érzelmi-pszichés bántalmazás olyan mértékben rombolja az áldozat önértékelését, képét, ami egyfajta cselekvési bénultságot vált ki: nem hiszi el önmagáról, hogy kompetens személy, hogy meg tudja tenni, hogy van befolyása a saját életére. A bántalmazót általában nagy hatalmú, befolyásos, vagy különösen erőszakos és veszélyes személynek látják – olykor nem indokolatlanul –, s ez tovább csökkenti a bántalmazottak kompetenciaérzését. Elhiszik, hogy nekik ez úgysem menne, ahogyan elhiszik azt is, hogy „megérdemelték”. Az általunk gyűjtött adatokból kitűnik, hogy a bántalmazottaknak nyújtott szolgáltatásokat igénybe vevők jelentős hányadát már korábban is zaklatták, bántalmazták, jó részüknél a környezet tudomásaival. Jellemző pszichés tünetként a biztonságérzet csökkenése, a szorongás, a félelem, a rettegés, a depresszió, az önbizalom hiánya, az önbecsülés csökkenése érhető tetten. „A bántalmazáshoz leginkább a megalázottság, a tehetetlenség, a harag, a szegény, a düh, a kétségbeesés és a keserűség érzése kötődött” (TAMÁSI 2014, 41).

A belső okok mellett kézzelfogható, gyakorlati okok sokasága is gátolja az áldozatot: a szeeparálás miatt nincs lehetősége segítséget kérni, a bántalmazó követi mindenhova, ellenőrzi az idejét, nincs pénze arra, hogy elutazzon, elhagyja a települést – arra meg végképp nincs, hogy önálló lakhatást fenntarts. A bántalmazó érzelmileg zsarolja, fenyegeti, mely fenyegetéseket jó okkal komolyan kell venni: gyilkossággal, öngyilkossággal, mások bántalmazásával, a gyermek „elvétele” fenyegetőzik.

Más magyarázatok-elméletek szerint a párok rejtetten kiegészítik egymást. A bántalmazott fél sok esetben éretlen személyiségű, önértékelési zavarokkal küzd, egzisztenciálisan kiszolgáltatott, a bántalmazó fenyegetésének növekedése és reális körülményei miatt nem változtat a helyzetén (PERGE 2003). Mindezek mellett még mindig erősen tetten érhető az a hiedelem, hogy a nő dolga összetartani a csalá-

dot, gondoskodni annak minden tagjáról, és ezzel a hiedelemmel leszámolni igen nehéz, különösen, ha a környezetben hasonló mintákkal találkozott az áldozat.

Szót kell ejtenünk a tanult tehetetlenségről is – a fogalomtárban megismerkedhettünk a kifejezéssel s annak tartalmával is –, ami szintén jelentős befolyásoló erő.

FELHASZNÁLT IRODALOM

PERGE B.-né (2003): Családon belüli erőszak. In *Bűnmegelőzési ismeretek*, Miskolc, a BAZ Megyei Rendőr-főkapitányság és a BAZ Megyei Bűnmegelőzési Alapítvány szakmai kiadványa.

TAMÁSI E. (szerk.) (2014): *Áldozatok és segítők*. Budapest, Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület.

3. LECKE: A KAPCSOLATI ERŐSZAK DINAMIKÁJA

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató megismerkedjen azokkal a sajátosságokkal, amelyek a bántalmazó kapcsolatokat jellemzik, ami a bántalmazás sajátossága. Legyen rálátása arra, hogyan működnek ezek a kapcsolatok, milyen törvényszerűségek működtetik.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- megfogalmazni, milyen ciklikusság jellemzi a bántalmazó kapcsolatokat
- leírni a bántalmazó kapcsolatok dinamikáját
- megfogalmazni a kapcsolati erőszak áldozatainak sajátos szükségleteit
- meghatározni, milyen lehetséges végkimenetei lehetnek egy bántalmazó kapcsolatnak

Kulcsfogalmak: ciklikusság, eszkalálódás, mézeshetek, feminista megközelítés, dinamika

1. A kapcsolati erőszak sajátos törvényszerűségei: ciklikusság, „mézeshetek”

A kapcsolati erőszak ciklikusságáról, törvényszerűségeiről az előző fejezetekben beszéltünk már. Emlekeztetől elveleítségük fel az ott tanultakat.

Magyarországon a családon belüli erőszak a Büntető Törvénykönyvben önálló jogtényállásként szerepel, mely elengedhetetlenül szükséges volt. Mindamellett, hogy a BTK részletesen szabályozza az egyes bűncselekmény- és szabálysértéstípusok büntethetőségének részleteit, az azt megelőző szabályozás figyelmen kívül hagyta azt a sajátos helyzetet, ami a családon belül elkövetett bántalmazást meghatározóan megkülönbözteti minden más erőszakfajtától. A témával foglalkozó szakemberek számára meghatározó mérföldkönek tekinthető ez a jogi szabályozás, hiszen lehetőséget teremt arra, hogy megfelelő módon lehessen kezelni ezt a speciális esetet.

A bántalmazó kapcsolatok dinamikájáról is részletesen szóltunk az előzőekben. Idézzük fel Ranschburg Jenő gondolatait. Ranschburg szerint a családon belüli erőszaknak, csakúgy, mint számos más bűncselekménynek, sajátos anatómiája van. A szakirodalom szerint minden bántalmazási folyamatot három, jól elkülöníthető szakaszra tagolhatunk:

1. a feszültség felgyülemelésének szakasza,
2. az erőszak kitörése,
3. valamint a megbánás szakasza: a „nászútperiódus”.

Jász Krisztina és Szarvák Tibor tanulmányukban (JÁSZ–SZARVÁK 2007) rámutatnak: Jellemző, hogy az erőszakos cselekmény nem kizárólag fizikai erőszakban ölt testet, hanem szándékosan előidézett lelki terror is társul hozzá. A fizikai és pszichikai erőszak mellett létezik a családon belüli erőszaknak több formája is: a szexuális erőszak, illetve a főként gyermekeket és időseket érintő gondozás, gondoskodás elmulasztása, vagy az ilyen családtagok elhanyagolása.

2. A bántalmazó kapcsolatok kimenetei

2.1. A bántalmazó segítséget kap ahhoz, hogy felhagyjon bántalmazó viselkedésével

Bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok az 1980-as évek óta léteznek az Egyesült Államokban és Kanadában, majd a későbbiekben megjelentek más országokban is. Céljuk az, hogy kiegészítsék a bántalmazott nőket ellátó, illetve a családon belüli erőszak megelőzésére szolgáló programokat. Kiindulópontjuk, hogy az erőszakért elsősorban az felelős, aki gyakorolja azt. Ezek a programok nem egy „betegség” kezelésével foglalkoznak, hanem azt szorgalmazzák, hogy a bántalmazó férfiak felelősséget vállaljanak az általuk gyakorolt erőszakért, és ilyen módon változás álljon be a nőkkel való kapcsolatukban.

Ennél a megoldásnál igen fontos elem, hogy a bántalmazó elkötelezett legyen a bántalmazás abbahagyásában. Ahogyan a kapcsolati erőszak értelmezése is többféle megközelítésből lehetséges, úgy a megállítása is többféle szemléletmódon alapulhat. A *feminista megközelítés* középpontjában a társadalmi szerepeken alapuló hierarchia és a patriarchátus van, s ilyen formán hatalmi kérdésként értelmezi a helyzetet. Ennek objektív alátámasztása lehet az a tény, hogy az elkövetők többsége képes uralkodni magán akkor, amikor nála magasabb hatalmi, erőbeli helyzetben lévő féllel kerül szembe, illetve az, hogy a bántalmazók egy része úgy véli: joga van hatalmat gyakorolni partnere felett, miközben bizonytalanabbak a férfi identitás tekintetében, mint a nem erőszakos férfiak. A *rendszerközpontú családterápiás megközelítés* úgy véli, az egyes személyek viselkedése a nem jól működő család megnyilvánulása, és ebből fakadóan azt tekinti elsődleges feladatának, hogy a konfliktuskezelési és kommunikációs készségek javításával oldja meg a problémát minden oldalon, figyelmen kívül hagyva az oki hátteret. A helyzetet rendszerként igyekszik értelmezni – ebben markánsan különbözik a feminista nézőponttól, ami abból indul ki, hogy az erőszak kizárólag az elkövető felelőssége. A rendszerszemléletű megközelítés azonban súlyos problémák forrása: a bántalmazó kapcsolatokra jellemző hierarchia miatt semmiképpen nem beszélhetünk kiegyenlített viszonyokról, ami viszont elengedhetetlen egy családterápiához, ezzel szemben a felelősséget a bántalmazottra is helyezi, továbbá a bántalmazottól nem lehet elvárni, hogy

megnyíljon, és megfogalmazza a problémákat, hiszen a terápia után neki haza kell mennie a bántalmazóval, s jó eséllyel újabb bántalmazás fog következni. Mind a családterápia, mind a mediáció ellenjavalt kapcsolati erőszak esetén. A *pszichoterápiás megközelítések* az egyénre helyezik a fókuszot, annak személyiségtorzulásaira, illetve gyermekkori traumáira, meglátásuk szerint az erőszakos magatartás valamilyen háttérben meghúzódó emocionális probléma tünete.

Anélkül, hogy bármelyik megközelítés kizárólagossága mellett kiállnánk, fontos megjegyezni, hogy mindhárom megközelítés ismerete fontos ahhoz, hogy egy adott helyzetet értelmezni tudjunk, felmérhessük, a bántalmazás ismeretében melyik beavatkozási irány lehet célravezető. Bármelyik programot választjuk azonban, elengedhetetlenül fontos, hogy a programnak a nők elleni erőszak természetének alapos ismeretén kell alapulnia. Kiemelten fontos, hogy bármely terápiás megközelítés hatékonysága – az elköteleződés mellett – azon is múlik, mennyire témaspecifikus a folyamat. Például fontos, hogy egy rendszeresen alkoholt fogyasztó bántalmazó eljusson elvonókúrára, de ez nem fogja megállítani az erőszakot. A bántalmazók számára biztosított terápiás megközelítések igen sokfélék lehetnek, hatékonyságuk is meglehetősen változatos. A programokat elhagyó férfiak aránya 20 és 60% között mozog, mely valamelyest csökken, ha a programban való részvételt ellenőrzik. A programot végigvivő bántalmazók esetében 30-60%-nál érhető el az az eredmény, hogy felhagy a súlyos fizikai és lelki erőszakkal. Az egyébként is erőszakos viselkedésű, pszichopatológias esetekben csak 5-10% ez az arány (SZIL 2005). Lundy Bancroft bő egy évtizede foglalkozik erőszakra hajlamos férfiakkal csoportvezetőként, igazságügyi szakértőként és bírósági esetelemzőként. Tapasztalatait a *Mi jár a bántalmazó fejében?* című könyvében foglalta össze. Megállapítja, hogy a bántalmazók általában erősen küzdenek a másoknak okozott fájdalommal, sérülésekkel való szembenézés ellen. Ragaszkodnak a mentségeikhez, legtöbbször az áldozatot hibáztatják, ez a gondolkodásmód pedig megakadályozza, hogy tisztelteljesen bánjanak partnerükkel, ahogyan megakadályozza azt is, hogy egyenlőségen alapuló, harmonikus kapcsolat bontakozhasson ki közöttük. A bántalmazók általában mereven gondolkodnak, hozzá vannak szokva a viselkedésükből származó előnyökhöz, nem tudnak elképzelni egy másképpen működő kapcsolatot, s végképp nem látják annak előnyeit (BANCROFT 2015).

2.2. Az áldozat kilép a kapcsolatból

A bántalmazó félnek nem érdeke az, hogy a bántalmazó kapcsolat megszakadjon: bármennyit is szidja, alázza áldozatát, arra nagyon vigyáz, hogy mégse szakadjon meg a kapcsolat – egyszerűen, mert elveszíti uralma tárgyát. A bántalmazó kapcsolatból kilépni nem könnyű feladat. Gondoljunk bele: nem bántalmazó párkapcsolat megszakítása is sok esetben többhetes, hónapos, -éves folyamat, tanakodunk és esélyeket adunk, keressük a megoldást arra, hogy ne kelljen szembesülni azzal: ez nem sikerült, kerüljük a kudarcot, és gyakran nem vagyunk tisztában a saját érzéseinkkel sem, ahogyan épp oly gyakran egzisztenciális kérdés az, megszakitunk-e egy kapcsolatot.

A bántalmazó kapcsolatok megszakítása ennél sokkal terheltebb. Szégyen, megalázottság, gyenge megküzdési képességek, egzisztenciális kiszolgáltatottság, félelem, rettegés mind egyszerre van jelen. A bántalmazót áldozata általában sokkal nagyobb befolyású és hatalmú embernek látja, akinek „messzire elér a keze”, míg önmagáról kevésbé hiszi el, hogy képes rá, ahogyan azt sem, hogy valódi támaszokat kaphat. Minél erősebb egy bántalmazás, annál nehezebb kilépni belőle, annál tovább tart a folyamat, s közel sem biztos, hogy az első kilépési kísérlet sikeres lesz. Nagyon sok bántalmazott csak többszöri próbálkozásra tudja elhagyni a bántalmazót, amiben mindaz benne van, ami a kilépést is nehezíti: elfogy az ereje, s úgy véli: a kilátástalanságnál és a folyamatos küzdelemnél még a biztos rossz is jobb. Komoly fenyegetések érik a bántalmazó részéről, s megtöri az akaratát, félelemből visszamegy. Sok esetben az idő múlásával maga a bántalmazott bizonytalanodik el, tényleg jól döntött-e, s „ad még egy esélyt”.

Fontos tudunk, hogy attól még, hogy a párkapcsolat megszakad, a bántalmazás nem feltétlenül ér véget: folytatódhat a zaklatás, a fenyegetés, a félelemkeltés, illetve jogi úton az áldozat további gyötrése a bántalmazó részéről. A bántalmazó kapcsolat megszakítását követő két év életveszélyesnek nevezhető az áldozat szempontjából.

2.3. A kapcsolat fennmarad

Amikor a kilépéshez nincs elég ereje az áldozatnak, illetve a bántalmazó sem igyekszik megváltozni, a bántalmazó kapcsolat fennmarad. Ismerve már, hogy a bántalmazás eszkalálódik, előrevetíthető, hogy a helyzet csak rosszabbodni fog, és tragikus végkimenetеле lehet, bármilyen formában. Fehér Lenke és Parti Katalin magyarországi börtönökben büntetésüket töltő nőkkel végeztek vizsgálatot, és arra jutottak, hogy bár az erőszakos, személy elleni bűncselekmények női elkövetőinek száma elhanyagolható nagyságrendű, az ezeket elkövető személyeknél a cselekmény az életközösségben lévő konfliktusból származik, és a bűncselekmények hátterében a nők elleni erőszak áll: az elkövető megdöbbentően hosszú ideig viselte el a terrort a párkapcsolatában, majd egy hirtelen indulat kapcsán ölt (FEHÉR–PARTI 2002).

FELHASZNÁLT IRODALOM

BRANCOFT, L. (2015): *Mi jár a bántalmazó fejében?* Budapest, Háttér.

FEHÉR L. – PARTI K. (2002): Nők a börtönben. In DR. IRIK F. (szerk): *Kriminológiai tanulmányok*, 39, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet.

JÁSZ K. – SZARVÁK T. (2007): A szakmaközi együttműködés lehetőségei a szolnoki kistérségben egy családon belüli erőszak kutatás tükrében. *Tér és Társadalom*, 2.

SZIL P. (2005): *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?* Budapest, Habeas Corpus Munkacsoport.

4. LECKE: A KAPCSOLATI ERŐSZAK KÖVETKEZMÉNYEI

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató megismerje a kapcsolati erőszak eszkalálódásának törvényszerűségeit, folyamatát, valamint annak fizikai és pszichés következményeit. A cél, hogy a hallgató tisztában legyen ezekkel a következményekkel akkor, amikor kapcsolati erőszak áldozatával találkozik.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felismerni az erőszak különböző fajtáinak egymásra épülését
- jellemzői alapján megfogalmazni, leírni az erőszak fokozódásának és eszkalációjának folyamatát
- példákat mondani a fizikai erőszak következményeire
- jellemző példák alapján bemutatni a pszichikai erőszak következményeit

Kulcsfogalmak: eszkalálódás, fizikai erőszak, pszichikai erőszak, pszichoszomatikus tünetek

1. Az erőszak eskalálódásának folyamata

Az erőszak eskalálódása is törvényszerű működés egy bántalmazó kapcsolatban. Patricia Evans *Szavakkal verve* című könyvében egyértelműen rámutat arra, hogy a szóbeli erőszak igen hamar tud átváltani fizikai erőszakká (EVANS 2004), s a gyakorlati tapasztalatok is azt mutatják, hogy a fizikai erőszak is folyamatosan durvul az idő előrehaladtával. Jellemző meglátás a gyakorlatban a bántalmazó párkapcsolatból kilépő nőknél, hogy kilépési szándékuk megszületését az erőszak eskalációja hozta el: a „szokásos pofonok” után „úgy vert meg, mint egy férfit”. Könnyen belátható, hogy egy erőszakos helyzetben a hatalmat megélt agresszor számára a hatalmi helyzet egy meglehetősen kényelmes és kíváncsú szerep, melynek fenntartása elsődleges cél egy bántalmazó kapcsolatban, ahogyan a szociálpszichológia kutatásai is arra engednek következtetni, hogy a nem rizikós hatalmi helyzetben lévő agresszorok általi erőszak folyamatosan fokozódik.^{16, 17}

Fontos látnunk azt, hogy a bántalmazás az esetek többségében folyamatként, s a különböző bántalmazási formák rendszereként épül fel. A kezdeti, szóbeli bántásokkal a bántalmazó elbizonytalanítja áldozatát: ha a bántalmazott tudja, érzi is, hogy az elhangzottak számára kellemetlenek, kényelmetlenek, s ezt szóvá teszi, jellemzően lekicsinylő választ kap („túl érzékeny vagy”, „nem tudom, miről beszélsz”). A bántalmazó ezzel eléri, hogy áldozata elbizonytalanodjon saját érzéseiben, meglátásaiban, azok helyességében, és feltegye magának a kérdést: tényleg én látom rosszul? Az így legyengített, elbizonytalanított bántalmazott gyakorta nem tudja már megítélni maga sem, amit érez, helyénvaló-e, rendben van-e, vagy a bántalmazónak van igaza, s ő látja rosszul a helyzetet.

Amikor egy ilyen, összezavarodott helyzetben – hangsúlyozva, hogy folyamatról beszélünk, azaz hetekig, hónapokig tarthat ez az időszak – megtörténik az első fizikai bántalmazás, a bántalmazó jellemzően taktikát vált:

- vagy azt állítja, hogy nem is tudja, miért tette, azaz elismeri a fizikai bántalmazást, és bocsánatot kér érte,
- vagy a bántalmazás felelősségét az áldozatra helyezi: azért verte meg, mert te kiprovokáltad, pedig én szóltam előre.

Mindkét manipuláció összezavarja az amúgy is elbizonytalanított áldozatot, gyakorlatilag belerögzítve őt ebbe a helyzetbe.

Egyik erőszakfajta sem áll meg jellemzően egy ponton, mindegyik rosszabbodik az idő elteltével. A kezdeti gúnyolódásból gyorsan kialakul a szavakkal bántás, a megalázás, az első pofont a második, nagyobb pofon követi, a gazdasági erőszak a teljes kizsákmányolásig és a házi rabszolgaságig fokozódik, a szexuális erőszak akár a csoportosan elkövetett nemi erőszakig, csonkításig, intim testrészek bántalmazásáig fokozódik. A bántalmazottak gyakran megfogalmazzák kilépésükkor: „Nem a szokásos pofonokat kaptam már, úgy vert meg, mint egy férfit”. Az erőszak eskalálódásának súlyos végkifejlete a bántalmazott megölése, fizikai megsemmisítése. Az agresszió fokozódó jellegére, tulajdonságára számtalan pszichológiai elmélet és szociálpszichológiai kísérlet mutat, melyek végkövetkeztetése minden esetben az, hogy az agresszió igen sok esetben fokozódik, melyek közé beletartozik a mintakövetés, a pozitív megerősítés – vagy az elmarasztalás hiánya –, illetve önmagában az agresszió megélése is. Egy bántalmazó helyzetben, ahol az elkövetőt nem éri elmarasztalás, sőt cselekedete kiváltja az általa remélt kielégülést, a társadalom, a környezet nem jelzi vissza neki, hogy cselekedete elítélendő, az agresszió fokozódása – mind több és nagyobb kell –, törvényszerű.

2. Pszichés és fizikai következmények

A bántalmazás fizikai és pszichikai következményei igen sokrétűek lehetnek. A könnyebben tetten érhető **fizikai bántalmazásnál** zúzódások, csonttörés, égési sebek, tartós egészségkárosodás, szexuális erőszak esetén nemi úton terjedő betegségek, nem kívánt terhesség, legvégső esetben az élet elvesz-

¹⁶ Milgram, S. (1963): Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371–378. p.

¹⁷ Haney, C. – Banks, W. C. – Zimbardo, P. G. (1973): A study of prisoners and guards in a simulated prison. *Naval Research Review*, 30, 4–17. p.

tése, halál lehet közvetlen következmény. Mindemellett szót kell ejtenünk azokról a másodlagos fizikai következményekről is, melyek nem közvetlenül az agresszió eredményei – nem egy törött csont, vagy elnyomott cigarettacsikk égési hege –, hanem a bántalmazás következtében kialakult egyéb fizikai elváltozások. Idesorolandók a pszichoszomatikus betegségek, evészavarok, stresszbetegségek, emésztési zavarok, magas vérnyomás. Farkas Johanna doktori értekezésében szól olyan esetről, ahol az érzelmi bántalmazás testi következményeként több családot érintő daganatos megbetegedést vélelmez, pszichés talajon nyugvó szomatizációs folyamatként (FARKAS 2013). A pszichoszomatikus betegségképzés igen komoly fizikai-testi következménye a bántalmazásnak, ami amellet, hogy jelentősen befolyásolja az áldozat életminőségét, végzetes kimenetelű is lehet, valamint nagy fokú medikalizálódás irányába is tolhatja az áldozatot. Az érzékelt testi tünetek és az azzal párhuzamosan lejátszódó pszichés reakciók és folyamatok könnyen vezethetnek ahhoz, hogy az áldozatnak több, egymással összefüggő vagy egymástól független kórképe alakul ki, melyre párhuzamos orvosi kezelést vesz igénybe.

A bántalmazás **pszichikai következményei** legalább annyira szerteágazók lehetnek, mint a fizikai következmények: csökkent önértékelés, torzult énkép, destruktív cselekmények, szuicídium, depresszió, szerhasználat, extrém félelem – kiragadásszerű felsorolás csupán. A Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének kutatói a témában kijelentik: „A bántalmazás egészségre ható következményei jelentősek: a bántalmazás valamennyi formája szoros kapcsolatban áll a szomatikus és a pszichés zavarokkal és az életminőség alakulásával (Dichinson és mtsai, 1999; Hilden és mtsai, 2004). A pszichés zavarok közül kiemelendők az alacsony önértékelés, a szorongásos tünetek, a depresszió, az öngyilkossági gondolatok és kísérletek, az impulzuskontroll- és evészavarok (Allison és mtsai, 2007). A bántalmazás főbb egészségi következményei között tartjuk számon a depresszió, a krónikus fájdalom-szindróma és a különböző pszichoszomatikus megbetegedések megjelenését (Coker és mtsai, 2000; Downs és mtsai, 2006; Sachs-Ericsson és mtsai, 2007). Számos kutatás kiemeli a szomatizáció és az inadaptív coping stratégiák jelenlétét (Kirkhengen és mtsai, 1993). A pszichoszomatikus zavarok közül a nemzetközi szakirodalom az irritábilis bél szindrómát, az emésztési zavarokat, a krónikus fejfájást és az általános fájdalom-szindrómát említi, mint a bántalmazás lehetséges következményeit (Coker és mtsai, 2000; Drosman és mtsai, 1996; Romans és mtsai, 2002; Walsh és mtsai, 2007).” (GYÓRFFY 2010).

A bántalmazás egyik lehetséges pszichés következménye, mellyel hosszú távon számolni kell, a poszttraumás stressz szindróma (PTSD). A PTSD-ben szenvedő emberek az őket ért traumatizáló eseményt nem egy időben elhatárolt, a „múltban hagyott” eseményként élik meg, hanem súlyos, jelen idejű fenyegetettséggént (EHLERS–CLARK 2000). Megterhelő, traumatizáló életesemények (baleset, természeti katasztrófa, háborús élmény, bántalmazás) jóval a tényleges fizikai veszély elmúlása után is mély nyomokat hagyhatnak az áldozatban. A kifejezetten veszélyeztető helyzet után akár évekkel később jelentkező poszttraumás stressz zavar főbb tünetei: a személy a traumát újraélheti, elsősorban visszatérő gondolatok, képek, hangok vagy álmok formájában, és ezekhez nagy fokú feszültség, szorongás is társul. A személy szinte állandóan éber, és félelmei felerősödhetnek, alvásciklusa felborul, az ébrenléti időszakok megnőnek, álmatlanság gyötri. A traumával kapcsolatos gondolatokat, helyzeteket a legtöbbször elkerüli. A megszokott tevékenységek iránti érdeklődése gyakran csökken, és elzárkózik a családtagoktól és barátoktól. A reménytelenség érzése, a gyakori ingerlékenység jellemző lehet, gyakran érez bűntudatot, koncentrálóképessége csökkenhet. Megfelelő kezelés hiányában a poszttraumás stressz zavarnak súlyos következményei lehetnek: depresszió, szorongás és szorongásos megbetegedések, szerhasználat kialakulása.

A Semmelweis Egyetem PTSD-kutatása szerint a hozzájuk forduló személyek 18,2%-a bántalmazás miatt szenved PTSD-ben (FODOR–PERCZEL FORINTOS 2016).

Külön bekezdésben érdemes szót ejtenünk a szexuális erőszak következményeiről is. Tóth Olga *Erőszak a családban* című tanulmánya szerint a magyar nők 9%-a vallott úgy: férje, élettársa erőszakkal kényszerítette szexuális aktusra (TÓTH 1999). Mint ismeretes, szexuális erőszakot nem csupán házasságon vagy párkapcsolaton kívül lehet elkövetni, hanem kapcsolatos belül is. A legeggyértelműbb megközelítésben szexuális erőszakknak számít minden olyan szexuális jellegű aktus – ideértve a behatolással nem járó szexuális tevékenységet is –, ami az egyik fél beleegyezése nélkül, vagy annak

visszavonása után történt. A kapcsolaton belüli szexuális erőszak egyik legérzékletesebb leírása talán a következő: „Akit megerőszakoltak, egy szörnyű emlékekkel él együtt. Akit a férje erőszakolt meg, az a tettessel.” A szexuális erőszak fizikai következményei az ellátó szakorvosok szerint specifikusak lehetnek: nemi szervek és a végbélnyílás sérülései, gyulladásai, terhesség, nemi úton terjedő betegségek. Emellett vannak nem specifikus, de jellemző testi tünetek, például alhasi fájdalom, fájdalmas vizezés és húgyúti fertőzések, nemi szervek fájdalma, viszketése. A szexuális bántalmazás pszichés következményei viszont gyakorlatilag felölelik majdnem az egész érzelmi, pszichoszomatikus, antiszociális és önpusztító személyiségzavart. Jellemző megnyilvánulási formái a depresszió, szorongás, PTSD, öngyilkossági szándék, evés- és alvászavarok, krónikus kimerültség, függőségek, önvád és bűntudat. A fennálló tartós stressz miatt fellépő csökkent immunitás miatt gyakorta fordul elő idült betegség, koraszülés, veszélyeztetett terhesség (CSORBA 2006).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CSORBA R. (2006): *Fiatalkorúakkal szemben elkövetett szexuális bántalmazások*. Egyetemi doktori értekezés. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- EHLERS, A. – CLARK, D. M. (2000): *A cognitive model of posttraumatic stress disorder*. Oxford, Department of Psychiatry, University of Oxford, Warneford Hospital.
- EVANS, P. (2004): *Szavakkal verve*. Budapest, Háttér.
- FARKAS J. (2013): *Gyermek sérelmére elkövetett családon belüli erőszak*. Phd-értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem.
- FODOR K. E. – PERCZEL FORINTOS D. (2016): *Poszttraumás stressztünetek, diszfunkcionális attitűdök és megküzdési módok – egy klinikai minta exploratív vizsgálata*. Budapest, Semmelweis Egyetem.
- GYÖRFFY Z. et al. (2010): *A fizikailag bántalmazott nők reprodukciós zavarai*. Budapest, Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézet.
- HANEY, C. – BANKS, W. C. – ZIMBARDO, P. G. (1973): A study of prisoners and guards in a simulated prison. *Naval Research Review*, 30, 4–17. p.
- MILGRAM, S. (1963): Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371–378. p.
- TÓTH O. (1999): *Erőszak a családban*. Budapest, Társ.

5. LECKE: A BÁNTALMAZOTT

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató ismerje meg a bántalmazott személyiség fogalmát, típusait, tudja értelmezni, hogy a jelenség mögött milyen okok húzódnak. Legyen képes felismerni, milyen viselkedés jellemzi a bántalmazott személyiséget. Találjon válaszokat arra, miért maradnak a bántalmazottak sok esetben a bántalmazó kapcsolatban.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- definiálni a bántalmazó személyiséget
- megfogalmazni a bántalmazás személyiségre gyakorolt hatásait
- felsorolni a bántalmazott személyiség általános viselkedési módjait
- felsorolni a kilépés akadályait

Kulcsfogalmak: bántalmazott, pszichés állapot, trauma, énkép, áldozattá válás, verbális agresszió, mintakövetés, elszigetelés, bántalmazó

1. Az áldozattá válás útja: mintakövetés és tanult viselkedésmódok

Az áldozatok azokat a személyeket jelentik, akik sérelmet szenvednek, beleértve a testi vagy szellemi sérülést, érzelmi szenvedést, gazdasági veszteséget vagy alapvető jogaik lényeges csorbítását olyan cselekmények vagy mulasztások által, amelyek sértik a tagállamokban érvényes büntetőtörvényeket, beleértve a hatalommal való bűnös visszaélést tilalmazó törvényeket.

Az áldozattá válás akár hosszú, akár rövidebb folyamat, semmiképpen sem az áldozat azonnali verbális vagy fizikai bántalmazásával kezdődik. A párkapcsolati erőszakban bántalmazást elszenvedettek sok esetben a kapcsolat kezdetén meglévő harmóniáról, szeretetről, szerelemről számolnak be. A bántalmazás a legtöbb esetben fokozatosan megy végbe, jellemzően annak folyamatos durvulásával. A bántalmazó sok esetben először csak korlátoz, elszigetel, amit a saját erős érzelmeivel indokol.

A kapcsolat tehát többnyire szépnek mondható az elején, és általában nem azonnal, hanem fokozatosan éri el a bántalmazó jelleget. Közben gyermekek születnek, jó és rosszabb időszakok váltogatják egymást, és mint mindenki, a bántalmazottak is reménykednek abban, hogy saját odaadásukkal, vagy a másik jobb irányba történő megváltoztatásával normalizálható lehet a kapcsolat. Időközben a bántalmazó kialakít velük egy alá-fölé rendeltségi viszonyt: anyagi, érzelmi függőséget hoz létre, elszeparál, fizikai értelemben fölényt gyakorol. De ezek nem egyik napról a másikra történnek, és mire az áldozat rájön, hogy elszigetelték a barátaitól, a családjától, ellehetetlenítették anyagilag és érzelmileg, akkor már nagyon nehéz kilépni a kapcsolatból.

Gyakori attitűd a bántalmazottak esetében a **mintakövetés** is. Ha a bántalmazott úgy élte át a gyermekkorát, hogy a családban volt jelen bántalmazó tekintélyszemély, akkor mondhatni ezt gondolja természetesnek, hiszen ezt látta otthon gyermekként. A félelemmel teli légkör, a verbális, vagy akár fizikális erőszak jelenléte, ha nem is komfortos a számára, de valamelyest elfogadottabb. Nyilván lát ellenpéldát, harmonikus kapcsolatokat maga körül, de a mintakövetés nagyon erős pszichés gátja annak, hogy helyzetén változtatni tudjon. Előző kapcsolatában, vagy már a gyermekkorában megtanulta azokat a mintákat is, amelyeket elő tud venni a bántalmazás eltűréséhez, a konfliktusok kezeléséhez, illetve elkerüléséhez.

A bántalmazás ideje alatt is tanult viselkedésmintákat sajátít el. Kitapasztalja, hogyan kerülheti el leghatásosabban a bántalmazást, mit kell tennie, hogy kevesebb szidalmat, verést vagy egyéb bántalmazást kelljen elviselnie. Igyekszik alkalmazkodni, legtöbb esetben a saját érdeke, komfortérzete, mentális gátja háttérbe szorításával is. Ez pszichésen nagyon nagy megterhelést jelent a számára, a tanult viselkedésminták használata labilissá teheti, érzelmileg, lelkiileg sérültté. Sok bántalmazott fordul egy idő után emiatt szakorvoshoz, hogy szorongását gyógyszerekkel tompítsa, illetve gyakori módszer a belső disszonancia feloldására az alkohol fogyasztása, illetve egyéb stimuláló szerek használata.

2. A bántalmazás közvetlen és közvetett hatása az áldozat személyiségére

A bántalmazottak az életközösség során szinte minden esetben elszenvednek pszichés bántalmazást. Énképük torzul, nemiségük csorbát szenved, mindennapi működésük sok esetben csak önmaguk és gyermekük, gyermekeik fizikális ellátására korlátozódik.

Ennek a torz énképnek a formálója a bántalmazó, és minél régebben tart a folyamat, annál inkább torzul az énkép. A bántalmazó személyiség megtöri az ellenállásukat, elhiteti velük, hogy értéktelenek, cselekvésképtelenek, egyedül nem boldogulnak. Traumatizált állapotba kerülnek, és ebben az állapotukban kételkednek abban, hogy valóban képesek-e a kilépésre, az önálló életre, hiszen ezt hallották a párkapcsolat során, és többnyire el is hitték.

Gyakori a saját maguk hibáztatása is: „biztos kiprovokáltam”, „nem viselkedtem úgy, ahogy ő kérte”. Ilyenkor a szakembereknek kell elérni azt, hogy a kliens megértse, hogy egy egyenrangú párkapcsolatban mindkét félnek joga van az önálló véleménynyilvánításhoz, döntéshez, az erőszakos reagálás semmilyen helyzetben nem elfogadható egy kapcsolatban.

Sok esetben nőiességükben is olyan mély sebeket hordoznak, amelyek a pillanatnyi helyzetben nem, vagy alig kezelhetők. Gyakori a szexuális megaláztatás, kihasználás, valamint erőszak, amely a női szerepek teljes torzulását eredményezi.

A torzult énkép hosszabb, illetve intenzív bántalmazást követően nem minden esetben állítható vissza, számos esetben patológiás állapot alakul ki.

A tartós bántalmazást elszenvedettekre jellemző viselkedésformák:

- Passzív-agresszív viselkedés. A passzivitás a konfliktus elkerülésének módszere, az agresszív viselkedés pedig a védekezésé.
- Magas stressztűrő képesség. Az állandó, félelemből eredő készenléti állapot alakítja ki a viszonylag magas stressztűrő képességet, ami egy pszichés alkalmazkodási forma.
- Alárendelt szerep megélése. A torz énkép következtében a bántalmazott önmagát minden helyzetben alárendelt szerepbe helyezi, ekként viselkedik.
- Bezárkózás. A félelem és az elszigetelődés introvertálttá teszi a bántalmazottat, aki problémáiról, helyzetéről sok esetben senkinek nem tud beszélni. Helyzetét szégyelli is, külső személynek ezért nem mondja el.
- Félelem. A félelem folyamatosan jelen van a bántalmazottak érzelmi közt, tehát egy folyamatos feszült, éber, ugrásra kész állapotot élnek át, ami mentálisan rendkívül megterhelő.
- Alacsony önbecsülés. A verbális bántalmazás következményeként elhiszik, hogy kevesebbet érnek másoknál, hogy nem képesek önálló döntésekre, nem tudják felvenni a harcot a bántalmazóval semmilyen értelemben.
- Kötődés a bántalmazóhoz. A valamikori jó kapcsolatot, az elszigetelődés és az egyedüllétből való félelem ad egyfajta kötődést a bántalmazóhoz, amely szintén gátló tényezője lehet a kilépésnek.

3. Miért marad az áldozat a bántalmazó kapcsolatban? A kilépés intraperszonális és szociális akadályai

Sokan nem értik, gyakran a szakemberek sem, miért marad valaki a bántalmazó kapcsolatban. Az áldozattá válás útjában leírtak szerint a kapcsolat többnyire kiegyensúlyozottnak mondható az elején, és általában fokozatosan éri el bántalmazó jellegét. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy ezek a viszonyok is áthatottak érzellemmel, annak ellenére, hogy bántalmazások sora történt.

A párkapcsolati erőszaknak van egy sajátos dinamikája, amely alapján az idő múlásával egyre súlyosabbá válik a helyzet. A legdurvább bántalmazások akkor történnek, amikor véget akar vetni a bántalmazott fél a kapcsolatnak, tehát amikor elhangzik, hogy el akar költözni, vagy beadni a válópert. A nők elleni erőszakos cselekmények 22%-át a volt vagy jelenlegi partnerük követi el. A meggyilkolt nők esetében az arány 50%. Minden második meggyilkolt nőt a saját partnere öli meg. Minden héten egy ilyen eset történik Magyarországon.

A bántalmazott személyiségnek a kilépéskor meg kell küzdenie önmaga fel- és megismerésével, tudja értelmezni az egészséges, társadalmilag elfogadott feleség-, illetve élettárs szerepet, anyaszerepet, mert ezek a mentális terror hatására torzult szereppé váltak.

A bántalmazottak azért nem menekülnek el időben, mert félnek és tanácstalanok. „Itt van mindenem, hova menjek?”, „Mihez kezdjek?”, „Hol fogok dolgozni?”, „Mi lesz a gyerekekkel?” Ezek nem egyszerű kérdések. Mire idáig jut egy kapcsolat, a nő rendszerint elszigetelődik a környezetétől. Óriási rizikófaktor, hogy nincs kinek vészjelzést adnia. A bántalmazó gyakran ellenőrzi a másik fél mozgását („Hová mész?”, „Mit csinálsz?”), elszámoltatja a pénzzel, a szabadidővel. Pénzt nem kezelhet, tehát fellép egy úgy nevezett „nincs kiút” effektus, amely sok esetben apatikussá teszi a bántalmazottat, lehetetlenné válik az absztrakt gondolkodásra, problémamegoldási készsége csökken, vagy megszűnik. A bántalmazó személyiség képes azt is elérni, hogy elhitesse, a másik teljes mértékben képtelen az önálló életre.

Valójában a magyar családstruktúrában anyagi szempontból mindenképpen nehéz a kilépés sikeressége. Többnyire a férfi a családfenntartó, magasabb keresettel, a nők pedig gyakran csak saját jövedelemként a gyermekek után járó ellátásokból kénytelenek élni, ha kilépnek. Mivel ők menekülnek, az ingatlan a bántalmazó használatában marad, tehát a kilépés anyagi nehézségei fokozódnak számukra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BANCROFT, L. (2015): *Mi jár a bántalmazó fejében?* Budapest, Háttér.

CSÜRKE J. et al. (szerk.) (2014): *Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és a krízisintervenció kézikönyve.* Budapest, Oriold.

EVANS, P. (2012): *Szavakkal verve. Szóbeli erőszak a párkapcsolatokban.* Budapest, Libri.

STUPIGGIA, M. (2016): *A bántalmazott test. A trauma-munka szomato-pszichoterápiás megközelítése.* Budapest, Oriold.

TAKÁCS H. (2017): *Bántalmazottak igazsága. Üdvözlés a nyúl üregében!* Budapest, Ad Librum.

DR. TÓTH T. (2003): *A viktimológia ismeretelmélete.* Kézirat. Budapest.

1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégiáról (2013–2023).

6. LECKE: A BÁNTALMAZÓ

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató ismerje a bántalmazó személyiség fogalmát, típusait, tudja értelmezni, hogy a jelenség mögött milyen okok húzódnak. Legyen képes felismerni, milyen motivációk és attitűdök jellemzik a bántalmazó személyiséget. Tudjon különbséget tenni a bántás és bántalmazás fogalma között, ismerje a jelenség pszichopatológiai vonatkozásait.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felsorolni a bántalmazó személyiségjegyeit és motivációját
- felsorolni azon okokat, amelyek a bántalmazó személyiség kialakulásához vezethetnek
- felsorolni a bántalmazó személyiség általános viselkedési módjait
- meghatározni a bántalmazó személyiség patológiás jellemzőit

Kulcsfogalmak: bántalmazó személyiség, narcisztikus személyiség, verbális bántalmazás, mintakövetés, kettős mérce, disszociatív zavar, gazdasági erőszak, szexuális erőszak, stressztolerancia, regresszió, vulnerabilitás

1. A bántalmazó attitűdjei és motivációi

A bántalmazók többségében a kívülálló számára vagy átlagos, vagy megnyerő személyiségek. Gyakran a bántalmazó szülő mintáját követik, vagy a családjukban megélt patriarchális szemléletet viszik tovább, kettős mércével mérik a család nő tagjait.

Alacsony önbecsülés is kompenzálhat egyes személyiségek bántalmazással, és viselkedésük mögött személyiségzavar is állhat. Az alkohol, drog és egyéb szerek fogyasztása gyakori kiváltó oka az agresszivitásnak, különösen a szerek bódító hatása alatt.

Ok nélküli féltékenység esetén az ezt elszenvető nő számíthat arra, hogy a kapcsolat romlásával a féltékenység agresszív viselkedéssel párosul. Az agresszív szexuális beállítottság is utalhat egyéb területeken is megnyilvánuló indulatos viselkedés kialakulására. A kifelé kedves, befelé agresszív viszonyok is gyakran végződnek bántalmazással.

Több kutatás szerint a férfiak 20-25%-ánál tapasztalható kényszerítő viselkedés, a kieroszakolt szextől kezdve a verbális manipulációig, amikor büntudatkeltéssel veszik rá szexre nőket. Ezekben a férfiakban közös, hogy hajlamosak megfélemlíteni másokat, és hisznek a nemi erőszakot övező mítoszokban, szerintük például, ha egy nő miniszoknyát visel, az felhívás szexre.

Szintén közös bennük, hogy hisznek a hagyományos nemi szerepekben, magukra macsó, erős férfiként tekintenek, és nagyon elutasítók a feminin tulajdonságokkal szemben.

Szintén figyelemre méltó jel lehet az alacsony stressztolerancia, ha a frusztráló helyzetekre dühvel reagál, alkohollal, droggal kezeli az ilyen szituációkat. A túlzott birtoklási vágy és féltékenység is figyelemre méltó jel lehet, főleg, ha ez összekapcsolódik az elszigetelés nyilvánvaló törekvéseivel. Szintén aggodalomra ad okot, ha saját rossz döntéseiért nem vállalja a felelősséget, másokat okol a kudarcaiért, ugyanis ilyenkor a partner könnyen kerülhet bűnbak szerepbe.

A tapasztalatok alapján megállapítható, hogy főbb motívumaiban minden eset megegyezik, vagyis a legtöbb bántalmazás meghatározott koreográfia szerint zajlik. A fizikai erőszakot szinte mindig megelőzi a pszichológiai hadviselés, a lelki terror, ami többféle módon valósulhat meg.

A bántalmazó jellemzően domináns szerepet vállal a kapcsolatban vagy a családban. Ő hozza meg a jelentős döntéseket, de egyéb téren is elvárja, hogy mindenki neki engedelmeskedjen, hozzá alkalmazkodjon, a tulajdonaként kezeli a párját. Gyakori eszköz a megalázás is, ami sértegetés, megszegyeztetés, gorombáskodás formájában nyilvánul meg, gyakran mások előtt is.

Az elszigetelés szinte mindig megjelenik ilyen esetben: a bántalmazó nem engedi, hogy a párja a családjával, barátjaival találkozzon, nem ritka, hogy a munkavállalástól is eltiltja. A bántalmazottnak engedélyt kell kérnie, ha valakivel találkozni akar, de gyakori, hogy ezekre a találkozókra elkíséri a párja is. Ehhez sokszor kapcsolódik az anyagi függés kialakítása is. Sokszor él a fenyegetés eszközével is, ha nem a kedve szerint alakul a helyzet: fizikai erőszakot helyez kilátásba, de az is bevett módszer, hogy a családtagjaival vagy a gyerekeivel zsarolja a bántalmazottat. Bizonyos esetekben előfordul, hogy öngyilkossággal fenyegetőzik. A megfélemlítés ennek egy drasztikusabb formája.

A bántalmazó motivációja minden esetben a birtoklás, a hatalom kézben tartása, a döntésekben való kizárólagos dominancia, és az alárendelt fél gyengébbé tétele. Motiváció továbbá ennek az állapotnak a fenntartása: a bántalmazó áldozatát a legritkább esetben engedi el, a kapcsolat megszűnését kudarcnak éli meg. Fontos számára a kizárólagosság, a birtoklás élménye, valamint a bántalmazott félelemérzetének állandó megléte.

2. Bántás és bántalmazás közötti különbség

2.1. A bántás

Vannak párkapcsolatok, amelyekben nem a fizikai bántalmazás a legnagyobb probléma, hanem a sokkal alattomosabb szóbeli bántalmazás. Van, ahol a nő a szóbeli bántalmazó, most mégis a férfiakról szólnunk, mivel ők fizikai adottságaiknál fogva is nagyobb félelmet keltenek. Bár a szóbeli bántalmazásnak nincsenek látható nyomai, következményei sokkal károsabbak az áldozat önbecsülésére nézve. A

szóbeli bántalmazás kegyetlenül megsebzí a lelket. A nők ritkán beszélnek ilyen jellegű sérelmeikről, nagyon sokan nem is tudják, hogy szóbeli bántalmazás áldozatai.

A szakemberek szerint a szóbeli bántalmazó bizonytalan, éretlen személyiség, aki úgy kompenzál, hogy megpróbálja hatalmába keríteni a másikat, és uralkodni próbál kiszemelt áldozata felett. A szóbeli bántalmazó módszerei arra irányulnak, hogy a gyengébbet manipulálja és leszerelje. Ha ezt elérte, akkor úgy érzi, neki is van hatalma. Az egészséges lelkületű embereknek nincs szükségük ilyen stimulációra, mert magabiztosak és belátók.

A szóbeli bántalmazást nehezebb tetten érni és bizonyítani, mint a fizikai társát. A testi sérülés látványos, az esetek nagy részében napokig vagy hetekig nyoma marad, mégis sokszor a környezet és az áldozat is szemet huny az ilyen esetek felett. A testi sérülés jobb esetben nyomtalanul meggyógyul, a tartós lelki terror elvezethet oda, hogy eltűnik az önbizalmunk és szinte minden gondolatunkat megkérdőjelezzük. Ezáltal folyamatosan szükségünk lesz egy külső megmondó emberre, ezt a szerepet a bántalmazó tölti be, ezáltal irányítva minket. A fizikai bántalmazást általában előtte és utána is lelki terror kíséri. Azonban a lelki bántalmazás fennállhat testi bántalmazás nélkül is. Egyaránt előfordul férfiak és nők esetében is.

Súlyos következményekkel járhat, ha valaki hosszú időn keresztül folyamatos verbális abúzusnak van kitéve. Például kialakulhat poszttraumás stressz zavar, az áldozatok több fizikai agressziót, bűncselekményt követnek el a későbbiekben, és számos szociális zavar figyelhető meg esetükben.

2.2. A bántalmazás

A párkapcsolaton belüli erőszak a szóbeli erőszaktól a gyilkosságig fajuló cselekmények széles skáláján helyezkedhet el. A megnyilvánulási formák közül a legjellemzőbbek a következők:

2.2.1. Szóbeli erőszak

Ez nem azonos az imént leírt verbális bántás fogalmával. A bántalmazó veréssel, gyilkossággal fenyegeti partnerét, fenyegetőzik, hogy elviszi a gyerekeket vagy öngyilkosságot követ el, lekicsinyli, sértegeti a partnerét, vagy gúnyolódik vele, nevetség tárgyává teszi (például külseje, vallása, szokásai vagy faji hovatartozása miatt).

2.2.2. Lelki erőszak

A bántalmazó letagad lényeges dolgokat, elzárkózik az áldozattól, kizárja őt gondolataiból, érzéseiből, ellenőrzés alatt tartja, végletesen féltékenykedik, az áldozat önbizalmát módszeresen lerombolja, önálló döntéseit rendszeresen megkérdőjelezi, vagy nem veszi tekintetbe. Mindenért őt hibáztatja, még a saját erőszakos viselkedéséért is, az áldozat érzéseit, tapasztalatait kétségbe vonja, nem hajlandó megbeszélni a problémákat. Megfélemlítően viselkedik: tör-zúz, szándékosan megrongálja az áldozat értéktárgyait, csapkod, fegyverrel rettegésben tartja az áldozatot, félelmet keltően viselkedik (dühödten néz, üvölt), támadóan faggatózik, életveszélyesen vezet, fenyegető üzenetekkel árasztja el az áldozatot. Elszigeteli az áldozatot: megszabja, hogy az mit csinálhat és mit nem, kivel találkozhat, kivel beszélhet, hová mehet, mit vehet föl, nem engedi, hogy másokkal barátkozzon, a családjával beszéljen, munkát vállaljon, pénzt tartson magánál. Folyamatosan az ellenőrzése alatt tartja az áldozatot: mindenhová elkíséri, otthon, a munkahelyén, az iskolában telefonon ellenőrzi, átkutatja zsebeit, a táskáját.

2.2.3. Testi erőszak

A bántalmazó az áldozatot lökdösi, megüti, megpfozza, fojtogatja, a haját húzza, ököllel veri, belerúg, megharapja, rázza, megégeti, fegyverrel (például késsel, pengével, lőfegyverrel, nehéz tárgyakkal) fenyegeti vagy bántja. Megtagadja az áldozat legalapvetőbb jogait, mozgásszabadságát, elemi igényeit korlátozza: nem engedi, hogy az áldozatnak tőle független magánélete legyen, bezárja, kizárja, meg-

kötözi, éheztetni vagy szomjazzatja, nem engedi tisztálkodni, elrejtí a szükséges gyógyszereit, vagy nem ad azokra pénzt.

2.2.4. Szexuális erőszak

A bántalmazó olyan szexuális tevékenységre kényszeríti az áldozatot, amit az nem akar, a szexszel fájdalmat okoz neki, vagy megalázza; megerőszakolja, intim testrészeit bántalmazza, vagy kényszeríti, hogy másokkal közösüljön. Szintén ide tartozik a reprodukív (vagyis a termékenységgel és fogamzással járó) jogok korlátozása: a bántalmazó nem engedi, hogy az áldozat fogamzásgátlót használjon, amivel számos abortuszra vagy gyerekszülésre kényszeríti.

2.2.5. Gazdasági, anyagi erőszak

A bántalmazó nem engedi, hogy az áldozat dolgozni járjon, saját pénze legyen, illetve ha saját keresettel rendelkezik, azt elveszi, és saját belátása szerint ad csak belőle. A közös néven levő céggel zsarolja, minden kiadást, amire az áldozat pénzt kér, megkérdőjelez, miközben ő szabadon rendelkezik az anyagi erőforrásokkal, ezzel az áldozatot (és a gyerekeket) „relatív szegénységben” tartva.

3. A bántalmazás pszichopatológiai értelmezése

Az orvosi modell szerint stabil, megváltoztathatatlan jellemzők magyarázzák az átlagostól eltérő, rendellenes, a pszichopatológiás viselkedést, annak kialakulását. A beteg állapota tehát adott időpontban meghatározza az állapotát az azt követő időpontban is. Az orvostudomány lényegesnek tartja a veleszületett adottságokat, (például temperamentum, genetika, neurotranszmitterek szintje), de a szerzett tulajdonságok (például kötődési mintázat) kialakulása a környezettel való interakcióban történik, és később stabilizálhatja, vagy csökkentheti is a kóros állapot mértékét. Természetesen nem mindenki betegszik meg, aki hordozza ezeket a jellemzőket, nem mindenki ugyanúgy betegszik meg, aki ugyanazt a rizikót hordozza. A környezeti hatásoknak, nevelésnek óriási szerepe van abban, hogy a személyiség patológiás állapotba kerül, illetve marad-e abban.

Két fogalmat érdemes tehát ezek kapcsán megismerni.

- **Regresszió:** a komplexebb viselkedésforma a meglévő repertoárhoz csak hozzáadódik, így lehetséges a visszatérés korábbi viselkedésformákhoz.
- **Vulnerabilitás:** pozitív környezetben nem betegszik meg, de ha rossz irányban megváltozik a környezet, akkor igen, tehát a jó környezet nem változtatta meg a vulnerabilitást.

Több kutatás is azt bizonyítja, hogy ha valaki gyerekként hosszasan verbális abúzusnak van kitéve, nagyon megnövekedik annak az esélye, hogy felnőtt korára bizonytalan, dühös személyiségjegyek alakuljanak ki nála, megjelenhet továbbá a narcisztikus viselkedés, a kényszeres viselkedési zavar és a paranoia. Egy másik kutatás a lehetséges következményekként említi a depresszió kialakulásának megnövekedett rizikóját, a dühös, ellenséges viselkedésmódot és a disszociatív zavarok megjelenését. Az utóbbiak különböző típusúak lehetnek, a személyiség egyfajta megbomlását jelenti; például a disszociatív amnézia, mikor az egyén nem tud visszaemlékezni bizonyos traumatikus vagy stresszkeltségű élményekre a múltjából, és ez nem egyenlő a hétköznapi feledékenységkel. Más típusú disszociatív zavaroknál előfordulhat hallucináció, erős bizonytalanságérzet, vagy az, hogy tudattalanul a fájdalmas érzéseket fizikai tünetekké alakítja át a személy vagy akár a többszörös személyiség is létrejöhet.

A párkapcsolati erőszak kapcsán érdemes megemlíteni a narcisztikus személyiségzavart mint gyakori patológiás jelenséget, amely a beteg önmaga iránt érzett erőteljes szégyen- és elégedetlenségérzetéből táplálkozik. Annak érdekében, hogy a betegek megbirkózzanak szégyenérzetükkel, védekezésként saját érzéseik másokra való kivetítését, az ellentámadást, mások okolását használják, illetve mindent elkövetnek, hogy bebizonyítsák maguknak különleges mivoltukat. A narcisztikus embereket általában kora gyermekkorukban éri a sérülés, mely az egészséges énkép kialakulását gátolja. Való-

színűleg azt éreztették velük, bármit tesznek is, nem elég jók, alkalmatlanok. A kapcsolataik felületesek, és hiányzik belőlük az empátia. Nehéz kijönni velük, mert úgy érzik, jobbak és mások, mint a többi ember, akikkel leereszkedően bánnak. Viselkedésük nem rövid életű. Van egy viselkedésmintájuk, amelyet követnek a különböző helyzetekben a felnőtt életük során. Ez nem egy életszakasz, amit ki lehet nőni, hanem maradandó személyiségzavar.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AMBRÓZI K. (2016): *A verbális bántalmazás hosszú távú következményei*. https://anemaznem.blog.hu/2016/04/20/a_verbalis_bantalmazas_hosszutavu_kovetkezményei (A letöltés ideje: 2019. 08. 02.)

BÁNKI Gy. (2016): *A legnagyobb könyv a nárcizmusról*. Budapest, Ab Ovo.

<https://asszertivakademia.hu/a-szeretet-mitosza-a-szobeli-bantalmazas-15-tipusa/> (A letöltés ideje: 2019. 08. 02.)

<http://nokjoga.hu/book/export/html/287> (A letöltés ideje: 2019. 08. 02.)

RÉVAI G. (2018): *Beszélgetések a szerelemről és a szeretetről*. Budapest, Libri.

7. LECKE: A BÁNTALMAZÁS KÜLÖNLEGES FAJTÁJA: AZ INTERNETES ZAKLATÁS

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő megismerje a cyberbullying (online zaklatás) jelenségét, fajtáit, és a helyzet felismerését követően rendelkezzen megfelelő eszközökkel a jelenség felszámolásának kezdeményezésére.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felsorolni a zaklatás három konjunktív elemét
- felsorolni a cyberbullying (online zaklatás) típusait, és példákat tud hozni rá
- elmondani, hogy milyen hatással van a cyberbullying (online zaklatás) az áldozatra
- megnevezni, hogy a cyberbullying (online zaklatás) mely hatályos törvényi tényálláshoz kapcsolódik

Kulcsfogalmak: bullying, zaklatás, internetes zaklatás, online zaklatás, cyberbullying, agresszió, fenyegető zaklatás

1. A cyberbullying (online zaklatás) fogalma, értelmezése

A megfélemlítés vagy zaklatás, angol szóval bullying (hasonló értelemben használatos még: a megalázás, gyötrés, kötekedés, zsarnokoskodás, erőszakoskodás, kegyetlenkedés, terrorizálás) a bántalmazás egy fajtája.

A bullying definíciója a szakirodalom szerint három konjunktív elemet tartalmaz (PARTI 2016):

- fizikai, verbális vagy pszichológiai támadás vagy megfélemlítés, amelynek célja félelem, stressz vagy egyéb ártalom okozása
- a fizikai vagy pszichikai erőegyensúly hiánya, amelyet kihasználva az erősebb személy(ek) nyomást gyakorol(nak) a gyengébbre
- rendszeresen ismétlődő vagy hosszabb időn keresztül folyamatosan fennálló helyzet két személy vagy személyek között.

Megkülönböztetünk felnőttek közötti (például munkahelyi), illetve gyermekközösségben előforduló (leggyakrabban iskolai) megfélemlítést, zaklatást. A zaklatás történhet otthon, az iskolában vagy más közösségben, akár egyszerre több helyszínen, hiszen az elektronikus eszközök és az internethasználat terjedésével az online zaklatás az élet minden területén jelen lehet és hatással van az ember több közösségére is.

A zaklatás tehát interneten, online környezetben is elkövethető, de internet nélkül, elektronikus eszközzel – például telefonhívással, szöveges vagy képzületben – is megvalósítható.

A cyberbullying (online zaklatás) definíciójához kapcsolódóan fontos tudnunk, hogy akár egyetlen cselekmény is megvalósíthatja. Nem feltétlenül szükséges ugyanis a tett ismétlése, hiszen egy online megjelenő, rágalmazó, lejárató üzenet vagy hír egy aktussal is posztolható, melynek eredményeképpen a sérelem annál nagyobb, minél többen látják, osztják meg, kommentelik vagy értékelik (like-olják) a posztot. Elkövethető többek között internetes csetszobában, tematikus online csoportokban, online közösségi oldalon (Facebook, Twitter, Instagram stb.), Instant Messenger alkalmazásban, video- vagy képmegosztó applikációval (YouTube, Picasa stb.), mobiltelefonnal (SMS, MMS stb.).

2. A cyberbullying főbb típusai¹⁸

1. **Flaming** („lángháború”): online veszekedés dühös és trágár nyelvezet használatával, illetve – sokszor nem is az adott témához kapcsolódó – támadó jellegű hozzászólások küldése valakiről nyilvános fórumra
2. **Harrassment** (támadássorozat): bántó, igaztalan üzenetek küldése online
3. **Denigration** (befekettítés): kegyetlen, a hírnév rontására alkalmas pletykák vagy szóbeszéd küldése, kizökkentése, terjesztése valakiről
4. **Exclusion** (kiközösítés): az online közösség egy tagjának a csoportból való kirekesztése
5. **Impersonation** (személyiséglopás): amikor az elkövető egy másik, létező személy online profiljában jelenik meg, és hírnevének rontására alkalmas üzeneteket küldözget a nevében
6. **Outing** (kibeszélés): titkok, pletykák vagy egyéb személyes információk engedély nélküli megosztása másokkal
7. **Trickery** (trükközés, becsapás): személyes adatok csalással, megtévesztéssel történő megszerzése valakitől, majd ennek az információnak, adatnak a megosztása a közösséggel
8. **Cyberstalking** (online zaklatás): az áldozat online szokásainak megfigyelése, folyamatos figyelemmel kísérése és támadó jellegű kijátszása
9. **Cyberthreats** (online fenyegetések): olyan közvetlen fenyegetések vagy nyugtalanító kijelentések, amelyekből úgy tűnik, hogy a szerző érzelmileg felkavart, és fontolgatja, hogy valaki más vagy magát bántja, illetve öngyilkosságot követ el

¹⁸ Forrás: <http://hun.tabby.eu/mit-jelent-a-cyberbullying.html>

10. **Sexting** (szexting): a szó a „text” (szöveg) és a szex szavak összevonásával jött létre, a kifejezést olyan helyzetekre használják, amelyekben az elkövető szexuálisan provokatív és saját maga által készített meztelen vagy félig meztelen képeket, illetve nyíltan szexuális tartalmú szöveget küld el online valakinek.

A magyar jogrend önálló tényállásként szerepelteti a hatályos Büntető Törvénykönyvben¹⁹ a zaklatás magatartását, mely – bár a törvény külön nem nevesíti – magába foglalja az online elkövetési módot is.

222. § (1) *Aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetve mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, őt rendszeresen vagy tartósan háborgatja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *Aki félelemkeltés céljából*

- a) *mást vagy rá tekintettel hozzátartozóját személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetésével megfenyeget, vagy*
- b) *azt a látszatot kelti, hogy más életét, testi épségét vagy egészségét sértő vagy közvetlenül veszélyeztető esemény következik be,*

vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) *Aki a zaklatást*

- a) *házastársa, volt házastársa, élettársa vagy volt élettársa sérelmére,*
- b) *nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve*
- c) *hatalmi vagy befolyási helyzetével visszaélve*

követi el, az (1) bekezdésben meghatározott esetben két évig, a (2) bekezdésben meghatározott esetben büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

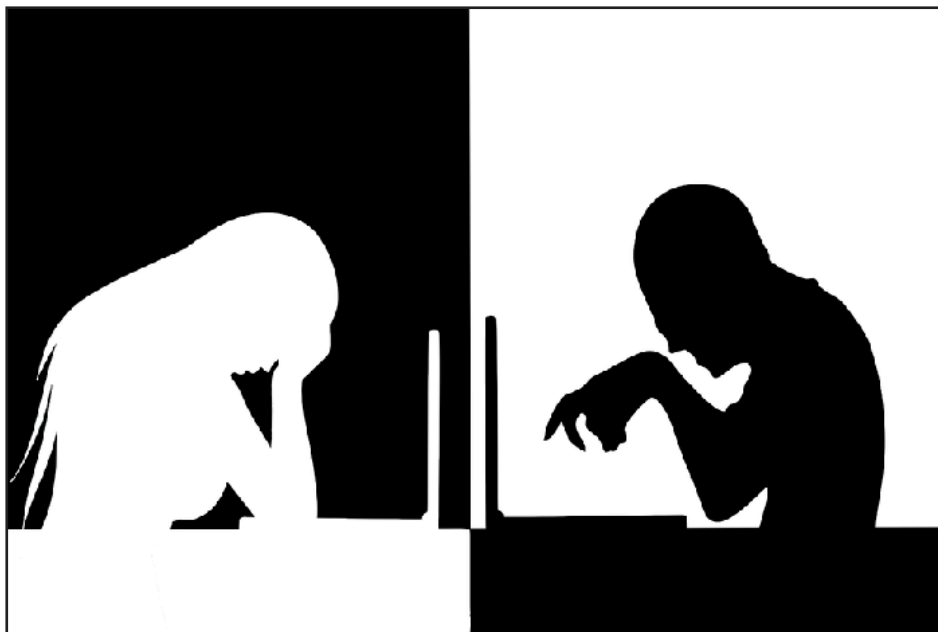
Fontos tudnunk, hogy befejezett a zaklatás a háborgató cselekmény, illetve a fenyegetés megvalósításával, továbbá hogy a zaklatás a Btk. 231. § (2) bekezdésének értelmében csak magánindítványra büntethető.

3. A cyberbullying közvetlen és közvetett hatása

A cyberbullying (online zaklatás) olyan jellegű személytelen kommunikáció, melynek során az elkövetőnek nem kell vállalnia az „arcát”, hiszen amennyiben nem akarja, az áldozat közvetlenül nem látja és nem hallja őt. Ennek eredményeképpen az elkövető agresszív, támadó magatartásának nem állják útját a személyes kommunikáció során működő gátlások sem.

Az elektronikus kommunikáció során a felek nem mindig képesek szavaik vagy tetteik (negatív, támadó) hatását felmérni, hiszen a célszemély nem látható, és az elkövető maga is láthatatlan. Mindez azonban nem mentesíti a zaklatót, hiszen tettét célzatosan, szándékosan követi el, sőt az elkövetés módjával jelentősen növeli a támadó viselkedés kockázatát.

¹⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.

1. ábra

Forrás: https://gordius.blog.hu/2017/03/10/cyberbullying_kisokos_avagy_mi_merre_az_online_terben

A zaklatást az egyszeri bántalmazástól vagy más konfliktushelyzettől alapvetően három tényező különbözteti meg. Egyrészt erős, negatívan befolyásoló hatása van, hiszen a zaklatás áldozata a zaklató tevékenységének következtében nem tudja az addig megszokott mindennapi életét élni, mert jellemzően állandóan félelemben vagy bizonytalanságban él. Másrészt a zaklatás nem feltétlenül szabályos időközönként, de ismétlődik, a bántalmazó rendszeresen visszatér az áldozathoz és megismétli a cselekedetét. A harmadik tényező az erőviszonyok eltolódása: a zaklatás során a bántalmazó fél mindig több hatalommal rendelkezik (több pénze, több barátja van, erősebb, hangosabb), és ezt érzékelteti is a zaklatás során.

A zaklatás hatásai súlyosak, olykor végzetesek is lehetnek. Az áldozatok gyakran hosszú távú érzelmi és viselkedési gondokkal küzdenek, a megfélemlítés magányosságot, depressziót, szorongást okozhat, alacsony önértékeléshez és a betegségek iránti nagyobb fogékonysághoz vezethet. A zaklatás által kialakuló feszültség hosszú távon tehát egészségkárosító hatású, mentális, pszichés betegségekkel és valódi fizikai tünetekkel járhat. Az áldozatok különösen akkor érzik úgy, hogy nincs lehetőségük változtatni a helyzetükön, ha hosszabb ideig elhúzódik a negatív cselekmény. A fiatal áldozatok ezért akár önkárosító magatartással próbálhatnak meg átlendülni a nehézségeken, magukban keresve a hibát. Étkezési zavarok alakulhatnak ki náluk, vagdosni kezdenek magukat, vagy a legsúlyosabb esetben akár nagyon komolyan saját életük ellen is fordulhatnak.

4. Internetes zaklatás kortárs csoportban és kapcsolati erőszakban

Az általános vélekedés szerint a gyerekkornak természetes része a csúfolódás, piszkálódás, bántás, kegyetlenkedés, tehát az agresszió valamely formája. Az agresszió megjelenése ugyan még nem egyenlő a bullyinggal, ám helytelen kezelése esetén azzá alakulhat. A közösség és a felnőttek reakciója rendkívül nagy hatással van arra, hogy az erőszakos vagy a békés megoldási stratégiák rögzülnek-e a gyermekek viselkedésében.

Pszichológiai kutatások szerint vitatott, hogy a gyerekkori bullying természetes része-e a felnőtté válásnak, a közösségi státuszkeresésnek, a dominanciaharcnak, az önállósodásnak. Emiatt nincs

szakmai egyetértés arról, hogy mely életkorban szükséges a bullyingellenes programok bevezetése, és eltérnek a vélemények a tekintetben is, hogy mely magatartások számítnak „még megengedhetőnek” a felnőtté válási folyamat természetes részeként, illetve melyek kerüljenek tiltólistára. Amíg ezekben a kérdésekben nem születik konszenzus, addig a magatartások jogi szabályozása sem lehet egyértelmű. Ehhez a problematikához kapcsolódik, hogy nem lehet egészen pontosan meghatározni a határt az ártatlan viccelés (teasing) és a sérelemokozásra irányuló megfélemlítés (bullying) között.

A büntetőjog csak legvégső megoldásként (ultima ratio) jelenik meg a zaklatásos jelenségek elbírálásánál, a gyakorlatban a bullying és a cyberbullying legtöbbször súlyosabb cselekmények előkészületi vagy eszközcselekményei. Ugyanakkor az iskoláskorú gyerekek körében előforduló esetekben az iskola mint szocializációs színtér felelősséggel tartozik a zaklatásos esetek megoldásáért és megelőzéséért.

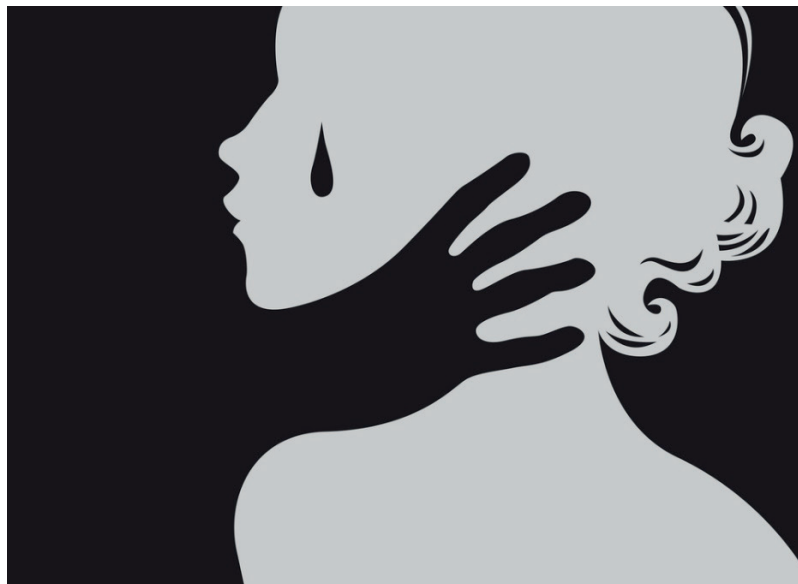
Az iskolák prevenciók stratégiája általában kimerül annyiban, hogy az iskolai házirendbe bekerül a személyhez kötött információs és kommunikációs technikai eszközök (IKT – például mobiltelefon, iPad) használatának tilalma, illetve az, hogy az ilyen eszközökön elért tartalmakért vagy az online felületeken elszenvedett sérelmekért az oktatási intézmény kizárja a felelősségvállalást. Az iskolák jellemzően legfeljebb a látható, szigorúan az iskola területén, iskolaidőben megvalósuló bullying típusú magatartások nyomán bekövetkező fizikai sérülésekért (minimum könnyű testi sértés) vállalnak felelősséget és intézkednek. Ilyenkor felmerülhet a kiskorú veszélyeztetése és/vagy a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés mint a pedagógus büntetőjogi felelősségre vonásának alapja.

Mivel az agresszív viselkedés, a bántalmazás az intézményben és a kortárscsoportban jön létre, illetve van jelen, megkerülhetetlen, hogy olyan megoldásokat találjunk, amelyek nem csupán az agressziót elkövető gyermek szintjén avatkoznak be, hanem a környezet többi tagját is érintik, mozgósítják, hiszen mind az áldozatokra, mind az azt szemlélőkre hatással van az erőszak.

A kapcsolati erőszakban mindig jelen van valamilyen hatalmi viszony is, melyben megjelenik a szidalmazás, zaklatás, megfélemlítés, érzelmi és anyagi zsarolás, pénzügyi függőség kihasználása, fizikai, szexuális, lelki erőszak.

A „fenyegető zaklatás” a párkapcsolati erőszak különálló fajtája, amely számos viselkedést felölelhet. Ezek közös jellemzője, hogy tipikusan azután kezdődnek, hogy az áldozat elhagyta az őt bántalmazót, vagy különválási szándékát hangoztatta előtte. Mivel a fenyegető zaklatás a különválás során, illetve közvetlenül az együttélés megszűnte után aktualizálódik, a jelenség a bántalmazó kapcsolat folytatásaként, továbbéléseként fogható fel.

A fenyegető zaklatás elemei a megtorló fenyegetőzéstől a manipulatív békülési kísérletekig terjedhetnek: a bántalmazó az áldozatot annak munkahelye előtt várja, megfigyeli, kivel találkozik, fényképeket készít róla, zsarolja, kárt tesz az autójában vagy egyéb tárgyaiban, életveszélyes fenyegetésekkel bombázza személyesen vagy különböző, jellemzően elektronikus úton küldött üzenetek formájában, esetleg megveri vagy súlyosan megsebesíti őt. Gyakran előfordul, hogy hatósági eljárások tömegét indítja az áldozat ellen, vagy szándékosan elhúzza a pereskedést, ezzel gyakorolva kontrollt annak ideje, lelkiállapota vagy anyagi helyzete felett.

2. ábra

Forrás: <https://wmn.hu/ugy/6555-amit-feltetlenul-tudnod-kell-a-csaladon-beluli-eroszakrol>

Fenyegető zaklatás előfordulhat olyan elkövető részéről is, aki sosem volt az áldozat partnere. Ilyenkor az elkövetőt az motiválja, hogy az áldozat közelében legyen, és bármilyen módon rávegye őt arra, hogy párkapcsolatot kezdjen vele, illetve hogy a kapott elutasítást megtorolja. Az efféle zaklatás – bár elkövetője az áldozat számára gyakorlatilag ismeretlen lehet – nem kevésbé veszélyes: több olyan esetről hallhattunk már, amikor a fenyegető zaklatással közeledő „udvarló” meggyilkolta a kiszemelt áldozatot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.

<http://hun.tabby.eu/mit-jelent-a-cyberbullying.html> (A letöltés ideje: 2018. 07. 20.)

PARTI K. (2016): A megfélemlítés (bullying) szabályozása Magyarországon és külföldön. In *Medias Res*, 1, <http://media-tudomany.hu/archivum/a-megfélemlites-bullying-szabalyozasa-magyarorszagon-es-kulfoldon/#footnote-791-3> (A letöltés ideje: 2018. 07. 20.)

3. FEJEZET

JELZŐRENDSZER

1. LECKE: A JELZŐRENDSZER FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő megismerje a gyermekvédelmi jelzőrendszer fogalmát, a gyermekek jogait, valamint a gyermekeket fenyegető veszélyhelyzeteket.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felsorolni a gyermekek jogait
- meghatározni a veszélyeztetettség fogalmát
- felsorolni a gyermekeket veszélyeztető körülményeket, és azoktól megkülönböztetni a súlyos veszélyeztetés körülményeit
- meghatározni a gyermekvédelmi jelzőrendszer célját

Kulcsfogalmak: gyermeki jogok, veszélyeztetettség, súlyos veszélyeztetettség, gyermekvédelmi jelzőrendszer

A magyar gyermekjóléti, gyermekvédelmi, gyámügyi szabályozás törvényi alapja a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.), mely végrehajtási rendeleteivel – elsősorban a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelettel – kiegészülve szabályozza a gyermek veszélyeztetettségét megelőzni, megakadályozni, illetve kezelni hivatott intézményi rendszer működését és az ennek során felmerülő feladatokat.

A Gyvt. II. Fejezet Alapvető jogok és kötelességek, Gyermeki jogok cím alatt rögzítették, hogy

- „A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez” (Gyvt. 6. § (2) bekezdés).
- „A gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak” (Gyvt. 6. § (5) bekezdés).
- „A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a védelme érdekében eljáró szakemberek – különösen a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetése érdekében – egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el” (Gyvt. 6. § (5a) bekezdés).

Szintén a Gyvt. határozza meg a **veszélyeztetettség fogalmát**, a következők szerint: „veszélyeztetettség: olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza” (Gyvt. 5. § n) pont).

3. ábra

Forrás: <http://ezerlampasejszakaja.hu/veszelyeztetett-gyermekek/>

Az állam elsőbbséget ad a családban történő nevelkedésnek, ezért csak végső eszközként teszi lehetővé a családból való kiemelését, és ebben az esetben is kiemelt feladatként határozza meg a családban történő visszagondozást. A gyermeket nevelő család autonómiáját gyermekvédelmi szakember csak akkor korlátozhatja, ha a gyermek veszélyeztetett.

A Gyvt. szerint **súlyos veszélyeztetettségnek** minősül a gyermek életét veszélyeztető (testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi károkat okozó) bántalmazása, elhanyagolása, ugyanakkor a gyermek eltartásában az időszakos vagy hosszabban tartó hiányosságok, a család anyagi helyzetének bizonytalansága, a szegénység önmagában nem ok a gyermek családból való kiemelésére.

Veszélyeztető körülmények lehetnek:

- anyagi problémák (például munkanélküliség, alacsony jövedelem)
- lakhatási problémák (például hajléktalanság, rossz lakáskörülmények, kilakoltatás, vándorló életvitel, kényszerű együttélési körülmények)
- családszerkezeti, kapcsolati problémák (például árvaság, felbomlott család, megromlott családi viszonyok, rossz szülő-gyermek kapcsolat)
- szülői elhanyagolás, elhagyás (például egészségügyi, gondozási, gondoskodásbeli, iskoláztatási, érzelmi elhanyagolás, felügyeletnélküliség, veszélyeztető magatartás, elhagyás, lemondás a gyermekről)
- gyermekbántalmazás (például fizikai, érzelmi, szexuális bántalmazás, magzat, újszülött károsítása, koldulásra, prostitúcióra kényszerítés, gyermekmunka, rendszerabúzus)
- szülői devianciák (például alkohol-, drog-, játékfüggőség, bűnelkövetés, öngyilkosság, prostitúció)
- gyermeki devianciák (például alkohol-, drog-, játékfüggőség, bűnelkövetés, öngyilkosság, prostitúció, agresszivitás, magatartásproblémák, csavargás)
- egészségügyi problémák (például mentális betegség, fogyatékoság, gyermek állapota)
- egyéb veszélyeztető tényezők (például családon kívüli veszélyeztetés, kiskorú szülő, illegális bevándorlás).

A **gyermekvédelmi jelzőrendszer** a család- és gyermekjóléti szolgálatok által működtetett, az egészségügyi és oktatási intézményekkel, valamint egyes hatóságokkal való együttműködésen alapuló rendszer, amely minden gyermekre és minden gyermekkel kapcsolatba kerülő szakemberre vonatkozik. A jelzőrendszer hangsúlyozottan épít a gyermekekkel napi szinten kapcsolatban álló szakemberek felelősségteljes feladatellátására és csak ágakatok közötti együttműködésben tud megvalósulni. Célja a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése, illetve megszüntetése. A gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetése állami és önkormányzati feladat.

2. LECKE: EGYÜTTMŰKÖDÉS A JELZŐRENDSZERBEN

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő megismerje a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjait, együttműködésük formáit, tartalmát.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felsorolni a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjait
- megfogalmazni a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai együttműködésének célját
- megnevezni a gyermekvédelmi jelzőrendszer szintjeit és hatáskörüket
- meghatározni a gyermekvédelmi jelzőrendszer hatékony működése folyamatának menetét

Kulcsfogalmak: gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai, gyermekvédelmi jelzőrendszer együttműködése, gyermekvédelmi jelzőrendszer szintjei, gyermekvédelmi jelzőrendszer működése

1. A gyermekvédelmi jelzőrendszer szereplői

(Gyvt. 17. § (1) bekezdés alapján):

- az egészségügyi ellátórendszer (védőnői szolgálat, a háziorvos, a házi gyermekorvos)
- a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók (család- és gyermekjóléti szolgálat, család- és gyermekjóléti központ, kisgyermekek nappali ellátását nyújtó szolgáltatók)
- a köznevelési intézmények (nevelési-oktatási intézmény, nevelési tanácsadó)
- a rendőrség
- az ügyészség
- a bíróság
- a pártfogó felügyelői szolgálat
- az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek
- a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása
- a javítóintézet
- a gyermekjogi képviselő
- a fővárosi és megyei kormányhivatal
- az állam fenntartói feladatainak ellátására kijelölt szerv
- a munkaügyi hatóság
- az egyesületek, alapítványok, társadalmi szervezetek, egyházak
- az állampolgárok

A gyermekvédelmi jelzőrendszer tehát **ágazatok, intézmények, szakemberek és magánszemélyek közötti együttműködés**, melynek célja

- a problémák, veszélyeztető tényezők, krízishelyzetek észlelése, felismerése és
- jelzése az erre a célra kijelölt szolgáltató felé
- a folyamatos együttműködés és információáramlás biztosítása
- az egyének és családok problémáinak mielőbbi megoldása
- a krízishelyzet következményeinek enyhítése az állapotromlás megelőzése érdekében.

A Gyvt. rendelkezéseit erősítik a társágazatok számára a gyermekek védelme érdekében meghatározott jogszabályi előírások.

Ezek között kiemelendő a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szt.), mely szerint:

„A családok segítése érdekében veszélyeztetettséget és krízishelyzetet észlelő jelzőrendszer működik. A jegyző, a járási hivatal, továbbá a szociális, egészségügyi szolgáltató, intézmény, valamint a pártfogói felügyelői és a jogi segítségnyújtói szolgálat jelzi, az egyesületek, az alapítványok, a vallási közösségek és a magánszemélyek jelezhetik a családsegítést nyújtó szolgáltatónak, intézménynek, ha segítségre szoruló családról, személyről szereznek tudomás” (Szt. 64. § (2) bekezdés).

Törvényi szintű rendelkezés szól az egészségügyi ágazat dolgozói számára előírtakról a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszerrel összefüggésben. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eü.) rögzíti, hogy

„Az egészségügyi alapellátás és szakellátás területén működő egészségügyi szolgáltatók feladataik ellátása során kiemelt figyelmet fordítanak a gyermekek egészségét veszélyeztető tényezők megelőzésére, felismerésére és megszüntetésére, amelynek során a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 11. § (1a) bekezdésében és 17. § (2)-(3a) bekezdésében foglaltak alkalmazásával járnak el” (Eü. 42. § (5) bekezdés).

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Nkt.) értelmében továbbá „A pedagógus, a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazott a nevelési-oktatási intézmény vezetője útján köteles a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17. § (2) bekezdésében foglaltak szerint eljárni. Ebben a helyzetben az adattovábbításhoz az érintett, valamint az adattal kapcsolatosan egyébként rendelkezésre jogosult beleegyezése nem szükséges” (Nkt. 42. § (3) bekezdés).

A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet szerint pedig

„A nevelési-oktatási intézmény közreműködik a gyermekek, tanulók veszélyeztetettségének megelőzésében és megszüntetésében, ennek során együttműködik a gyermekjóléti szolgálattal, a gyermekjogi képviselővel, valamint a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot ellátó más személyekkel, intézményekkel és hatóságokkal” (EMMI r. 129. § (2) bekezdés).

A működéshez kapcsolódó feladatok megfelelő hierarchikus kialakítása érdekében a gyermekvédelmi jelzőrendszer 2016-2017 folyamán négy szintűvé alakult. A 2016. január 1-jétől kialakított két szint:

- **Helyi szint.** A család- és gyermekjóléti szolgálat feladata a helyi gyermekvédelmi jelzőrendszer szervezése, az együttműködési formák kialakítása, működtetése, dokumentálása. A feladattal összefüggésben nevesítették a jelzőrendszeri felelőst, aki a területről érkező jelzéseket heti rendszerességgel továbbítja a járási család- és gyermekjóléti központ jelzőrendszeri tanácsadója felé. Helyi szinten szervezik és hívják össze az esetkonferenciákat, a járási szint jelzőrendszeri tanácsadójának részvételével.
- **Járási szint.** A család- és gyermekjóléti központ folyamatos szakmai háttérrel biztosít a települési szinten dolgozó családgondozóknak, jelzőrendszeri felelősöknek, fogadja jelzéseiket, problémáikat. A járási jelzőrendszeri tanácsadó feladata a települési szintű jelzőrendszerek működésének segítése, szakmai támogatása. A település családgondozóinak, jelzőrendszeri felelőseinek jelzőrendszeri munkáját koordinálja, feladata a településekre szervezett esetkonferenciák, szakmaközi megbeszélések, éves szakmai tanácskozás szervezésében való részvétel, az azokon való jelenlét.

A 2017. január 1-jétől kialakított újabb két szint:

- **Megyei szint.** A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer keretében a helyi és járási szint mellett a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatalok számára is feladatot határoztak meg a jelzőrendszer jogszabályban meghatározott működésének elősegítése érdekében. A fővárosi és megyei kormányhivatal támogatást nyújt a gyermekvédelmi jelzőrendszer működése kapcsán felmerült problémák, nehézségek kezeléséhez, a Gyvt. 17. §-ában szereplő gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer tagjainak, továbbá a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtóknak.
- **Országos szint.** Országos módszertani feladatellátás és országos gyermekvédelmi jelzőrendszeri hívószám működtetése. Az állam fenntartói feladatainak ellátása körében gondoskodik a jelzőrendszer hatékony működésének fejlesztéséről, mely tevékenység ellátására a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságot (a továbbiakban: SZGYF) jelölte ki. Az SZGYF feladata a gyermekvédelmi jelzőrendszer hatékony működésének országos szakmai támogatása, fejlesztése, képzések kidolgozása és megszervezése, szabályozási és módosítási javaslatok megfogalmazása az ágazati irányítás felé. A jelzőrendszeri működés támogatása és a gyermek veszélyeztetettségét jelző bejelentések fogadása érdekében 2017. január 1-jétől országosan egységes gyermekvédelmi jelzőrendszeri hívószám működtetését írja elő a Gyvt.

2. A jelzőrendszer hatékony működésének folyamata

1. **Megelőzés**
2. **Gyanú esetén jelzés.** Nem kell mérlegelni a veszélyeztetettség súlyosságát.
3. **Cselekvés.** A család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó feltárja a problémát, azokra megoldásokat dolgoz ki, indokolt esetben hatósági intézkedéseket kezdeményez; megoldási javaslatait cselekvési tervben rögzíti határidők megadásával, ebbe bevonja a jelzőrendszer azon tagjait, akik érintettek az adott gyermek ügyében.
4. **Intézkedés visszajelzésről.** A jelzőrendszer aktivált tagjainak, ahol az összes információ birtokában felméri a veszélyeztetettség mértékét.
5. **Utánkövetés.** Szükség esetén a gyermekvédelmi intézkedés fenntartása, meghosszabbítása vagy éppen megszüntetése, a lehetőségek figyelembevételével a gyermek visszajuttatása családba.

3. LECKE: A JELZŐRENDSZER FELADATAI

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő tiszttában legyen a gyermekvédelmi jelzőrendszer feladatával, a gyermekvédelmi jelzőrendszer működését, működtetését meghatározó három dokumentum tartalmával, alapelveivel, a jelzés menetével, a beavatkozás és jelzés kötelezettségével és korlátaival.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- megnevezni a gyermekvédelmi jelzőrendszer működését, működtetését meghatározó három dokumentumot és egymáshoz való viszonyukat
- meghatározni a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésének általános és különös alapelveit
- felsorolni a jelzés pontos tartalmát
- felsorolni a jelzést követő lehetséges intézkedéseket
- megfogalmazni az esetmegbeszélés különböző típusait és jellemzőiket.

Kulcsfogalmak: gyermekvédelmi jelzőrendszer feladata, gyermekvédelmi jelzőrendszer működése, működtetése, gyermekvédelmi jelzőrendszer alapidokumentumai, gyermekvédelmi jelzőrendszer általános és különös alapelvei

1. A jelzőrendszer tagjainak feladata a gyermek veszélyeztetettségének figyelése és kezelése, feltárása

A család- és gyermekjóléti szolgálatok számára kötelezettség a jelzések rögzítése, a veszélyeztetett gyermekek problémáinak feltárása és a megoldások keresése.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer működését, működtetését három dokumentum szabályozza, amelyek egymásra épülve rendszerbe foglalják a vonatkozó jogi és szakmai szabályokat.

A jelzőrendszer szakmai kereteit, működésének és működtetésének szabályait a **Szakmai ajánlás a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer működésének és működtetésének szabályairól** című dokumentum tartalmazza. Az ajánlás elsősorban strukturális kérdésekkel foglalkozik, szakemberszintre bontva az észlelő- és jelzőrendszer különböző szereplőinek feladatait, kompetenciahatárait, együttműködésük szakmai kereteit.

A **Protokoll a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer folyamatairól** című dokumentum tartalmazza a fenti keretben meghatározott, ágazatközi együttműködésben megvalósuló jelzések folyamatát, annak szakmai szabályait. A dokumentum valamennyi célcsoportra kiterjedően szabályozza, hogy mikor kell jelezni, milyen tartalommal és a jelzést fogadó szolgáltatóknak milyen feladatai vannak a jelzést követően.

Míg az előző két dokumentum globálisan kezeli a krízishelyzetben, veszélyeztetettség esetén előírt szakmai lépéseket, addig a harmadik szakmai szabályozó fókuszja speciálisan a gyermekek bántalmazása. A **gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan** (a továbbiakban: Módszertani útmutató) című dokumentum az első két szabályozóban meghatározott szakmai keretbe illesztve, célzottan a gyermekbántalmazás észlelése során előírt intézkedések rendszerét tartalmazza. A gyermekbántalmazás felismerését, a szükséges intézkedések megtételét szabályozó dokumentum valamennyi a gyermekek ellátásában érintett ágazat számára egységes és kötelező.

Szakmai ajánlás a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer működésének és működtetésének szabályairól

Funkció: az észlelő- és jelzőrendszer működésének, működtetésének szabályozása

Célcsoport: minden ellátotti célcsoport

Kikre vonatkozik: jelzőrendszeri tagok, család- és gyermekjóléti szolgáltatók

Protokoll a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer folyamatairól

Funkció: szakmai folyamatok meghatározása

Célcsoport: minden ellátotti célcsoport

Kikre vonatkozik: jelzőrendszeri tagok, család- és gyermekjóléti szolgáltatók

A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan

Funkció: egységes eljárásrend és módszertan a bántalmazással összefüggő esetek ellátására

Célcsoport: gyermekek

Kikre vonatkozik: jelzőrendszeri tagok, család- és gyermekjóléti szolgáltatók

4. ábra

Forrás: Protokoll a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer folyamatairól

A család- és gyermekjóléti szolgáltatások működésével kapcsolatos szakmai szabályozó dokumentumok iránymutatásai alapján akkor kerül sor beavatkozásra, ha a szakember diagnózisa szerint a helyzet ártalmas a gyermek számára, a probléma megoldása nem bízható a családra, szükséges az állami kontroll működtetése.

2. A jelzőrendszer működésének alapelvei

1. **Szakmai szabályozottság elve.** A jelzőrendszer működtetése kötelező feladat.
2. **Információk felelős kezelésének elve.** Figyelemmel kísér, nyilvántart, intézkedik.
3. **Egyéni szükségletek figyelembevételének elve.** A gyermek szükségleteinek megfelelő intézkedést tesz.
4. **Komplexitás elve.** A gyermekek érdekében eljáró valamennyi szakemberre vonatkozik.
5. **Kötelezőség elve.** Kötelező együttműködés a jelzés után is.
6. **Objektivitás elve.** Személyes kapcsolatok nem befolyásolhatják.
7. **Szakmai felelősség elve.** A jelzőrendszeri feladat ellátása nem múlhat egyéni választásokon, elmulasztása szankciókat vonz.

3. A jelzőrendszer működésének különös alapelvei

1. **Az egyén szakmai felelősségének elve.** Súlyos esetben minden szereplőnek azonnali feladata elősegíteni a rossz bánásmód megszüntetését.
2. **Együttműködés elve.** A család- és gyermekjóléti szolgálat feladata esetkonferenciát összehívni, ha a hozzá beérkező, a gyermek veszélyeztetettségét jelző jelzés gyermekkel szembeni rossz bánásmódról szól.
3. **Felelősség elve.** Kiskorú veszélyeztetése büntett elkövetésének gyanúja esetén a gyanút észlelő feladata (a család- és gyermekjóléti szolgáltatón kívül) hatósághoz is fordulni, így elősegítve a rossz bánásmód mielőbbi megszüntetését. A járási gyámhivatal feladatai között külön nevesítették a kiskorú veszélyeztetése miatti feljelentés megtételét.
4. **Kompetenciahatárok betartásának elve.** Sem a rossz bánásmód súlyos esetét észlelőknek, sem a gyámhatóságnak nem feladata a nyomozás. A jelzőrendszer, illetve a gyámhatóság feladata ilyenkor a feljelentés megtétele.
5. **Írásbeliség elve.** A gyermekkel kapcsolatos rossz bánásmód, illetve bántalmazás azonnali jelzését (telefonos, szóbeli, elektronikus) követően minden esetben elengedhetetlen a jelzőrendszeri tag által megküldött írásbeli feljegyzés, amely a problémát konkrétan és körültekintően tartalmazza. A jelzést fogadó szakember feljegyzésben rögzíti a bejelentés tényét, ha krízishelyzetben, szóban történt a jelzés.
6. **Hatósági beavatkozás elve.** Súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén bármilyen módon tarthat kapcsolatot a gyámhatóság az ügyféllel, haladéktalanul intézkednie kell, akarat ellenében is tarthat helyszíni szemlét.

4. A Módszertani útmutató fő üzenetei

- Kötelező, ellenőrizhető, számonkérhető.
- Minden gyermekre és minden gyermekkel kapcsolatba kerülő szakemberre vonatkozik.
- Hangsúlyozottan épít a gyermekekkel napi szinten kapcsolatban álló szakemberek felelősségteljes feladatellátására – észre kell venni, ha baj van.
- Csak ágazatok közötti együttműködésben tud megvalósulni.

- Hangsúlyozza a gyermekjóléti szolgáltatás koordináló szerepét.
- Az esetmegbeszélések és az azokon való részvétel kötelezettsége kiemelt jelentőséggel bírnak (éves tanácskozás, szakmaközi megbeszélés, esetkonferencia, esetkonzultáció).

A MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan című dokumentum elérhető a következő helyen:

<https://kk.gov.hu/download/e/60/c0000/A%20gyermek%20b%20%C3%A1ntalmaz%C3%A1s%C3%A-1nak%20felismer%C3%A9s%C3%A9re%20%C3%A9s%20megsz%C3%BCntet%C3%A9s%C3%A-9re%20ir%C3%A1nyul%C3%B3%20egys%C3%A9ges%20elvek%20%C3%A9s%20m%C3%B3dszer-tan.pdf>

(A letöltés ideje: 2019. 08. 05.)

5. A jelzés

A család- és gyermekjóléti szolgálat feladata a gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetése. A jelzőrendszer tagjai kötelesek jelzéssel élni. Jelzési kötelezettségüknek főszabály szerint írásban (bármely írásos formában, illetve súlyos esetben utólag pótolva az írásbeliséget) tesznek eleget. A jelzést úgy kell megfogalmazni, hogy abból a gyanú alapja, oka kiderüljön.

A jelzés célja, hogy felhívja a figyelmet a gyermeket érő elhanyagolásra, nem megfelelő nevelésre, bántalmazásra, vagy a gyermek magatartásában észlelt jelenségekre, melyek az előbbiekre engednek következtetni.

5.1. A jelzések tartalma

- az érintett gyermek(ek) legfontosabb adatai (név, születési idő és hely, anyja neve, családtagok felsorolása, állandó lakóhely, tényleges tartózkodási hely)
- a jelzést tevő intézmény megnevezése, címe, a jelzést tevő személy neve és elérhetősége
- a probléma rövid leírása, a jelzést tevő által a gyermek és családja életében, életkörülményeiben észlelt veszélyeztető okok részletezése, a veszélyeztetettség mértéke
- a jelzést tevő személy vagy intézmény az általa feltárt veszélyeztető okok megszüntetése érdekében eddig megtett intézkedései, a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében esetleges javaslatok.

5.2. A gyermekjóléti szolgáltató intézkedései

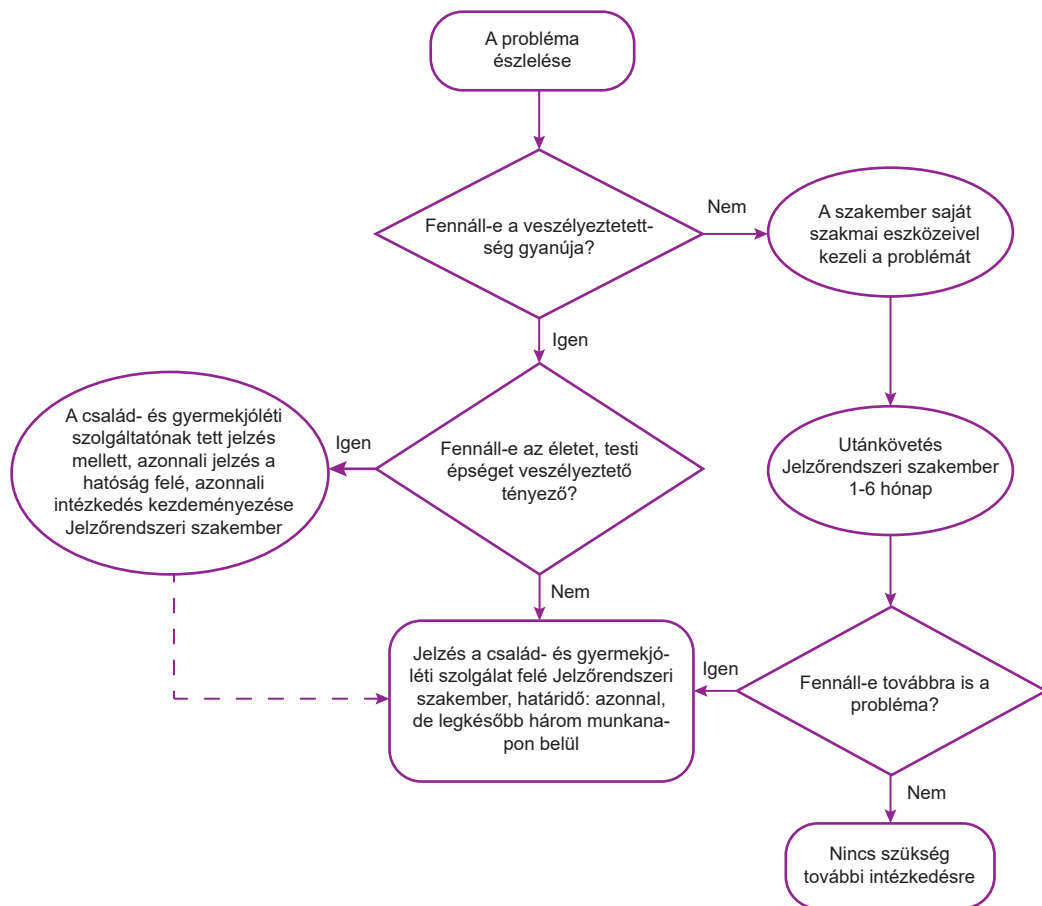
Amennyiben a család- és gyermekjóléti szolgálat a gyermek bántalmazására, súlyos elhanyagolásra utaló jeleket tapasztal, köteles hatósági eljárást kezdeményezni, egyúttal értesítést küldeni a család- és gyermekjóléti központnak.

A család- és gyermekjóléti központ a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó hatósági intézkedések közül javaslatot tehet a járási gyámhivatalnak a gyermek védelembe vételére, illetve ideiglenes hatályú elhelyezésére, vagy nevelésbe vételére.

A javaslat megtételekor a család- és gyermekjóléti központnak arra kell elsősorban figyelemmel lennie, hogy a hatósági eljárás ügyintézési ideje alatt biztosított-e, hogy az érintett gyermek ne részesüljön a rossz bánásmód egyik formájában sem. Amennyiben ez nem biztosítható, a gyermeket az elhanyagoló, bántalmazó környezetből a döntés megszületéséig ki kell emelni, melyről a gyámhivatal intézkedik.

5.3 A gyermekjóléti szolgáltató visszajelzése

A család- és gyermekjóléti szolgálat vagy központ minden esetben írásban tájékoztatja az ismert jelzést tevőt az általa megtett intézkedésekről.

5. ábra. A jelzés folyamata az észlelő- és jelzőrendszer működése során

Forrás: A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan (Módszertani útmutató)

A jelzést követően a jelzőrendszeri tagok és a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szolgáltató folyamatosan konzultálnak arról, hogy ki, milyen segítséget tud nyújtani a gyermek, család számára a veszélyeztetettség megszüntetése érdekében. A szociális segítőmunka során a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó is kér(het) tájékoztatást a jelzőrendszeri tagoktól, a gyermekekkel napi kapcsolatban álló személyektől a gyermekek helyzetéről.

A hatékony beavatkozás érdekében a család- és gyermekjóléti szolgálat vagy központ esetszegbeszélést hívhat össze.

5.4. Esetmegbeszélés

Az esetszegbeszélés a problémákat feltáró, megbeszélő, illetve a segítő folyamat feladatellátását egyeztető munkaforma, mely egy adott eset (egén, gyermek vagy család) ügyében az összes, az aktuális probléma megoldásában érintett szakember bevonásával történik.

- Célja a közös problémadefiníálás, az esetszegbeszélés során vállalt feladatok tisztázása, a segítő folyamat együttes megfogalmazása, megtervezése.
- Hatása az esetszegbeszélésen részt vevők szakmai fejlődése, saját motivációjuk, elakadásaik magasabb szintű megértése.

Esetmegbeszélés a szociális segítő tevékenység során akár több alkalommal megszervezhető, illetve megszervezendő.

Az esetmegbeszélések összehívása, szervezése és összehangolása a család- és gyermekjóléti szolgálat feladata, emellett – a Gyvt. 17. § (5) bekezdése alapján – a gyámhatóság is kezdeményezheti.

A Módszertani útmutató az esetmegbeszélést bizonyos esetekben szinte kötelezővé teszi:

2. táblázat

	JAVASOLT összehívni	Szakmai szempontok alapján ELVÁRT összehívni
ESETMEGBESZÉLÉS	• egy család gondozása során, amennyiben az információáramlás nem működik hatékonyan • ha a család körül több segítő szakember van, a segítség összehangolása érdekében • ha a családszolgáltató úgy véli, nem sikerül eredményt elérnie a gondozási folyamat során, de az esetmegbeszéléstől eredmény várható más szakemberek javaslatai alapján	• elhanyagolás, bántalmazás gyanúja esetén, főként, ha a jelzőrendszeri tagok bizonytalanok az eset kapcsán • ha egy család esetében a segítő szakemberek más-más álláspontot képviselnek a gondozás további menetét illetően • családi krízishelyzet esetén
ESETKONFERENCIA	• a család tagjai, a gyermekek a gondozás során más-más információkat közölnek a segítő szakemberekkel • a család számára olyan komplex segítségnyújtásra van szükség, melynek során több terület szakembereinek bevonása indokolt • a feladatok megosztása során	• eredménytelen alapellátás esetében • a gondozási folyamat során a család és a segítő szakemberek eltérően gondolkodnak a segítség módját illetően • eredménytelen védelemben vétel során • a védelemben vételi felülvizsgálatot megelőzően • valamint két évet meghaladó védelemben vétel esetében • családból történő kiemelésre irányuló javaslatlattertel megelőzően • ideiglenes hatályú elhelyezést követően • egy éve tartó átmeneti gondozás esetén

Az esetmegbeszélések különböző fajtái, típusai különböző eszközként használandók a jelzőrendszeri munka során. Ennek keretében lehetőség van arra is, hogy az esetmegbeszélésre a család- és gyermekjóléti szolgálat és a jelzőrendszer tagjainak képviselői között, előre meghatározott témakörben, évente legalább hat alkalommal megrendezett szakmaközi megbeszélés keretében valósuljon meg.

Az **esetkonzultáció** szintén a szakemberek között zajló kommunikációs információcsere, tájékoztatás, mely akár két személy között is történhet. Az esetmegbeszélés mellett (nem helyette), az esetvezetés során a családgondozók lehetőségeikhez mérten esetkonzultációt tartanak. Hatékony gyakorlat az egyéni esetkonzultáció, amikor az esetben bevonódó szakemberrel vagy segítő személlyel külön-külön beszél meg a családgondozó az elért eredményeket, a távolabbi teendőket.

Az esetkonzultáció hatékony munkaforma mind nagyobb, mind pedig kisebb településen, és ez utóbbinál gyakorta alkalmazott tevékenység, hiszen alacsony lélekszámú településen nagyon közel vannak egymáshoz az ellátórendszeri tagok. Ezek mellett esetkonzultáció történhet nagyobb szolgáltató esetén, például a szolgálaton vagy központon belül, hiszen a napi esetvezetés során felmerülő problémák vagy aktualitások átbeszélésére szükség lehet a továbblépés megtervezése érdekében.

A Gyvt. szabályai értelmében **súlyos veszélyeztetés** a gyermek bántalmazása, súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása.

Súlyos veszélyeztetés esetén a jelzőrendszeri tagok kötelesek hatósági eljárást kezdeményezni, melynek eredményeképpen – a kapcsolati erőszak fókuszára figyelemmel – különösen a következő büntetőjogi tényállások megvalósulását szükséges vizsgálni:

- Testi sértés
8 napon belül gyógyuló esete (könnyű testi sértés, Btk. 164. § (2) bekezdés) csak magánindítványra büntethető
- Szexuális erőszak (Btk. 197. §)
nagykorú sértett esetében, ha más, „közvádas” bűncselekmény nem valósul meg, csak magánindítványra büntethető
- Szexuális visszaélés (Btk. 198. §)
- Kiskorú veszélyeztetése (Btk. 208. §)
- Gyermekmunka (Btk. 209. §)
- Kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása (Btk. 210. §)
- Kiskorú elhelyezésének megváltoztatása (Btk. 211. §)
- Tartási kötelezettség elmulasztása (Btk. 212. §)
- Kapcsolati erőszak (Btk. 212/A §)
alapesete csak magánindítványra büntethető

AJÁNLOTT IRODALOM

Protokoll a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer folyamatairól, http://www.macsgyoe.hu/downloads/szakmai_anyagok/protokolljelzorendszer.pdf (A letöltés ideje: 2019. 08. 05.)

Szakmai ajánlás a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő- és jelzőrendszer működésének és működtetésének szabályairól, http://www.macsgyoe.hu/downloads/szakmai_anyagok/szakmaiajanalasjelzorendszer.pdf (A letöltés ideje: 2019. 08. 05.)

4. LECKE: GYERMEKBÁNTALMAZÁS

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató megismerje a gyermekbántalmazáshoz kötődő fogalmakat, a gyermekbántalmazás fajtáit, lehetséges kimeneteleit, és a későbbiek során pontosan használja a fogalmakat. Legyen tisztában a verbális és fizikális bántalmazás, valamint az elhanyagolás fogalmával.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes

- definiálni a gyermekbántalmazás fajtáit, irányát
- megfogalmazni a bántalmazás gyermekre gyakorolt hatásait
- felsorolni a bántalmazás módzatait, valamint annak lehetséges kimeneteleit
- definiálni a Münchausen by proxy- (kivetített Münchausen) szindróma fogalmát.

Kulcsfogalmak: gyermekbántalmazás, elhanyagolás, pszichés sérülés, funkcióvesztés, poszttraumás stressz szindróma

1. A gyermekbántalmazás iránya, fajtái

Gyermekbántalmazás a WHO definíciója szerint: „A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magába foglalja a fizikai és/vagy érzelmi bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.”

Egy együttélési rendszerben megvalósuló minden erőszakos interakció, amelynek során egy gyermeket elnyomnak vagy korlátoznak. A normál fejlődést akadályozó, de elkerülhető bánásmód is bántalmazásnak tekinthető.

Az ENSZ az utóbbi évtizedekben világszerte sokat tett a gyermekek helyzetének javításáért. Magyarország 1991-ben csatlakozott a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezményhez (1991. évi LXIV. törvény). 1997-ben született meg a gyermekek védelméről és a gyámügyi eljárásról szóló úgynevezett Gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. törvény), minek következtében gyermekjóléti szolgáltatásokat hoztak létre, és kialakították a gyermekvédelmi jelzőrendszert a bántalmazott és veszélyeztetett gyermekek kiszűrésére és segítésére. Sem az 1991-es, sem az 1997-es törvény nem tért ki a testi fenyegetés tiltására. Részben társadalmi szervezetek megmozdulásaira reagálva 2002-ben kiegészítették az 1997-es törvényt azzal, hogy a gyermek nem vethető alá kegyetlen, embertelen, megalázó testi fenyegetésnek, bántetésnek vagy bánásmódnak (2002. évi IX. törvény).

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás, azaz a gyermekekkel való rossz bánásmód definiálása kényes probléma. Mivel kultúránként is, családonként is nagyon nagy eltéréseket tapasztalhatunk a gyermeknevelési szokások és a gyermekekkel való bánásmód terén, nehéz pontosan meghatározni, hogy milyen bánásmód minősül bántalmazásnak és mi az, ami még a nevelés érdekében elfogadható mértékű szigorúnak tekinthető. Az elhanyagolás tekintetében még nehezebb a feladat: az optimális gondozói magatartástól való milyen mértékű elmaradást tekintünk elhanyagolásnak?

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás meghatározásánál egyfelől tehát az okoz nehézséget, hogy mely viselkedést (avagy mely viselkedés hiányát) minősítsünk bántalmazásnak. Másfelől viszont azt is nehéz megítélni, hogy egy adott (bántalmazó, elhanyagoló) viselkedés mennyire súlyos, milyen mértékben károsító hatású a gyermekre. Szintén nem könnyíti meg a meghatározást, hogy a bántalmazó magatartásnak egyes következményei esetleg csak hosszú idő elteltével, hónapok vagy évek múlva válnak nyilvánvalóvá (tipikus példája ennek az érzelmi bántalmazás, mely külsérelmi nyomokat nem okoz ugyan, hatása hosszú távon mégis romboló).

2. A gyermekbántalmazás és elhanyagolás fogalma

A gyermekekkel való rossz bánásmód megnyilvánulhat aktív vagy passzív formában. Az aktív formáról – bántalmazás – akkor beszélünk, ha a gyermek ellen olyan cselekményt követnek el, mely a gyermeknek ártalmára van, neki testi vagy lelki sérülést, kint okoz vagy okozhat. A rossz bánásmód passzív formája, az elhanyagolás pedig azt takarja, hogy a gyermeknek kielégítetlen marad egy vagy több olyan szükséglete, amely az egészséges testi, értelmi vagy érzelmi fejlődését biztosítaná.

Gyermekbántalmazás vagy abúzus:

- ha valaki testi vagy lelki fájdalmat vagy sérülést okoz egy gyermeknek
- ha valaki egy ilyen eseménynek tanúja vagy tud róla, de nem akadályozza meg, illetve nem jelenti

A gyermekbántalmazás történhet családon belül vagy családon kívül.

A gyermekbántalmazás válfajai:

- fizikai bántalmazás
- érzelmi bántalmazás
- szexuális bántalmazás

Elhanyagolásról akkor beszélhetünk, ha a gyermek alapvető fizikai, illetve pszichológiai szükségletei tartósan kielégíthetetlenek maradnak, úgymint: megfelelő étkezés, ruházat, szállás, orvosi ellátás, oktatás. Mivel a gyermek személyiségfejlődése szempontjából óriási jelentőséggel bír a gondozóval való érzelmi kapcsolat, az is elhanyagolásnak minősül, ha a gyermek tartósan nem kapja meg az egészséges fejlődéséhez szükséges törődést, figyelmet, védelmet és érzelmi biztonságot. Az elhanyagolás családon belül és azon kívül is előfordulhat.

Az elhanyagolás válfajai:

- fizikai elhanyagolás
- érzelmi elhanyagolás
- oktatási, nevelési elhanyagolás

A gyermekbántalmazás és az elhanyagolás előfordulhat külön-külön is, de gyakran tapasztalható együtt a kettő.

A 0–18 év közötti korosztály legveszélyeztetettebb csoportja a csecsemők (0–1 év), ők az áldozatai az összes felismert bántalmazás 13%-ának. Csecsemőkorban a leggyakoribb bántalmazó személy az anya, a leggyakoribb kiváltó ok a csecsemő gyakori vagy hosszas sírása. Idősebb gyermekeket az apa bántalmaz gyakrabban. A sértettek több mint fele 6 évesnél fiatalabb, a 12 évesnél idősebb gyermekek aránya 17%.²⁰ Megfigyelhető, hogy a bántalmazott gyermekek életkori arányai folyamatosan a fiatalabb korosztály felé tolódnak el. A bántalmazás szempontjából kifejezetten kockázatos életkorok: csecsemőkor, 3–4 éves kor (dackorszak), serdülőkor. A szexuális bántalmazás valamivel idősebb gyermekeket fenyeget, a gyermekeknek csak 36%-a 12 év alatti.

2.1. A fizikai bántalmazás

A fizikai bántalmazás formáihoz kell sorolnunk minden olyan magatartást, mely során a szülő, a gondozó vagy más felnőtt a 18 év alatti gyermeknek szándékosan testi fájdalmat vagy sérülést okoz, vagy ha a szülő, gondozó magatartása következtében a sérülés veszélye fennáll.

A fizikai bántalmazás formái

- ütés (kézzel, eszközzel)
- rúgás
- rázás (különösen csecsemőkre veszélyes, belső vérzéseket, sérüléseket, vénaszakadást, a nyakcsigolya törését okozhatja, akár a csecsemő halálához is vezethet, és sajnos éppen ez az egyik leggyakoribb bántalmazási forma csecsemőknél)
- rángatás
- megdobás tárggyal
- szúrás
- fojtogatás (kézzel, vagy a gyermek fejének víz alá nyomása)
- mérgezés
- haj húzása, kitépése
- megégetés, forrázás, leöntés maró anyaggal

A fizikai bántalmazás következtében fellépő sérülések

- Lágyrészzúzódás: tompa zúzódásnyomok, vérömlenyek és vérbeszűrődések a test különböző tájain (arc, nyak, hát, végtagok), nemegyszer az ütleként használt eszköz lenyomata. Oka legtöbbször büntetésként alkalmazott testi fenytetés.

²⁰ KEREZSI Klára (1995): *A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban)*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

- Belső szervek sérülése: súlyos, 8 napon túl gyógyuló hasüregi, koponyaűri és mellkasi sérülések (belső szerv burkának megrepedése, vérömleny keletkezése az agyban). Gyakran életveszélyesek, halálos kimenetelűek is lehetnek.
- Törés: bántalmazás következtében bármely csonton keletkezhet törés. A bántalmazás következtében csonttöréseket elszenvedő gyermekek több mint fele 3 évesnél fiatalabb.
- Égési sérülés: cigarettacsikk elnyomása a bőrön, forró vízbe mártás vagy azzal leöntés, forró kályhához vagy parázshoz érintés, elektromos áram testbe vezetése. Ha nem baleseti égésről van szó (ez esetben a gyermeket a szülők általában orvoshoz viszik), akkor a gyermek kínzása a célja, tehát igen súlyos, szadisztikus bántalmazási forma.
- Agyvérzés, maradandó károsodás: lehet ütés vagy rázás következménye is, de fojtogatás is okozhatja.
- Halál: jóformán bármely fizikai bántalmazási forma vezethet a csecsemő vagy a gyermek halálához.

3. A bántalmazott gyermek: a bántalmazásra utaló jelek, a bántalmazás következményei (sérülések, pszichés sérülések, kognitív funkcióvesztések)

A bántalmazásra utaló jelek

- külső jelek, jellegzetes sérülések
- testi-szellemi fejlődés elmaradása
- a gyermek viselkedésének inadekvát módja (félénk, visszahúzódó vagy éppen agresszív).

Gyermeknél észlelhető általános viselkedési gyanújelek

- kifejezéstelen arc, üres tekintet, szemkontaktus hiánya
- feltűnően készséges, túlságosan alázatos, engedékeny viselkedés
- túlságosan éber, vibráló, agresszív, válogatás nélkül figyelmet követelő ún. acting out
- a gyermek szokatlanul félénk, riadt, túlérzékeny a környezeti hatásokkal szemben
- bizalmatlan, különösen a közel állókkal szemben, fél a szülőtől, különös félelem bizonyos személyektől vagy bizonyos típusú emberektől (például férfaitól, katonáktól)
- elmenekülés otthonról
- alvászavar, evészavar
- regresszív viselkedés (visszatérés alacsonyabb életkornak megfelelő viselkedéshez, például ujjszopás, ágybavizelés)
- kivonulás, mindenek kívül maradás, elutasítás
- koraérett magatartás
- droghasználat
- depresszió, bűntudat, szégyenérzet
- váratlanul bekövetkező változások a viselkedésben
- öngyilkossági készlet, kísérlet

A gyermekközösségben észlelhető viselkedési gyanújelek

- gyenge kapcsolat a kortársakkal, barátokkal, kapcsolatépítési képtelenség
- korai érkezés az iskolába, késői távozás, hiányzás szinte soha, vagy éppen ellenkezőleg, gyakori hiányzás
- passzivitás az iskolai és egyéb programokban, koncentrációs, tanulási nehézségek, iskolai teljesítmény hirtelen hanyatlása, váratlanul gyenge teljesítmény

- elhanyagolásra, bántalmazásra utaló gyanús szülői magatartás
- védőoltások indokolatlan elmaradása, orvosi, védőnői, ápolói tanácsok be nem tartása, a diéta elhanyagolása
- a kórházba került gyermeket a szülők nem látogatják, nem viszik időben haza
- kórházi látogatáskor italos állapot, kontrollálatlan magatartás
- türelmetlen, agresszív szülő
- apatikus, gyermekével szemkontaktust nem tartó szülő
- túlaggódó, (indokolatlanul) gyakran orvoshoz forduló szülő
- a szülő a tényektől függetlenül „másnak, rossznak” tartja a gyermeket
- a sérülés nem egyeztethető össze az előadott történettel, a szülő vagy gondozó a sérülés után nem fordul azonnal orvoshoz, a gyermek a sérülésről másképp számol be, mint a szülő
- szoptatás elutasítása, hártása

4. A bántalmazás következményei

- Rombolja a gyermek és szülő közötti kapcsolatot, a kettőjük között lévő bizalmat.
- Rombolóan hat a gyermek önértékelésére.
- Rombolóan hat a gyermek személyiségfejlődésére.
- A bántalmazás során fennáll az enyhébb vagy súlyosabb sérülés veszélye, még akkor is, ha a szülőnek nem állt szándékában sérülést okozni.
- Gyakori alkalmazása ellenséges érzelmeket és dacot ébreszthet a gyermekben a szülő iránt.
- Mivel a testi fenyítés rövid távon nagyon hatékony fegyelmező eszköznek tűnik, ezért ha a verés szerepel a szülő viselkedésszerepjátékában, félő, hogy egyre gyakrabban fog élni vele, ezzel háttérbe szorítva más, pozitívabb, ám kevésbé gyors vagy kevésbé látványos eredményekhez vezető nevelési módszereket.
- A gyermek egy idő után immunissá válik a kisebb testi fenyítésre, ugyanakkora hatás eléréséhez egyre több verésre van szükség, a gyermek egyre több bántalmazásnak lesz kitéve.
- A gyermek beépíti a fizikai erőszakot saját viselkedésszerepjátékába, konfliktushelyzetben vagy probléma esetén hajlamos lesz maga is ehhez az eszközhöz folyamodni (kortársakkal való kapcsolatában, leendő gyermekei nevelése során).

5. Münchausen by proxy-szindróma

A gyermekbántalmazás egy szokatlan és ritka formája a szakirodalomban a Münchausen by proxy- vagy kivetített Münchausen-szindróma néven ismert. Elsősorban szorongó, tapasztalatlan, elszigetelt, pszichés beteg vagy stresszállapotban lévő fiatal anyák, ritkábban apák vagy gyermekfelügyelők esetében előforduló jelenség. Enyhébb formájában a gyermeket jelentéktelen tünetekkel rendszeresen orvoshoz viszik, amivel fájdalmas és felesleges orvosi vizsgálatoknak teszik ki. Súlyosabb esetben maga a szülő idéz elő a gyermeknél betegsütneteket vagy betegségeket (gyógyszerekkel, romlott étel etetésével). Háttére, hogy a magányos, szociálisan izolált szülő gyermeke kezelése kapcsán az egészségügyi hálózat dolgozóitól figyelmet, törődést kap vagy remél kapni. A családon belüli fizikai bántalmazás kapcsán meg kell említeni, hogy az elkövető nemcsak a szülő lehet, hanem más családtag is, így például a nevelőszülő, az idősebb testvér vagy unokatestvér, valamelyik nagyszülő vagy (ritkábban) távolabbi rokon.

Ez az érdekes, nehezen felismerhető betegség a nagy mesehősről, Münchausen báróról kapta a nevét, aki olyan élethűen tudott bármiről mesét szőni, hazudni, hogy mindenkit megtévesztett maga körül. A Münchausen-kórban szenvedő betegek sem tesznek mást, mint hihető történeteket találnak ki betegségeikről, tüneteikről, csak hogy az orvosi figyelem középpontjába kerülhessenek. Sajátos esetek-

ben mindezt gyermekeikre kivetítve teszik. A betegség nem keverendő össze a köztudatban hipochondriaként ismert állapottal, amely a legtöbb esetben nem patológias jelenség.

A Münchausen by proxy-kórban szenvedők egészen szélsőséges dolgokra képesek céljuk érdekében. Sokszor attól sem riadnak vissza, hogy manipulálják a gyermek laboreredményeit, vagy a lázmérés eredményét. Cukrot vagy vért kevernek a vizeletükbe, hogy cukorbetegség vagy vesebaj látszatát keltsék. Az is előfordul, hogy különböző gyógyszerek szedésével idéznek elő tüneteket. A hiteles alakítás érdekében a csonkítástól sem riadnak vissza. Súlyosan patológias esetben a szülő maga is elhiszi a saját maga által okozott betegség meglétét, nem emlékezve arra, hogy azt éppen ő idézte elő.

A betegség rendkívül nehezen, vagy egyáltalán nem gyógyítható, egyrészt az egyéni, másrészt a büntetőjogi felelősség, valamint a belátási képesség hiánya miatt.

6. Bántalmazó családban élő gyermek: a kapcsolati erőszak hatása a gyermekre

Az újszülött, ha azt tapasztalja meg, hogy szükségleteit gyorsan kielégítik, megtanulja, hogy a világ, amibe beleszületett, jó. Ezzel ellentétben egy bántalmazó környezetben a gyerek azt tanulja meg, hogy a világ közönyös, és ő maga felesleges. A kötődés olyan szeretetkapcsolat, ami felcserélhetetlen. A korai kötődés kialakulásához fontos tényező, hogy legyen egy vagy több személy, akivel szoros érzelmi kapcsolatot alakít ki a gyermek. A korai évek determinisztikus hatásúak a gyermekek életében, különösen az anya-gyermek kapcsolatban. A diszfunkcionális családban nevelkedett emberek közül sokan még felnőttkorban is a családi problémák következményeitől szenvednek. Ezeknek az embereknek gyakran problémájuk van az intimitással, így nehézséget jelent számukra a bensőséges kapcsolatok kialakítása, önbizalomhiányban szenvednek, nehezen bíznak meg a másik emberben. A családi hatások közül kiemelkednek a szülői szerepek, a viszonyokon belül is hangsúlyos szerepet kap a korai anya-gyermek kapcsolat. Az a mód, ahogy az élet legkorábbi időszakában a gyermek kapcsolatai alakulnak, befolyással lesz egész későbbi életére. E kapcsolatok erőssége, érzelmi hőfoka, stabilitása, biztonsága beleivódik a gyermek személyiségébe.

Ha egy gyermek többször kénytelen szembesülni azzal, hogy célzott viselkedése ellenére sem tud bizonyos negatív következményekre befolyással lenni, passzívan kezd viselkedni, és még veszéllyel fenyegető esetben sem tesz kísérletet arra, hogy a veszélyt elhárítsa. A bántalmazó magatartása a gyermekben ezt az elesettségérzést aktivizálja: a célirányos ellenállás értelmetlensége a gyermek személyiségében rögződött.

A családtagja(i) által krónikusan bántalmazott gyermek olyan környezetben él, amely fenyegető és veszélyes a számára, amely rettegést és fájdalmat okoz neki. Paradox módon ezt a fenyegető környezetet a számára legfontosabb személyek alkotják, éppen azok, akiknek a gyermek védelméről kellene gondoskodniuk. A gyermekből ez a paradox helyzet ambivalens érzéseket vált ki: harag, félelem, csalódottság, bizalmatlanság, reménykedés, ragaszkodás és szeretet keverednek benne. Ragaszkodik a szüleikhez és függ tőlük, ugyanakkor érzi, hogy valami rossz történik vele. Fiatalabb korában általában nem kérdőjelezi meg a szülei viselkedését, hiszen nincs összehasonlítási alapja. Ezért aztán gyakran egy olyan elképzelést alakít ki magában, hogy a bántás, a verés vagy a verbális agresszió az emberi kapcsolatok törvényszerű velejárója. Tovább bonyolítja a gyermek helyzetét, hogy az agresszív szülők sem viselkednek örökösen durván. Vannak nyugodt, netán épp oldottabb, örömteli időszakok is a család életében. Az alkoholistá szülő, amikor éppen józan, bánhat nagyon gyengéden is a gyermekével. Így tehát a gyermeknek a szülőkről kialakított képe ellentmondásos lehet. A kiszámíthatatlan szülői viselkedés következtében a gyermeknek önmagáról kialakított képe is ellentmondásossá válhat.

„Egyes gyermekek, védekezésésképpen a bántalmazás ellen nagy fokú érzékenységet fejlesztenek ki magukban, amely arra irányul, hogy az agressziót megelőző jeleket felismerhessék. Ez akkor lehetséges, ha a gyermek folyton figyel, monitorozza a bántalmazó szülőt. Energiái jelentős részét tehát arra kénytelen fordítani, hogy a szülőt figyelje és a várható bántalmazást megjósolja, illetve megkísérelje kivédeni jó viselkedésével, ez viszont oda vezethet, hogy fejlődése egy vagy több területen (érzelmi, kognitív, szociális téren) lelassul vagy elakad.

A bántalmazás következtében felléphet ún. poszttraumás stressz szindróma (PTSD) is, melynek jellemzői:

- hyperarousal, állandó készenlét a védekezésre, mivel a veszély újbóli megjelenésére számít, ehhez alvási nehézségek, ingerlékenység társulhat,
- emléketörések: a trauma emlékei újra és újra elárasztják, úgy éli át újra az eseményt, mintha most történne vele, az ezzel együtt járó szorongás, rettegés újbóli átélése,
- beszűkülés, a tudatállapot megváltozása, transzszerű állapot védekezésképpen. A traumatikus élmény után még hónapokig vagy tovább is fennállhatnak ezek a tünetek” (BABITY 2005).

A bántalmazó kapcsolatból menekülők gyermekei sok esetben szeretik a bántalmazó másik szülőt, az élettársat. Ez abban az esetben gyakori, ha alacsony életkorúak, illetve ha őket nem bántotta, vagy nem voltak tanúi az erőszaknak. A gyermeknek két szülője van, szüksége van mindkettőre az ideális családmódel szerint, ezért a bántalmazottak hibásnak érzik magukat, ha elszakítják a gyerekeket az édesapjuktól vagy édesanyjuktól.

A kapcsolati erőszakból történő kilépés sikertelenségének nagy hányada a gyerekek helyzete miatt következik be. A szülő nem bírja a nyomást, amelyet a gyermek gyakorol rá azzal, hogy nem viseli jól a saját kis világának elvesztését, vagy a másik szülő hiányát. A bántalmazottak ezekben az esetekben is sokszor választják azt, hogy visszatérnek a régi közegbe, amelyről azt gondolják, hogy a gyermek érdekében teszik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről XX. fejezet.

BABITY M. (2005): *Gyermekbántalmazás – felismerés, megelőzés, kezelés*. Oktatási segédanyag a Gyermekbántalmazás, megelőzés, kezelés című fakultációhoz. Az Eötvös József Főiskola Pedagógia Fakultása képzési kínálatának bővítése, fejlesztése. HEFOP-3.3.1-P.-2004-06-0047/I.0.

EMMI szakmai irányelv az egészségügyi ellátók feladatairól gyermekek bántalmazásának, elhanyagolásának gyanúja esetén (A letöltés ideje: 2019. 08. 05.)

HEGEDŰS J. – PINTYI Z. (2008): Segédanyag a gyermekbántalmazás témájához pedagógusok számára. Budapest, RÉV8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.

KEREZSI K. (1995): *A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban)*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

SZÖLLŐSI G. (2004): *A családon belüli erőszak differenciáltsága. Különbségek a nevek, a felfogások és a helyzetek szintjén*. Kézirat.

5. LECKE: A GYERMEKVÉDELMI JELZŐRENDSZER DILEMMÁI. MEDDIG MARADHAT A GYERMEK A BÁNTALMAZÓ KÖRNYEZETBEN?

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő felismerje a rossz bánásmódra utaló nyugtalanító jeleket, tüneteket és elsajátítsa az ilyen jelek észleléséről szóló jelzés esetén szükségessé váló teendőket.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felidézni a rossz bánásmód WHO-definícióját
- meghatározni a rossz bánásmódra utaló nyugtalanító jelek, tünetek észleléséről szóló jelzés esetén szükségessé váló teendőket
- felsorolni a rossz bánásmódra utaló általános és speciális (elhanyagolás, pszichés, testi, szexuális bántalmazás) gyanújeleket

Kulcsfogalmak: rossz bánásmód, általános viselkedési gyanújelek, elhanyagoltság jellemző gyanújelei, testi bántalmazás gyanújelei, bántalmazás (testi/lelki) pszichés gyanújelei, szexuális bántalmazásra utaló általános és specifikus jelek

A jelzés megtétele során **a gyermek veszélyeztetésének mértéke és súlyossága sok esetben nem, vagy nem pontosan megítélhető** (azt természetesen tartalmaznia kell a jelzésnek, ha a gyermek érdekében azonnali beavatkozás szükséges).

A gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szervezet problémajelző adatlapjának használata megkönnyíti a vélt vagy valós indítékok, problémák feltérképezését, a gyermekvédelmi intézkedés(ek) megindításának indokoltságának vagy indokolatlanságának megállapítását.

- 1. Súlyos bántalmazás vagy életet veszélyeztető helyzet, sérülés** észlelése esetén – akár saját családjában nevelkedő, akár a Gyvt. alapján átmeneti gondozásban részesülő, ideiglenes hatállyal elhelyezett, nevelésbe vett, vagy gyermekvédelmi szakszolgáltatással érintett gyermekről van szó – valamennyi jelzőrendszeri tag, gyermekvédelmi gondoskodásban dolgozó személy kötelessége hatósági intézkedést kezdeményezni, azaz értesíteni kell a gyámhivatalt és/vagy a rendőrséget.
- 2. Rossz bánásmódra utaló nyugtalanító jelek, tünetek** észleléséről szóló jelzés esetén szükségessé váló teendők lehetnek:
 - Kapcsolatfelvétel a gyermekkel és családjával minél előbb, de legkésőbb 3 napon belül
 - Orvos felkeresése és a gyermek tüneteinek, sérüléseinek vizsgálata, amennyiben szükséges ellátása és az orvos dokumentációjában történő rögzítése céljából (ennek alapján kérheti ki a későbbiekben a gyámhatóság a láttelelet)
 - Orvosi szakvélemény kérése arról, hogy baleset, bántalmazás vagy nemi erőszak történt-e (a láttelelet kikérése a gyámhatóság hatásköre, a család- és gyermekjóléti szolgálat arra nem jogosult). Egyidejűleg meg kell tudni, hogy a gyermeknél korábban tapasztaltak-e hasonlókat, és mit tettek.
 - A gyermek szűkebb és tágabb (szomszédság, rokonság) környezetének feltérképezése a családsegítő által személyes kapcsolatfelvétel útján
 - Az eset minősítése és dokumentálása a jelzés felvételétől kezdve
 - A minősítés alapján a szociális segítőmunka (veszélyeztetettséget megelőző, vagy azt megszüntető) megkezdése a szükséges szakemberek bevonásával (pszichológus, pszichiáter, gyógypedagógus, pedagógus, védőnő, gyermekorvos, háziorvos).

6. ábra

Forrás: <https://www.antsz.hu/data/cms44879/Bantal.pdf>

A WHO definíciója szerint: „A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.”

Túl azon, hogy a bántalmazás akut egészségkárosodást okoz, és életet veszélyeztető lehet, igen jelentősek a bántalmazás és elhanyagolás hosszú távú következményei is, amelyek a testi, lelki, személyiségfejlődés zavarával, elmaradásával járnak.

- Poszttraumás stressz szindróma, önértékelési zavar, elégtelen problémamegoldó képesség, személyiségzavar lehet a hosszú távú következmény a bántalmazott gyermek, az egyén életében.
- A károsodások azonban túlmutatnak a bántalmazott gyermek életén is, a következő generációra vetülve. A bántalmazott gyermekek felnőttként maguk is bántalmazóvá válhatnak, így adva tovább és tovább a hibás mintát.

A jelzőrendszeri tagok közül a háziorvosokon, házi gyermekorvosokon, védőnőkön is múlik, hogy a káros folyamat megszakadjon, és így az időben megtett lépésekkel nemcsak az adott gyermek életét, de több generációét is jobbá tehetjük.

1. Általános viselkedési gyanújelek

- kifejezéstelen arc, üres tekintet, szemkontaktus hiánya
- autoagresszivitás, például hajtépés
- megretten váratlan érintéskor, simogatáskor elrántja a fejét
- fél a fizikai érintéstől
- feltűnően készséges, túlságosan alázatos, engedékeny viselkedés

- túlságosan éber, vibráló, válogatás nélkül figyelmet követelő
- szokatlanul félénk, riadt, túlérzékeny
- bizalmatlan, különösen a közelállókkal szemben, fél a szülőtől
- félelem bizonyos személyektől vagy bizonyos típusú emberektől (például férfiktól, katonáktól)
- alvászavarok
- evészavarok
- regresszív viselkedés
- regulációs zavarok
- ágybavizelés, széklettartási zavar
- pszichoszomatikus tünetek
- gyermekközösségben kapcsolatteremtési problémák, passzivitás, izolálódás vagy agresszivitás
- megváltozott gyermeki magatartás, beállítódás (például extrovertáltból introvertálttá válik)

2. Az elhanyagoltság jellemző gyanújelei

- alultápláltság, leromlott fizikai-lelki állapot
- piszkos, az időjárási viszonyoknak nem megfelelő ruházat
- ápolatlan, feltűnően piszkos bőr, elhanyagolt bőrfertőzések, rovarcsípések nyomai, korábbi sérülések hegei
- túl gyakran történik a gyermekkel baleset, sérülés
- ismeretlen eredetű eszméletvesztés
- túl gyakran kerül kórházba

3. A testi bántalmazás gyanújeleiként kezelendők

- a bántalmazás látható jelei, foltogatás, verés nyomai
- szájüregi sérülések
- radiológiai eltérések (többszörös bordatörés, szegycsont haránt irányú törése, csont-porc határ szétválása, kulcscsont-, lapocka-, gerinctörés, különböző idejű törések, izolált spiráltörés a combcsonton, kiterjedt csont körüli reakció)
- nem baleseti jellegű sérülések, égés, forrázás nyomai (például szimmetrikus forrázásnyomok mindkét farpofán, alsó végtagon)
- az előzményben korábbi sérülések, többszörös, a gyógyulás különböző stádiumait mutató zúzódások, vérömleny, karmolás
- 1 év alatti gyermek csonttörése
- spirális végtagtörés
- többszörös törések egyidejű jelenléte, idetartozik a megragadás következtében létrejövő sorozatos bordatörés
- a gyógyulás különböző fázisaiban lévő csonttörések
- nem a megszokott helyeken látható a zúzódás (térd, tenyér, könyök, homlok), hanem például tarkó, törzs, fül, hajás fejbőr
- ellentmondásos történet a sérülésről (más története van a sérülésről a gyermeknek, mint a szülőnek, vagy a gyerek másként meséli a sérülés körülményeit a különböző találkozáskor)

- a gyermek szinte szó szerint ismétli a szülő történetét a sérülésről
- nem baleseti jellegű mérgezés

4. A bántalmazás (testi/lelki) pszichés gyanújelei

- iskolai teljesítmény romlása
- izoláció, befelé fordulás
- agresszivitás
- depressziós tünetek
- deviáns magatartás, csavargás, elszökés
- drogozás, alkoholizálás
- önagresszió, öngyilkossági kísérlet

5. Szexuális bántalmazásra utaló jelek

- a gyermek korához nem illő szexualizált viselkedés, szóhasználat
- nemi aktus eljátszása
- fokozott, az életkornak nem megfelelő érdeklődés a szexualitás iránt
- alhasi fájdalom
- a végbél és a nemi szervek fájdalma, váladékozása, viszketése
- fájdalmas vizelet, makacs húgyúti fertőzések

6. Specifikus jelek

- a végbél sérülése, váladékozása, széklet tartási zavarok
- a genitália makacs gyulladása, sérülése, a hymen sérülése
- a kiskorú terhessége
- a kiskorú nemi betegsége
- szájjüregben észlelt sérülések esetén is gondolni kell szexuális abúzusra

6. LECKE: A JELZŐRENDSZER TAGJAINAK VÉDELME ÉS FELELŐSSÉGE

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő tisztában legyen a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésével, működtetésével összefüggő felelősség típusaival és tartalmával, valamint a jelzési kötelezettséghez kapcsolódó adatkezelés szabályaival.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- meghatározni a gyermekvédelmi jelzőrendszer működéséhez kapcsolódó adatvédelmi és adatkezelési szabályokat
- felsorolni az adatkezelést szabályozó legfontosabb jogszabályi rendelkezéseket
- megnevezni a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok együttműködési kötelezettségének megszegésekor felmerülő felelősségeket és következményeit
- példát mondani a gyermekvédelmi igazgatási bírság kiszabásának indokára

Kulcsfogalmak: jelzési kötelezettség, gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjainak együttműködési kötelezettsége, együttműködési kötelezettsége megszegése, elmulasztása következményei, fegyelmi felelősség, büntetőjogi felelősség, gyermekvédelmi igazgatási bírság

A Gyvt. egyértelmű kötelezettséget ró a jelzőrendszer tagjaira. Egyértelműsíti, hogy amennyiben tevékenysége során gyermek(ek) veszélyeztetettségére utaló információ birtokába jut, azt mérlegelés nélkül köteles jelezni a területileg illetékes család- és gyermekjóléti szolgálatnak, illetve a gyermek(ek) életét, testi épségét súlyosan veszélyeztető helyzetben – a család és gyermekjóléti szolgáltatásnak tett jelzés mellett – haladéktalanul hatósági intézkedést kell kezdeményeznie, a gyermek(ek) védelme érdekében.

A jelzőrendszer működésében a jelzés nem választás kérdése, minden a gyermekkel kapcsolatba kerülő szakember köteles jelezni, ha bármilyen, a gyermeket érintő, veszélyeztető körülményt észlel, vagyis nem csak azokat az eseteket, amikor súlyos veszélyeztetettség áll fenn.

7. ábra

Forrás: <https://pixabay.com>

A gyermek adatainak védelme nem élvez elsőbbséget a gyermek veszélyeztetésének, bántalmazásának gyanúja esetén, tekintettel arra, hogy a gyermek alapvető jogának védelme áll a fókuszban.²¹

A gyermekvédelmi jelzőrendszerrel összefüggésben az egyik legjellemzőbb dilemma a résztvevőkben, hogy a gyermekvédelem szempontjából mekkora védelmet vagy éppen akadályt képeznek az adatvédelmi szempontok, és az ebből fakadó titoktartási kötelezettség, amely a jelzőrendszer tagjait terheli. Főszabályként az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.) 5. § (1) bekezdésének megfelelően ezek az adatok és információk törvényi rendelkezés alapján és/vagy az érintett (adatgazda) és/vagy törvényes képviselője hozzájárulásával kerülnek a gyermekvédelem szereplőihez, és feladatuk ellátása érdekében kezelik ezeket az adatokat.

Mivel gyakran előfordul, hogy a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai a jelzés elmulasztásakor titoktartási kötelezettségükre hivatkoznak, nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a Gyvt. 17. § (2) bekezdés szerint a jelzőrendszeri tagok kötelesek jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a család- és gyermekjóléti szolgálatnál/központnál, hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, súlyos elhanyagolása, más súlyos veszélyeztető ok fennállása esetén. A Gyvt. 135.-136/A §-ában foglalt rendelkezések a jelzőrendszeri tagoknak az adatkezelésre, beleértve a törvényben meghatározott szervnek, hatóságnak való továbbítást is, kifejezett felhatalmazást adnak.

Természetesen a jelzőrendszer nevesített, jogszabályban meghatározott közreműködőit – hivatásuk, feladatuk teljesítése közben – a tudomásukra jutott személyes és különleges adatok tekintetében az adatkezelésre jogosulatlan harmadik személyekkel szemben köti a titoktartási kötelezettség. A jelzőrendszeri tagoknak az Infotv. 7. § alapján is be kell tartaniuk az adatbiztonságra vonatkozó előírásokat.

Az előbbiekhöz kapcsolódóan, a jelzőrendszer hatékonyabb működése és a jelzést adó védelme érdekében lényeges szabályozást vezetett be 2014. március 15-étől a Gyvt. 17. § (2a) bekezdése és 130/A § (2) bekezdése:

²¹ Elhanyagolás, veszélyeztetés vagy bántalmazás esetén a gyermeknek az élethez, emberi méltósághoz való alapvető joga sérül, amellyel összefüggésben nem ismeretes olyan alapvető jog – az adatainak védelme különösen nem ilyen jellegű alapvető jog –, sem alkotmányos érték, amely azt háttérbe szoríthatná.

- A gyermekjóléti szolgálatnak és a gyámhatóságnak a gyermek bántalmazása, elhanyagolása miatt jelzést tevő intézmény, személy adatait külön kérelem nélkül is zártan kell kezelnie.
- Emellett a gyermek bántalmazása, súlyos elhanyagolása vagy egyéb más súlyos veszélyeztetők felmerülése esetén a gyámhatóság erre irányuló külön kérelem hiányában is zártan kezeli a gyermek, a tanú és az eljárást kezdeményező szerv vagy személy adatait.

A Gyvt. módosításával összhangban 2014. március 15-ei hatálybalépéssel sor került a végrehajtási rendeletek módosítására is.²² A végrehajtási szabályok alapján egyértelművé vált, hogy a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szolgáltató és a gyámhivatal hivatalból gondoskodik a gyermek bántalmazásáról, elhanyagolásáról érkezett jelzést vagy kezdeményezést tevő intézmény, személy adatainak zártan történő kezeléséről.

Ennek alapján a gyámhivatal elutasítja az ügyfélnek a zártan kezelendő adatokat tartalmazó irat azon részébe való betekintésre irányuló kérelmet, amelyből következtetés vonható le a jelzést vagy kezdeményezést tevő intézményre, személyre.²³

A család- és gyermekjóléti szolgálat/központ sem biztosít betekintést a jelzéssel érintett személy részére a zártan kezelendő adatokat tartalmazó irat azon részébe, amelyből következtetés vonható le a jelzést vagy kezdeményezést tevő intézményre, személyre.²⁴

A család- és gyermekjóléti szolgálat/központ, a zártan kezelendő adatok esetén az általa kitöltött adatlapon a jelzést küldő szervet, személyt nem tünteti fel. Ebben az esetben a család- és gyermekjóléti szolgálat/központ a gyámhivatalnak, illetve a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében eljáró szervnek külön borítékban csatolja a zártan kezelt adatokat.²⁵

Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy az adatok zárt kezelése nem érinti a szakemberek együttműködési kötelezettségét, a tényállás megfelelő tisztázását. Az érintettekkel szemben nem az egyes jelzőrendszeri tagoknak kell külön-külön fellépniük, hanem a család- és gyermekjóléti szolgálat, és szükség esetén a gyámhivatal tesz lépéseket a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében.

A jelzőrendszeri tagok kötelesek egymással együttműködni és egymást kölcsönösen tájékoztatni. Jelzés és együttműködés elmaradása esetén a szociális és gyámhivatal – jelzésre vagy hivatalból – értesíti a fegyelmi jogkör gyakorlóját, és javaslatot tesz a fegyelmi felelősségre vonás megindítására, illetve bűncselekmény gyanúja esetén a gyámhivatal feljelentést tesz.

1. Munkajogi felelősség

A gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetiéről és illetékességéről szóló 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyár.) 13. § c) pontja alapján a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal a gyermekvédelmi jelzőrendszer elégtelen működése esetén megteszi a Gyvt. 17. § (4) és (5) bekezdésében foglalt intézkedéseket, azaz amennyiben a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagja jelzési vagy együttműködési kötelezettségének nem tesz eleget, a gyámhatóság értesíti a fegyelmi jogkör gyakorlóját és javaslatot tesz az érintett személlyel szembeni fegyelmi felelősségre vonás megindítására. A jelzőrendszer egyes tagjai esetében a különböző jogállási törvények bár eltérő módon, de részletesen tartalmazzák az adott foglalkoztatási jogviszonyból eredő köteleességek megszegésének jogkövetkezményeit, a felelősség megállapításának feltételeit. Nemcsak a jelzés elmaradása alapozza meg a fegyelmi felelősségre vonást, hanem az is, ha a jelzőrendszeri tag nem vesz részt a jelzőrendszer munkájában (például esetkonferencián).

²² A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.), a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról szóló 235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet (Ar.), a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (NMr.).

²³ A Gyer. 8/C § (2) bekezdése értelmében.

²⁴ Az NMr. 9 §(1) bekezdés g) pont és 11. § alapján.

²⁵ Az Ar. 2. sz. mellékletének II. számú adatlap „GYSZ-1”-„Egyszerű Környezettanulmány” első része.

2. Büntetőjogi felelősség

Ha a jelzőrendszeri tag súlyosan vét a szakmai szabályok ellen a munkajogi felelősségén túl, a munkáltató és a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal részéről felmerülhet a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménye miatti feljelentés megtételének szükségessége.

3. A gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal intézkedési kötelezettségei

Ha a gyermekvédelmi, gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi, megyei kormányhivatal akár a család- és gyermekjóléti szolgálat/központ jelzése, akár saját tapasztalata alapján azt észleli, hogy a jelzőrendszeri tag nem tett eleget kötelezettségének, a jelzőrendszeri tag munkáltatójánál fegyelmi felelősségre vonást kezdeményez. A gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény gyanúja esetén büntetőeljárást kezdeményez. Ezzel egyidejűleg egyeztető megbeszélést tart, és a család- és gyermekjóléti szolgálatnál/központnál kezdeményezi a külön jogszabály szerinti esetmegbeszélés megtartását.

A fővárosi és megyei kormányhivatal gyermekvédelmi és gyámügyi feladatköreinek gyakorlásával összefüggésben mint a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó ellenőrzéséért felelős szerv a gyermek bántalmazással szembeni védelemhez való jogának érvényesülése érdekében:

- ellenőrzései során vizsgálja, hogy a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó a Módszertani útmutatóban foglaltak szerint járt-e el,
- a gyermeki jogok megsértése esetén gyermekvédelmi igazgatási bírságot szabhat ki, a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtóval, működtetővel, fenntartóval szemben.²⁶

²⁶ A Gyvt. 100/A § alapján.

7. LECKE: A SEGÍTŐ SZAKEMBER SZEREPE ÉS FELADATA A BÁNTALMAZOTTAL FOLYTATOTT ESETMUNKÁBAN

Célok

A hallgató ismerje meg a bántalmazottakkal folytatott esetmunka során a segítő szakember attitűdjeinek szerepét, viszonyulásának befolyását a folyamatokra. Legyen rálátása arra, hogy egyes viselkedésminták milyen hatással vannak az áldozatra, milyen következményekkel járnak. Ismerje meg az áldozathibáztatás pszichológiai hátterét és következményeit. Lássa át a bántalmazó kapcsolatokban lévő hierarchikus viszonyok szerepét és jelentőségét a segítő kapcsolat kialakításában.

Követelmények

Ön akkor sajátította el a tananyagot, ha képes

- felsorolni azokat az értékeket, melyeknek meghatározónak kell lenniük egy bántalmazottal folytatott segítő folyamatban
- az áldozathibáztatás lélektani hátterének okaiból legalább három példát felsorolni
- példát mondani nyílt és rejtett áldozathibáztatásra
- elmondani, milyen következményei vannak az áldozathibáztató magatartásnak
- megfogalmazni az áldozatok öt fő elvárását a büntetőügyekkel kapcsolatosan

Kulcsfogalmak: attitűd, áldozathibáztatás, kontroll, igazságos világba vetett hit, másodlagos viktimizáció, ítélkezésmentesség, hierarchia, hatalom

1. A segítő szakember attitűdjei, viszonyulása

Amikor munkánk során bántalmazottakkal kerülünk kapcsolatba, egy dologban lehetünk egészen biztosak: mi elképzelni sem tudjuk azt, ő min ment át. Hiába van tapasztalatunk vagy esetleg saját élményünk is a témában, azt, ahogyan ő megélte a saját élethelyzetét, kizárólag ő ismeri. Ebből következően alapvető fontosságú, hogy **elfogadó attitűddel** kezdjünk bele a közös munkába, **ítéletmentesen**. Mindaz, amit mi gondolunk a bántalmazásról, a bántalmazotti helyzetről, gyökeresen meghatározza a segítés minőségét, és közvetlenül a bántalmazott helyzetét, erősítésének lehetőségeit is. Elképzelhető, hogy a kliens életútjátörténetében látunk olyan mozzanatokat, melyekről objektíven megítélhető, hogy nem volt szerencsés döntés, súlyos hiba azonban ezt ítéletté formálva visszajelezni neki. A bántalmazott az ellátórendszer igen sok pontján találkozhat elítélő, őt hibáztató, az ő felelősségét firtató megszólalásokkal, azonban az őt segítő szakemberként elsődleges feladatunknak kell lennie annak, hogy ezektől a hatásoktól megvédjük őt, de legalább is **objektíven és pártatlanul végezzük munkánkat**. Bármilyen munkakörben is dolgozunk, megengedhetetlen, hogy személyes véleményünk, megítélésünk meghatározza munkánkat, és ez a meglátás különösen hangsúlyosan kell, hogy jelen legyen akkor, amikor olyan klienssel van feladatunk, aki a bántalmazás miatt különleges pszichés állapotban van.

Könnyű belátni, hogy az az ember, akit hosszú időn keresztül megaláztak, emberi méltóságában megsértettek, elhitették vele, hogy alkalmatlan és inkompetens, fizikai atrocitások beláthatatlan sorozatát élte túl úgy, hogy elhitte: őt lehet verni, az az ember nem biztos, hogy képes jó érdekérvényesítésre, a helyzetek komplex átlátására – vagy akár csak arra is, hogy kérdést tegyen fel egy ügymenet során. Bármennyire igyekszünk is szakemberként előítélet-mentesen jelen lenni ezekben a helyzetekben és egyenrangú partnerként kezelni a bántalmazottat, szükségszerűen valamiféle hierarchiát feltételez a kliens az ilyen kapcsolatokban – a bántalmazott pedig gyorsan azonosítja a hierarchiát a hatalommal.

Ez a speciális pszichés állapot legalább ennyire sajátos kommunikációt is követel, ami pedig nagy fokú **tudatosságot**. Sokszor akaratlanul fogalmazódnak meg olyan kérdések, melyek áldozathibáztatásként hatnak akkor, ha nem vagyunk tisztában a bántalmazotti helyzet sajátosságaival. *„Minek szült ennyi gyereket, ha bántották?”* – Mert valószínűleg korlátozva volt a reprodukciós önrendelkezési jogában, és egyszerűen nem dönthette el, mikor esik teherbe. *„Miért nem jött el előbb? Én az első pofon után már biztosan eljöttem volna!”* – Azért, mert addigra pszichésen és egzisztenciálisan annyira legyengítette a bántalmazó, hogy nem volt lehetősége lépni. Mert elhitte, hogy megváltozik.

Támogató jelenlétünkkel, méltányos hozzáállásunkkal sokat tehetünk azért, hogy a bántalmazott ténylegesen bízson abban, az ügyével foglalkozó szakemberek **elfogulatlanok**, bízhat bennük akkor is, ha nem az ő elképzelései szerint cselekszenek. Fontos, hogy megőrizzük szakmai kompetenciáink határait, azokon belül azonban biztonsággal mozogjunk. Ha tudjuk is, képesek is vagyunk rá és meg is tehetjük, akkor fontos, hogy éljünk a rendelkezésünkre álló mozgástér adta lehetőségekkel, az áldozat érdekében. Higgadt, de empátiát közvetítő, következetes kommunikációra van szükség – s leginkább arra, hogy abban segítsünk a bántalmazottnak, amiben ténylegesen segítségre van szüksége. Lehet, hogy mi nagyon szeretnénk, ha biztonságos környezetben maradna, és ezért minden követ megmozgatunk – miközben ő abban várja a segítségünket, hogy hogyan tud a legnagyobb biztonsággal visszatérni. Fontos tudatosítanunk magunkban: egy segítő folyamat vagy egy ügymenet nem rólunk szól. Az a kliensről, az ő szükségleteiről szól, de ebben a folyamatban tudásunk, kompetenciáink, lehetőségeink szerint a legjobbat kell tudnunk nyújtani. Már csak azért is, mert nem várható el az áldozattól – bármennyire szeretnénk sokszor –, hogy magas fokú érdekérvényesítő képességgel kiálljon önmagáért. Az „erőszakos segítő folyamat” ugyanúgy traumatizálja az áldozatot, még akkor is, ha a benne lévő szakemberek igyekeznek felmenteni magukat azáltal, hogy azt gondolják: szólhatott volna, hogy másképp szeretné.

2. Rejtett vagy nyílt áldozathibáztatás

De mi is történik akkor, amikor – önkéntelenül akár – áldozathibáztatóan viselkedünk? Z. Papp Zsuzsanna *Az áldozathibáztatás pszichológiai magyarázatai* című disszertációjában alaposan kifejti a témát, az ő munkáját hívjuk segítségül önmagunk megértéséhez (Z. PAPP 2017).

Z. Papp tanulmányában alapvetően két meghatározó folyamatról beszél: a kontrollról és az igazságos világba vetett hitünkről, mely az áldozathibáztatás szempontjából azonos töről fakad. Leszögezi, hogy az egészséges személyiség egyik fő ismérve a reális énkép megléte (JAHODA 1953), ami ugyan evidenciának hathat, mégsem ennyire egyértelmű, ugyanis bár az egészséges énkép valóban az ép és reális énkép, a valóságban hajlamosak vagyunk jó tulajdonságainkat felnagyítani, gyengeségeinket kicsinyíteni, azaz énképünk mégsem teljesen reális (TAYLOR 1994). Ez a kreatív öncsalás pozitív illúziókat tartalmaz önmagunkról, és amennyiben mértéke nem túlzó, úgy segíti a személyiség integritását, adaptív megküzdését. Szeretünk magunkról jól gondolni, szeretjük magunkat jónak gondolni, és ezzel egyidejűleg szeretjük azt is, ha az életünket befolyásoló folyamatokat kontroll alatt tarthatjuk. Ez utóbbi növeli az énhatékonyság érzetét (OLÁH 2004). A kontrollérzet számára az egyik legnagyobb fenyegetést az jelenti, ha szembe kell néznünk saját sérülékenységünkkel: ez történhet úgy, hogy minket magunkat ér valamilyen negatív hatás (viktimizáció, természeti katasztrófa, baleset), de tapasztalhatjuk közvetve is, mások tragédiájával való szembesüléskor. Ekkor hajlamosak vagyunk nekiállni okokat gyártani arra, mi miért történt, elméleteket rakunk össze a helyzet megértésére (OLÁH 2004) – hiszen elfogadhatatlan, hogy valami ok nélkül történjen, és azt az illúziót építjük fel, hogy megértve a helyzetet, legközelebb képesek leszünk a kontrollra, s ez az érzet megvéd bennünket a fenyegetettségtől.

Ebből a szempontból megkülönböztethetünk elsődleges és másodlagos kontrollt:

- előbbi esetében a személy úgy véli, a történetek megváltoztathatók, konkrét cselekedetekkel, beavatkozásokkal és tervekkel befolyást igyekszik gyakorolni a helyzetre,
- utóbbi esetében pedig – ahol a direkt kontroll nem megvalósítható –, magyarázatokat igyekszünk gyártani arra vonatkozóan, a helyzet tulajdonképpen miért is elfogadható (ROTHBAUM 1982).

Ez utóbbi esetben gyakorlatilag igen közel kerültünk már az áldozathibáztatás mértékéhez – a bántalmazottal kapcsolatba kerülő szakemberként ugyanezekkel a folyamatokkal szembesülünk. Vagy igyekszünk befolyással lenni a helyzetre, megváltoztatni azt, hatékonyan beavatkozni, vagy ha erre nincs lehetőségünk (munkakörünkől fakadóan nincs kompetenciánk rá például), akkor könnyen csúszhatunk abba az irányba, hogy a helyzet elfogadhatóvá tételéhez azt gondoljuk: bizonyára az áldozat (is) tehet róla.

A kontrollszükséglet mellett ugyanekkora erővel hat az, hogy az embereknek szükségük van arra a hitre, hogy a világ egy kiszámítható és igazságos hely, ahol a jó elnyeri jutalmát, a rossz pedig a büntetését, és mindenki azt kapja, amit megérdemel (LEHNER 1980). Az áldozatok hibáztatása az egyik igen hatékony módja annak, hogy fenntartsuk a világ jóságáról és élhetőségéről alkotott hitünket, nem beszélve a saját jóságunkba és erkölcsi kiválóságunkba vetett hitünkről (SMITH–MACKIE 2002). Könnyű belátni, hogy ha ok-okozati összefüggéseket állítunk fel az áldozat viselkedése és az őt ért atrocitás között, csökken belső feszültségünk, hiszen kijelenthetjük, hogy velünk ez nem történhet meg, hiszen mi nem úgy viselkedünk, és ez illeszkedik a világról alkotott pozitív képhez is: csak rossz emberekkel történhetnek rossz dolgok, de én jó ember vagyok, tehát velem biztosan nem fog. Lehner eredményei azt mutatták, hogy bár az emberi szenvedésre adott elsődleges válasz általában az empátia és a segítségnyújtás igénye, ha ezek az erőfeszítések nem járnak eredménnyel, könnyen megváltozhatnak ezek, és a disszonancia feloldására – miszerint nincs kontrollunk, de legalább fenyegetve érezzük magunkat, tudatosulva vagy tudattalanul megéljük saját sebezhetőségünket – könnyen keveredhetünk áldozathibáztatásba és az áldozat degradálásába.

Ha áldozathibáztatásról beszélünk, megkülönböztethetünk rejtett vagy nyílt áldozathibáztatást – ennek tárgyalása azért fontos, hogy elkerülhessük a „..., de...” jellegű, nem kimondott, ám érzékelhető hibáztatást.

Nyílt áldozathibáztatásról akkor van szó, ha egyértelműen megfogalmazódik az áldozat felelősségének kérdése az áldozattá válásban: túl rövid volt a szoknyája, azért erőszakolták meg; túl nagy volt a szája, azért verte meg az élettársa; semmirekellő módon viselkedett, azért alázták meg. Ilyen esetekben egyértelműen megfogalmazódik a vélelmezett ok-okozati összefüggés a cselekmény körül. A rejtett áldozathibáztatás ennél körmonfontabb dolog. A saját jószágunkba vetett hitünk nem engedi meg számunkra, hogy nyíltan megfogalmazzunk ilyen gondolatokat, ezért beburkoljuk őket másodlagos információkba. Empátiát mutatva megkérdézzük: miért csak most jött el? – s ezzel azt üzenjük: már sokkal hamarabb el kellett volna jönnie, az áldozat a hibás abban, hogy idáig fajult a helyzet. „Minek szült ennyi gyereket ilyen embernek?” – ezzel azt üzenjük, hogy nem hiszük el, hogy neki tényleg rossz volt, nem lehetett az, hiszen még gyerekeket is szült időközben, tehát nem lehet olyan rossz az a bántalmazó mégsem, bizonyára nem mond igazat az áldozat. Mindkét gondolat mögött a fent említett dinamika és pszichés szükséglet működik – csak utóbbi esetében nem konform a nyílt kijelentés, ezért burkoltan fogalmazódik meg az áldozat felelősségének firtatása, a helyzet degradálása.

A leírt gondolatmenet – bár kétségkívül hatékonyan segítheti saját pszichénk épségének megtartását – legnagyobb hibája azonban, hogy a bántalmazás, bűncselekmény elkövetése minden esetben az *elkövető felelőssége!* Nem megengedhető azt gondolni – vagy egy eljárásban képviselni, érvényre juttatni –, hogy az áldozat megérdemelte, amit kapott, mert „túl rövid volt a szoknyája”, vagy „tényleg nem volt elég sós a leves”. Az emberi méltóság megőrzése és a biztonság mindannyiunk alapvető joga: egyszerűen nem tudunk olyat csinálni, amire az agresszió, a megalázás lenne a megfelelő válasz. Ez igaz arra az esetre is, ha tényleg vannak elviselhetetlen tulajdonságaink vagy tényleg sötétanul főzünk: a másinak joga van elhagyni a helyzetet, megszakítani a kapcsolatot, akár megszózni a levest – s fontos tudatosítanunk magunkban, hogy ez mind egyéni döntés kérdése. Igen ritka az az eset, amikor a bántalmazást elkövető személy nincs tisztában cselekedetével – egészen egyszerűen ő úgy döntött, bármi más helyett ütni, megalázni, megszégyeníteni fog.

Az áldozathibáztató attitűd következményei igen közvetlenül érződnek: megjelenik és megerősödik egy pszichológiai távolság az áldozat és a szakember között, a szakemberben csökken az empátia, az áldozatban a biztonságérzet. Az áldozat azt éli meg, hogy őt senki nem érti meg, látszólagos segítséget kap csak, ahol a segítség és a (ki nem mondott) vád keveredik egymással. Bizalmatlanná válik a folyamatban részt vevő szakemberekkel, szolgáltatókkal, hivatalokkal szemben, ami nagymértékben torzíthatja a kommunikációt is.

Ezeket túl le kell szögeznünk: a bántalmazott nem értelmezhető csupán ellene elkövetett cselekményeket átélő személyként, sokkal inkább bántalmazotti állapotként kell kezelnünk. A többi fejezetben részletesebben kifejtve találkozhatunk ennek az állapotnak a sajátosságaival, előljáróban azonban tudatosítani kell magunkban: a bántalmazottakkal végzett segítő munka meglehetősen sajátos terület. Az krízisellátást végző központok által gyűjtött adatokból kitűnik, hogy a bántalmazottaknak nyújtott szolgáltatásokat igénybe vevők jelentős hányadát már korábban is zaklatták, bántalmazták, jó részüknél a környezet tudomásával. Jellemző pszichés tünetként a biztonságérzet csökkenése, a szorongás, a félelem, rettegés, depresszió, bizalom hiánya, önbecsülés csökkenése érhető tetten. „A bántalmazáshoz leginkább a megalázottság, a tehetetlenség, a harag, a szégyen, a düh a kétségbeesés és a keserűség érzése kötődött” (TAMÁSI 2014). Mindezeket erősíti az a speciális helyzet, amit az otthon/lakhely elhagyásának traumája, a meneküléshez kapcsolódó érzések, és a jövőre vonatkozó bizonytalanság együttesen generál.

3. Megérteni a megérthetlent: a kliens döntéseinek tisztelete. Támogató jelenlét, szakmai kompetencia és szerepvárások: hogyan ne vegye át a segítő szakember a bántalmazó szerepét?

Gyakorta tapasztaljuk, hogy a gyermekjóléti alapellátás területén helyben dolgozó szakemberek, végső megoldásként, mikor nem lehetséges változást generálni a bántalmazó kapcsolatban, és a gyermekek veszélyeztetettsége pedig erőteljesen jelen van, ultimátumként „kínálják” a krízisellátás rendszerét a bántalmazottnak: vagy elfogadja az ellátást, vagy kiemelik a gyermeket a bántalmazó közegből. Figyelemmel arra, hogy a terepen lévő szakember tudását és motivációit nem ismerjük, szem előtt tartva azt, hogy bízhatunk a gyermek legjobb érdekének képviselőjében, ez a – gyakori – eljárás tovább traumatizálja az áldozatot. A tény, hogy a bántalmazottak javarészt a gyermekjóléti-gyermekevédelmi rendszertől kérhetnek és kaphatnak segítséget, szükségszerűen okozhat objektív és szubjektív érdekellentéteket a gyermek és a szülő között, a konfliktusnak a gyermek mindenek felett álló érdekének teljesülésével kell megoldódnia – azonban nem mindegy, hogy ez hogyan történik. Egy nem megfelelően előkészített menekítés komoly életveszélybe sodorhatja a bántalmazottat, ugyanakkora rizikóval járhat az őt segítő szakember számára is.

A bántalmazó kapcsolatban jelen lévő, erőteljes hierarchia azt tanítja meg a bántalmazottnak, hogy az ő szava semmit sem ér. A bántalmazó helyette dönt, meghatározza, mit tehet, döntéseit megkérdőjelezi és lekicsinyli, elhiteti vele, hogy semmihez sem ért, mindent rosszul csinál. Amikor szakemberként kapcsolatba kerülünk egy bántalmazottal, nagyon fontos ezt tudnunk, ugyanis igen könnyen „átvehetjük” a bántalmazó szerepét. A bántalmazott számára sajnálatos módon ismert helyzet az, hogy mások mondják meg mit, csináljon, hogyan csinálja, mit szabad s mit nem, s ezt a feladatot igen könnyen magára képes venni a segítő rendszer is. Nagyon fontos, hogy kommunikációnkban folyamatosan és következetesen képviseljük azt, hogy a döntés joga minden kérdésben a bántalmazotté – az fog történni, amit ő akar, jóváhagy. Ezzel növeljük benne a saját kompetenciaélményét, a folyamat feletti kontroll képességét, ami nagyban hozzájárul az egészséges és reális énkép kiépítéséhez, illetve nem válunk mi magunk is az ő bántalmazójává.

Ez a helyzet magában hordozza, hogy a bántalmazott időnként olyan döntést hoz, amivel mi nem értünk egyet: visszavonja a feljelentést, vagy például visszamegy a bántalmazóhoz.

A jelzőrendszer bármely pontján dolgozunk is, ez komoly csalódást jelenthet számunkra, akik elköteleződünk valamennyire az áldozat segítése mellett. Úgy érezhetjük, minket vagy a munkánkat árulta el ezzel. Tisztában kell lennünk azonban azzal, hogy egy bántalmazott nem minden esetben képes annyira reálisan és racionálisan látni a helyzeteket és a következményeket, mint a jórészt kívülálló szakemberek, ahogyan azzal is, hogy nem ismerjük sok esetben a döntések mozgatórugóit: a mögöttes féltelmeket, a motivációt. A szakembereket ilyenkor érő frusztrációval mindenképpen érdemes foglalkozni, s ennek egyik alappillére tud lenni, hogy mind mélyebben megismerkedünk a kapcsolati erőszak természetével, az abban lévő dinamikával. Szakemberként semmiképpen nem feladatunk ítélni a döntései felett, ezzel szemben fontos, hogy támogatni tudjuk azon az úton, amit elkezdett. Sok visszavont rendőrségi feljelentés, sok sikertelen kilépési kísérlet mind tudást és erőt jelent a bántalmazott számára ahhoz, hogy a következő kísérlete sikeres legyen. Ne feledjük: az, aki ebben a helyzetben számunkra egy ismeretlen bántalmazó, az az áldozat számára a férje, gyermekei apja, az az ember, akivel valamikor összekötötte az életét. Ha nekünk kellene feljelentenünk a férjünket, feleségünket vagy a gyermekünket, vajon meg tudnánk-e tenni anélkül, hogy elbizonytalanodnánk?

A játszmák feloldása, a lehető legkiegyensúlyozottabb partneri viszony kiépítése értelemszerűen nem lehet az áldozat feladata: a szakemberek felelőssége, hogy mind hatékonyabban létrejöjjön, akkor is, ha olykor a bántalmazott jelentős ellenérzéseket mutat. A bántalmazott szükségleteinek megértéséhez fontos lehet, hogy a büntetőeljárásokban az áldozatok **öt fő elvárását** fogalmazzuk meg:

- információra van szükségük (a bűnügyről és az eljárásról)
- lehetőséget kérnek a részvételre, és szeretnének hatással lenni a végkimenetre
- érzelmi jóvátételre, bocsánatkérésre van szükségük

- materiális kártalanításra van szükségük, valamint
- fair és tisztelteljes bánásmódra és eljárásra (STRANG–SHERMAN 2003)

Bár ez az említett büntetőeljárások során vizsgálta az áldozatok elvárásait, igényeit, könnyen módosíthatjuk és alkalmazhatjuk bármely más szakterületre, amelyben dolgozunk, s amiben kapcsolatba kerülhetünk bántalmazottakkal. A szociális segítség, gyámhivatali eljárás, rendőrségi eljárás, oktatási-nevelési intézmény igénybevétele, egészségügyi ellátás területein éppen úgy elvárható és elvárandó az információ biztosítása a bántalmazott saját magát és/vagy gyermekeit, tágabban az ügyét érintő kérdésekben, igény lehet arra, hogy meghallgattassék ő is, s véleménye, álláspontja, vallomása hatással legyen a végkimenetre, s alapelvnek kell lenni a tisztelteljes bánásmódnak és a tisztességes eljárásnak.

Ebben a tárgykörben szót kell ejtenünk a **másodlagos viktimizációról**. Az Európa Tanács Rec (2006) 8. számú ajánlása szerint olyan viktimizációról van szó, amely nem a bűncselekmény közvetlen eredménye, hanem azt az áldozatoknak a hatóságok, illetve az egyének nem megfelelő viszonyulása okozza. Mit értünk ez alatt? A másodlagos viktimizáció – áldozattá válás – azt a jelenséget takarja, amikor a bűncselekmény vagy szabálysértés áldozata másodszor is áldozattá válik azáltal, hogy a hatóságok előtt újra és újra el kell mondania és át kell élnie a vele történeteket, ezáltal újabb traumát okozva, vagy például a bántalmazójával közös helyiségben kell várakoznia, esetleg nem bánnak vele kellő tisztelettel és empátiával.

Könnyen belátható, hogy ha kapcsolati erőszak áldozatával kerülünk kapcsolatba, megfontoltan és a témát kellően ismerve kell foglalkoznunk vele. Az **áldozathibáztatás**, a **rossz attitűdök**, a nem megfelelően kiválasztott beavatkozási **módszerek**, a **méltányosság** és az **empátia** hiánya vagy alacsony foka, a **kontroll** átvétele és a másodlagos **viktimizáció** komoly károkat tud okozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- JAHODA, M. (1953): *The meaning of psychological health*. Social Casework.
- OLÁH A. (2004): Megküzdés és pszichológiai immunitás. In BOROSS O. – PLÉH Cs. (szerk): *Bevezetés a pszichológiába*. Budapest, Osiris.
- ROTHBAUM, F. et al. (1982): Changing world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- STRANG, H – SHERMAN, L. W. (2003): *Repairing the harm: Victims and restorative justice*. Utah Law Review.
- TAMÁSI E. (szerk.) (2014): *Áldozatok és segítők*. Budapest, Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület.
- TAYLOR, S. (1994): Positive illusion and well-being revisited. Separating fact from fiction. *Psychological Bulletin*.
- Z. PAPP Zs. (2017): *Az áldozathibáztatás pszichológiája. A kontroll szerepe az áldozatsegítésben*. Budapest, ELTE PPK.

4. FEJEZET

KRÍZISKEZELŐ INTÉZMÉNYRENDSZER²⁷

1. LECKE: HOGYAN SEGÍTS? BEAVATKOZÁS ÉS KOMPETENCIAHATÁROK

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő tisztában legyen a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai eredményes együttműködésének feltételeivel, a kompetenciahatárokkal, a jelzőrendszer tagjainak munkamódszereivel és feladataival.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- meghatározni a család- és gyermekjóléti szolgálat hatáskörét a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésében
- meghatározni a jelzőrendszeri felelős feladatkörét, munkamódszereit
- felsorolni a család- és gyermekjóléti központ feladatait a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésében
- megnevezni a család- és gyermekjóléti központ jelzőrendszeri tanácsadójának kompetenciáit

Kulcsfogalmak: család- és gyermekjóléti szolgálat feladatai, jelzőrendszeri felelős, család- és gyermekjóléti központ feladatai, jelzőrendszeri tanácsadó, kompetencia, szakmai együttműködés

²⁷ A lecke a *Krízisközpontban és titkos menedékházban dolgozó szakemberek gyakorlati kézikönyve* című szakmai kiadvány figyelembevételével készült.

A szakmai együttműködés, a jelzőrendszer eredményes együttműködésének elengedhetetlen feltétele, hogy az abban részt vevők tisztában legyenek saját feladataikkal, felelősségükkel és egymás szakmaiságában bízva, egymásra támaszkodva közösen meghatározott feladatelosztásban végezzék el vállalt feladataikat a gyermekek, egyének, családok érdekében.

Az együttműködés módjainak, szabályainak kialakítása (kompetenciahatárok tisztázása, információk egymás feladatairól, kötelezettségeiről) a következő témák mentén történhet meg:

- jogszabályok ismertetése
- fogalmak tisztázása (veszélyeztetettség, hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, krízishelyzet), milyen tünetek-problémák esetén szükséges a jelzés megtétele (gyermekek, felnőttek)
- jelzési kötelezettség megtétele, elmaradásának következményei
- a jelzés hogyan, milyen formában történjen, mit tartalmazzon
- Jelzés tartalmi elemei jelzőlap
- a jelzés utáni feladatok megbeszélése.

A család- és gyermekjóléti szolgálatoknak a gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetésére irányuló tevékenységük során elsődleges és hangsúlyos kell, hogy legyen azon koordináló, szervező feladatuk, mely során a jelzőrendszer tagjainak, a gyermekekkel hivatásszerűen foglalkozó szakembereknek és magánszemélyeknek nyújtanak segítséget, támogatást abban, hogy képesek legyenek feltárni a gyermekeket veszélyeztető tényezőket, az egyéneket, családokat érintő krízishelyzeteket. Ösztönözniük kell a jelzőrendszer tagjait, hogy amennyiben felmerül a gyanúja a veszélyeztetettségnek, krízishelyzetnek akkor azt haladéktalanul jelezzék, ezzel segítsék elő a problémákra időben történő reagálást.

A jelzőrendszer tagjai felé célszerű folyamatosan kommunikálni az észlelés és a jelzés fontosságát, annak tartalmi követelményeit. Segíti az aktivitást, ha a jelzőrendszeri tagokat bevonják a segítségnyújtás, illetve a döntéshozatal folyamatába, a kompetenciahatárok figyelembevételével.

A szolgáltatók jelzőrendszeri tevékenysége két szinten zajlik, az első szinten a szakmai kapcsolat alapjainak meghatározása, az együttműködéshez szükséges keretek megteremtése folyik, a második szinten pedig a már tényleges jelzőrendszeri szakmai munka valósul meg.

- A család- és gyermekjóléti szolgálat az, amely a jelzőrendszer fő pillérének kiépítéséért, a szakterület képviselőtéért, az együttműködések kialakításáért, meghatározásáért felelős. A jelzőrendszeri felelős (a jelzőrendszeri tanácsadó közreműködésével) szervezi, mozgósítja és koordinálja a jelzőrendszer működését, a munkatársak pedig felelősen irányítják az eseteket.
- A család- és gyermekjóléti szolgálat vezetője felelős az intézmény kapcsolati rendszerének kialakításáért, működtetéséért. Feladata, hogy az intézmény működésének célját megismeresse, elfogadtassa és közvetítse az észlelő- és jelzőrendszer intézményeinek vezetői felé, ezzel biztosítva a napi együttműködést egy-egy eset megoldásában, melyben feladatot ad a jelzőrendszeri felelősnek, jelzőrendszeri tanácsadónak.
- A családsegítő felelőssége az esetvezetés során részt vevő szakemberek együttműködésének aktivizálása. Feladata, hogy az esetfeltárás során meghatározza a probléma megoldásába bevonható szakemberek körét, velük intenzív munkakapcsolatot alakítson ki, és koordinálja munkájukat az esetvezetés során.

A veszélyeztetettséget észlelő és jelző rendszer szervezése, összehangolása és működtetése, a nem állami szervek, valamint magánszemélyek részvételének elősegítése a jelzőrendszeri felelős feladata.

A jelzőrendszeri felelős feladatköre, munkamódszerei:

- felkutatja és kapcsolatot épít ki a településen működő szociális és gyermekvédelmi feladatot ellátó civil, egyházi és egyéb szervezetekkel

- az észlelő- és jelzőrendszer tagjai számára közös munkaértekezletek, szakmaközi megbeszélések szervezése a résztvevők feladatainak, jogköreinek, szakmai lehetőségeinek, kompetenciáinak tisztázására, vagy a megoldandó problémák definiálására
- egyéni konzultáció biztosítása telefonon, személyesen, mely létrejöhet általános feladatkört érintő egy-egy szakterület képviselőjével, vagy aktuális kérdés, probléma, elakadás tisztázására
- éves települési tanácskozás szervezése, lebonyolítása, melyet többszöri konzultáció, tisztázó beszélgetés előz meg annak érdekében, hogy közös álláspontot, javaslatokat, közös stratégiát tudjanak a települési szociális és gyermekvédelmi rendszer tagjai kialakítani, melyet intézkedési tervben fogalmaznak meg
- feladata a családsegítők szakmai támogatása, munkájuk szervezése és támogatása az észlelő- és jelzőrendszerrel folytatott együttműködés terén
- szükség szerint esetkonzultáció biztosítása
- a család- és gyermekjóléti központ észlelő- és jelzőrendszeri tanácsadójával való folyamatos kapcsolattartás, szakmai konzultáció, a településen szerzett tapasztalatok közvetítése, jelentés készítése

1. Általános feladatok

- Megismeri a helyi szociálpolitikai és közfeladat-ellátás rendszerét, munkakapcsolatot épít ki az ott dolgozókkal.
- Részt vesz az esetmegbeszélő csoport munkájában, az esettel, tapasztaltakkal kapcsolatos dilemmáiról, eredményeiről beszámol. Javaslatot tesz az anyagi, dologi (természetbeni) segítségnyújtás formáira és mértékére.
- Részt vesz a szolgálat munkacsoportjának a munkájában, közösségi rendezvényein.
- Részt vesz a team ülésein.
- Súlyos veszélyeztetettség, ellátatlanság, gondozatlanság esetén a szülő kérésére vagy beleegyezésével önállóan intézkedik. Szülői beleegyezés hiányában kezdeményezi a szükséges hatósági intézkedés megtételét.
- A szolgálat, valamint a járási központ működéséről, tevékenységének céljáról, tartalmáról, elérhetőségéről, igénybevételének módjáról tájékoztatja a szociális ellátásban és gyermekvédelemben érintett személyeket, intézményeket.
- Együttműködik a konfliktushelyzetben lévő gyermekkel, fiatal felnőttel és családjakkal, valamint a klienssel kapcsolatban lévő nevelési-oktatási, egészségügyi és szociális intézményekkel, egyházakkal, laikus segítőkkel.
- Javaslatot tesz a probléma megoldását segítő szakintézmények igénybevételére. Szükség esetén közvetlenül vagy intézkedéssel segíti a megfelelő ellátás vagy szolgáltatás igénybevételét.

2. A jelzőrendszeri felelős feladatai²⁸

- Figyelemmel kíséri a településen élő családok, gyermekek, személyek életkörülményeit, szociális helyzetét, gyermekjóléti és szociális ellátások, szolgáltatások iránti szükségletét, gyermekvédelmi vagy egyéb hatósági beavatkozást igénylő helyzetét.
- A jelzőrendszer tagjainak teljes körű feltérképezése, ezzel kapcsolatosan intézményi-szolgálati lista összeállítása és folyamatos aktualizálása.

²⁸ A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 9. § értelmében.

- A településen működő, illetve a település lakosai számára igénybe vehető szolgáltatásokról, ellátásokról, intézményekről, civil és egyházi szervezetekről intézményi-szolgáltatási lista összeállítása (intézmény/szolgáltató, név, elérhetőség). A lista aktualizálását folyamatosan végzi és továbbítja a jelzőrendszeri tagok számára.
- A szolgálat kliensköre számára igénybe vehető új szolgáltatásokról, ellátásokról, támogatásokról, szervezetekről teamértekezleten tájékoztatja kollégáit.
- Szakmailag korrekt, az együttműködést erősítő munkakapcsolatot alakít ki az észlelő és jelzőrendszer tagjaival.
- Tájékoztatja a jelzőrendszerben részt vevő további szervezeteket és az ellátási területén élő személyeket a veszélyeztetettség jelzésének kötelességéről.
- A jelzésre köteles szervezeteket felhívja jelzési kötelezettségük írásban – krízishelyzet esetén utólagosan – történő teljesítésére, veszélyeztetettség, illetve krízishelyzet észlelése esetén az arról való tájékoztatásra.
- Adott esetben, a kapcsolatfelvételek során, fogadja a jelzéseket, melyeket továbbít az eset kezelésére illetékes szakmai csoport felé.
- A probléma jellegéhez, a veszélyeztetettség mértékéhez, a gyermek, az egyén, a család szükségleteihez igazodó intézkedést tesz a veszélyeztetettség kialakulásának megelőzése, illetve a veszélyeztetettség megszüntetése érdekében.
- A beérkezett jelzésekről, a jelzésben érintettekről, és a jelzések tartalma alapján megtett intézkedésekről heti rendszerességgel jelentést készít, és megküldi a család- és gyermekjóléti központnak.
- Rendszeres és aktív munkakapcsolatot alakít ki az észlelő- és jelzőrendszer tagjaival, melynek területei a közös munkaértekezletek, szakmaközi megbeszélések, esetkonferenciák, esetmegbeszélések szervezése, az egyéni konzultációk és az éves szakmai tanácskozás szervezése, lebonyolítása.
- A települési tanácskozást megelőzően bekéri a jelzőrendszeri tagok éves értékelését a jelzőrendszer működéséről, amelyben összegezik a települést érintő, szakterületükön felmerült problémákat, tendenciákat, jelzik az esetlegesen hiányzó szolgáltatásokat, ellátásokat, javaslatokat fogalmaznak meg, esetleg ezek megvalósítására adekvát szolgáltatókat, személyeket jelölnek ki az együttműködés elősegítésére és a helyi ellátórendszer fejlesztésére.
- Összegezi a jelzőrendszeri tagok értékelését, beszámolóját az éves tanácskozásra, és ismerteti a résztvevőkkel.
- A kapcsolati erőszak és emberkereskedelem áldozatainak segítése érdekében folyamatos kapcsolatot tart az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálattal.

A család- és gyermekjóléti központ szakembereinek egyformán hangsúlyos feladatuk a helyi települési szinten történő jelzőrendszer kialakítása, felépítése, majd szinten tartása, bővítése, mind pedig a járás területére kiterjedő hálózat építése. E feladatok ellátására jelzőrendszeri tanácsadó munkakört alakítottak ki.

2.1. Jogszabályi feladatai²⁹

- A család- és gyermekjóléti szolgálat a jelzőrendszer működtetése körében a család- és gyermekjóléti központ feladatkörébe tartozó vagy szakmai támogatását igénylő esetről szerez tudomást, haladéktalanul megkeresi a család- és gyermekjóléti központot, a központ a megkeresése alapján segítséget nyújt, szükség esetén intézkedik.

²⁹ A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 9. § (7) bekezdés, és a 10. § rögzítik.

- Segítséget nyújt a jelzőrendszer tagjai és a család- és gyermekjóléti szolgálat közötti konfliktusok megoldásában.
- Amennyiben – az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek kivételével – a jogszabály által jelzőrendszeri tagként nevesített személy vagy szerv alkalmazottja jelzési vagy együttműködési kötelezettségének nem tesz eleget, a központ megteszi a jelzést a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal felé, hogy értesítse a fegyelmi jogkör gyakorlóját, és tegyen javaslatot az érintett személlyel szembeni fegyelmi felelősségre vonás megindítására.
- A kapcsolati erőszak és emberkereskedelem áldozatainak segítése érdekében folyamatos kapcsolatot tart az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálattal.

3. A jelzőrendszeri tanácsadó feladatköre, munkamódszerei

- Személyes kapcsolatépítés, találkozás, munkaértekezlet során azon szereplőkkel, akik az esetkezelésben szerepet vállalnak.
- Ismertető anyagok készítése az intézmény feladatainak bemutatására.
- Szakmai, szakmaközi megbeszélés szervezése, lebonyolítása, azokon való részvétel. Esetmegbeszéléseken, esetkonferenciákon történő részvétel.
- Konfliktuskezelési, mediációs technikák alkalmazása a munka során.
- Dokumentációs rendszer ismerete, bemutatása, tájékoztatás, szakmai segítségnyújtás.
- Szükség esetén a központ vezetőjének támogatása a döntéshozatalban a jelzés minőségének, súlyosságának megítélésben. A hatósági intézkedéssel érintett gyermekek gondozása során a beérkező jelzések minősége (meglévő probléma kezeléséhez kapcsolódó jelzés, új probléma észlelésével kapcsolatos jelzés) szerinti tanácsadás a szolgálat bevonásának és tájékoztatásának módjáról. Például: a jelzés másolatának hivatalos továbbítása a szolgálat gondozásba bevont családsegítőjének.

3.1. Jelzőrendszeri tanácsadói feladatok

- Tájékozódik a települések, településrészek jelzőrendszeréről.
- Személyesen is felveszi a tagokkal a kapcsolatot.
- Tájékoztatást nyújt működésének feltételeiről, a szakmai támogatás lehetőségeiről.
- Javaslatot készít a települési tanácskozás lebonyolításához, dokumentálásához.
- Szorgalmazza a települési jelzőrendszeri lista elkészítését, aktualizálását.
- Segíti a szolgálatok és a jelzőrendszeri tagok közötti kommunikációt.
- Szakmai támogatást nyújt a szolgálatok számára.
- Részt vesz a szolgálatok által szervezett szakmai megbeszéléseken, segítséget nyújt a koordinációs és szervezési feladatokban.
- Részt vesz a település szintű család- és gyermekvédelmet érintő rendezvényeken, programokon, és ezzel hozzájárul a széles körű tájékoztatáshoz.
- Igénybe veszi a fővárosi, megyei kormányhivatalok szakmai támogatását, évente egyszer részt vesz az általuk szervezett értekezleteken, szakmai megbeszéléseken, kérésre adatot szolgáltat számukra.
- Szakmailag támogatja a járásban működő szolgálatok munkatársait. Segítséget nyújt a családsegítő munkatárs számára – különösen alkalmazásának első évében kétheti rendszerességgel, ha az egyedül látja el a szolgálat feladatait, és a képesítési előírások teljesítése alól felmentést kapott.

A család- és gyermekjóléti központ jelzőrendszeri tanácsadójának feladata, hogy segítséget nyújtson a szolgálatok jelzőrendszeri felelőseinek munkájuk végzésében. Ezért szükséges az egymás munkáját támogató együttműködés kialakítása. A család- és gyermekjóléti központ jelzőrendszeri tanácsadó munkatársának személyes felelőssége, hogy a tagokat személyesen felkeresse.

3.2. A megkeresés során kompetenciája:

- általános tájékoztatás a központ tevékenységéről, szolgáltatásairól, lehetőségeiről
- figyelem felhívása a jogszabályban nevesített jelzőrendszeri tagok jelzési kötelezettségére a veszélyeztetettség, krízishelyzet észlelése esetén
- a jelzőrendszerben közvetetten szerepet vállaló egyéb szervezetek tájékoztatása a veszélyeztetettség, krízishelyzet jelzésének lehetőségéről
- jogszabályok ismertetése
- fogalmak tisztázása (veszélyeztetettség, hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, krízishelyzet), milyen tünetek, problémák esetén szükséges a jelzés megtétele
- jelzési kötelezettség megtételéről tájékoztatás, figyelemfelhívás a jelzés elmaradásának következményeire
- közreműködés az együttműködés módjainak, szabályainak kialakításában (kompetenciahatárok tisztázása, információk egymás feladatairól, kötelezettségeiről)
- a jelzőrendszeri tanácsadó feladata, hogy a „kétszintű” rendszer működtetéséhez szakmai segítséget nyújtson, például:
 - az esetátadások menetéről (fénymásolatban kinek, milyen terjedelemben)
 - esetátadások idejéről (konferencián, tárgyalás időpontjában, határozathozatalkor, jogerőre emelkedéskor)
 - az „esetvisszavételek” menetéről a hatósági intézkedések megszűnése esetén
 - a szolgálat bevonásának szintjéről, a jelzés menetéről, szükséges jelző adatlapok, nyomtatványok megszerzéséről, készítéséről
 - a szolgálat és a központ együttműködése során a konkrét személyi kijelölésekkel kapcsolatban, valamint a jelzések nyilvántartása, összegzése, értékelése

4. A család- és gyermekjóléti szolgálat és a család- és gyermekjóléti központ együttműködése

Az együttműködés a következő tevékenységek mentén valósul meg:

- a települési jelzőrendszer kiépítése és működtetése
- a gyermek, egyén vagy család ügyében beérkezett jelzés, intézkedés (speciális szolgáltatás biztosítása, hatósági intézkedés kezdeményezése)
- esetkonferencia, esetmegbeszélés, szakmaközi megbeszélés, éves települési szintű szakmai tanácskozás megszervezése és lebonyolítása

A család- és gyermekjóléti szolgálatnak, központnak elsődleges szakmai feladata és célja, hogy a szociális és gyermekvédelmi segítséget vagy támogatást igénylő személyek, családok és gyermekek helyzetének pozitív irányú megváltoztatása érdekében létrejövő észlelő- és jelzőrendszer szereplőivel érdemi és hatékony együttműködést tudjanak kialakítani és működtetni.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai és a segítő szakemberek a felmerülő problémák kezelése érdekében egy szakmai csapatot alkotnak, az adott eset megoldása érdekében azonos szakmai véleményt kell kialakítaniuk, meg kell egyezniük az általánosan megfogalmazható közös célban és elérésének módjában.

2. LECKE: SPECIÁLIS SEGÍTSÉGGKÉRÉSEK

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő megismerje a telefonos lelkisegély-szolgálatok működését, tevékenységét, munkájuk alapelveit.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- meghatározni a telefonos lelkisegély-szolgálatok módszerekre és célokra vonatkozó szakmai alapelveit
- felsorolni a telefonos lelkisegély-szolgálatok 3 fő tevékenységei területét
- megnevezni legalább 3 telefonos lelkisegély-szolgálatot

Kulcsfogalmak: telefonos lelkisegély-szolgálat, prevenció, krízis intervenció, öngyilkosság, mentálhigi-énés prevenció, IFOTES-normák, anonimitás

1. A telefonos lelkeségély-szolgálatok feladatai, működésük, szerepük

A tevékenység jellegét tekintve a telefonos lelkeségély-szolgálat alapvetően primer prevenció, mentálhigiénés tevékenységet végez, e tekintetben megelőző ellátás, a krízishelyzetek megelőzését és korai felismerését szolgálja. Alapellátás jellegéből következően elsődleges szűrő funkciót teljesít, sürgősségi ellátás (felismeri a kríziseseteket, részben kezeli, részben delegálja az egészségügyi és szociális ellátások szintjeire).

A lelkeségély-szolgálatok prevenció, szervezettek, amelyek a következő tevékenységeket végzik:

- **öngyilkosság-megelőzés**
A kiúttalanság érzésének kompenzálására nyújtott emberi segítség, a végzetes megoldások értelmes cselekvésbe fordítása.
- **krízisintervenció**
A személyiség számára a veszélyeztető körülmények fenyegető közelsége mindennél fontosabbá válhat – azokat sem kikerülni, sem megoldani nem tudja, ebben az esetben külső segítségre, támogatásra van szüksége.
- **mentálhigiénés prevenció**
A pszichoszociális problémák kínzó terhet jelentenek a mindennapokban, konfliktusok, életvezetési nehézségek forrásai lehetnek. A problémák krízissé válásának megelőzését szolgálja a felvilágosítás, informálás, segítő beszélgetés formájában.

8. ábra

Forrás: <https://terido.wordpress.com/tag/lelkesegely-szolgalat/>

2. Az anonimitás mint fegyver és akadály

A telefonos segítség jellemzője az anonimitás és a személyközpontú segítő beszélgetés. A telefonos segítség-szolgálatok az IFOTES által kidolgozott normákat (Párizsi katalógus) alkalmazzák.³⁰ Az IFOTES-módszerekre és -célokra vonatkozó szakmai alapelvek a következők:

- a) állandó elérhetőség – a sürgősség elve
- b) anonimitás – névtelenség a bizalom megőrzéséért
- c) a kliens személyiségének és szabadságának tiszteletben tartása
- d) az önkéntesség elve – lehetnek fizetett alkalmazottak is, de az önkéntességre nagy hangsúly kerül
- e) nonprofit működés
- f) az élet mint érték képviselése

³⁰ A Párizsi katalógust az International Federation Of Emergency Telephone Services (IFOTES) Research Committee Párizsban 1975. december 6-án fogadta el.

- g) titoktartás – nem nyilatkozhat munkatárs a hívó beleegyezése nélkül
- h) sem a segélykérőkre, sem a munkatársakra nem gyakorolható felekezeti, vallási, politikai vagy ideológiai nyomás
- i) a munkatársak gondos kiválasztása és képzése, továbbképzés és szupervízió formájában is
- j) minden szolgálat rendelkezzen belsős vagy külsős szakemberrel, akivel konzultálni lehet
- k) a hívóra semmilyen anyagi teher nem róható

2.1. Információnyújtás anonim módon

A segítségnyújtás általános, mindenkire kiterjedő, melyet az anonimitás lehetősége tovább erősít. A telefonos segítőre nézve kötelező az anonimitás, a segélykérő dönthet a névtelen kommunikáció vagy a bemutatkozás mellett is.

A telefonos segélyszolgálatnak kiemelt figyelmet kell fordítania arra, hogy a különösen veszélyeztetett csoportok, a társadalom peremén élők, így például a mélyszegénységben élők is hozzáférhessenek a szolgáltatáshoz (telefonos hozzáférést kell nekik biztosítani, ha nincs nekik, illetve az elérési utat kellene egyszerűsíteni). Mindezek érdekében:

- A segélyszolgálatnak lehetőleg minden hívásra válaszolnia kell. (Ez különösen nehéz feladat azokon a területeken, ahol nagyon magas a hívások száma.) Amennyiben nem tudnak rögtön reagálni egy kliens hívására, a rendszert úgy kell kialakítani, hogy a hívók a hívás sorrendjében várokozzanak nem túl hosszú, krízishelyzetben is kezelhető ideig, vagy lehetőség legyen a hívó visszahívására (abban az esetben is, ha a kliens kezdeményezi).
- Lényeges szempont, hogy ki reagál a hívásra:
 - közvetlenül a szolgálat munkatársa
 - automatikus hangüzenet, ami segít elnavigálni a menüpontok között, és segít a megfelelő kolléga elérésében
 - automatikus hangüzenet, és visszahívást kap a kliens

Fontos, hogy a hívónak ne kelljen sokat várokozni, illetve ha navigálnia kell a menüpontok között, az világos és gyors legyen.

Segély- és krízistelefonszámok

SZERVEZET	TELEFONSZÁM	HONLAP
Lelki Elsősegély	116-123 (éjjel-nappal)	www.sos505.hu
Ifjúsági telefonos lelki elsősegély Ifjúságért Mentálhigiénés Szövetség	137-00 hétfőtől szombatiig 9–21-ig	www.imsz.hu
Áldozatsegítő vonal bűncselekmény áldozatainak	+36-80-244-444 vagy +36-80-225-225 (éjjel-nappal)	www.kih.gov.hu
NANE	+36-80-505-101 (szerda kivételével naponta 18–22 óráig)	www.nane.hu
Országos Rendőr Főkapitányság	107, 112, 1/443-5500	www.police.hu/megelozes/telefonanu
ORFK Telefontanú (bűncselekmények bejelentése)	+36-80-555-111	www.Sos505.hu
Segélyvonal a szexuális erőszak áldozatainak (KERET Koalíció)	+36-40-630-006 (hétfő: 10–14, szerda: 14–18 óráig, péntek: 10–14 óráig)	www.keretkoalicio.blogspot.com

SZERVEZET	TELEFONSZÁM	HONLAP
Eltűnt Gyerekek Segélyvonala	116-000	
Alfa Szövetség, válság vagy titkolt terhéseknek	+36-80-630-333 (éjjel-nappal)	www.alfaszovetseg.hu
Csellengők, eltűntek nyomában	+36-1-438-0858	
Délután középkorú és idős emberek lelkeség-szolgálat	+36-80-200-866 (mindennap 18–21 óráig)	www.delutan.hu
Drog-Stop	+36-80-505-678 (éjjel-nappal)	www.drog-stop.hu
Magyar Rákellenes Liga ingyenes lelkeség-szolgálat	+36-80-505-675	www.rakliga.hu
Meleg Háttér Információs és Lelkeség-Szolgálat	+36-1-329-3380 vagy +36-80-505-605 mindennap 18–23 óráig	www.hatter.hu
Kék Vonal Ifjúsági és Gyerektelefon és Internet Helpline	116-111 (éjjel-nappal)	www.kek-vonal.hu/EMIL

9. ábra

Forrás: <http://bantalmazas.hu/szervezetek>

A telefonos lelkeség-szolgálatok legfontosabb alapelve a segítségkérő számára biztosított titoktartás, ennek megfelelően a hívás során elhangzó információk kizárólag a telefonáló beleegyezésével közölhetők más szervezetekkel. A telefonos lelkeség-szolgálat munkatársai rendőrségi, bírósági vallomást nem tesznek, amennyiben nyilatkozatuk előnytelen lehetne a hívó vagy a telefonszolgálat számára.

3. LECKE: A KAPCSOLATI ERŐSZAK ÁLDOZATAIT SEGÍTŐ HÁLÓZAT

Célok

A lecke célja, hogy a képzésen részt vevő megismerje a kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózatot, tagjainak működését és feladatait, valamint az esetkezelés menetét a hálózatban, illetve a sikertelen kilépési kísérlet okait.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes

- meghatározni a kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózat összetételét, megnevezni tagjait
- felsorolni a kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózat tagjainak feladatait
- elmondani a krízisközponti elhelyezés menetét
- példákat mondani a sikertelen kilépési kísérlet okaira

Kulcsfogalmak: kapcsolati erőszak, kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózat, OKIT, krízisközpont, titkos menedékház, átmeneti szállás, félutas kiléptető rendszer (félutas ház), krízisambulancia, sikertelen kilépési kísérlet

1. Országos Kríziskezelő Információs Telefonszolgálat (OKIT)

Az egyre határozottabb szakmai ajánlásokra, valamint uniós irányelvekre tekintettel 2003-ban az akkori felelős minisztérium kísérleti jelleggel egy modellprogram kidolgozásába kezdett, amelynek egyik jelentős mozzanata egy kísérleti krízisközpont és egy ingyenesen elérhető segélytelefonszám létrehozása volt. A program eredményeit figyelembe véve 2005. április 1-jén kezdte meg működését a hazai viszonylatban ma is egyedülálló, a nap 24 órájában ingyenesen hívható Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat. A szolgálat létrehozása jelentős előrelépést jelentett a kapcsolati erőszak és az emberkereskedelem áldozatai számára, hiszen ettől kezdve egy új típusú segítségnyújtással, akár anonim módon és akár azonnali segítséget is kaphattak.

Ezzel párhuzamosan megnyíltak az első krízisközpontok is. Számuk az idő előrehaladtával egyre nőtt, mára 15 krízisközpont,³¹ 1 titkos menedékház³² és 2 átmeneti szállás³³ üzemel. A szolgáltatások a hálózat fejlődésével tovább bővültek, napjainkra létrejöttek a félutas házak,³⁴ illetve a krízisambulanciák³⁵ is.

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) Magyarországon jelenleg az egyetlen államilag fenntartott telefonszolgálat, mely kifejezetten a kapcsolati erőszak és az emberkereskedelem áldozatai számára kínál segítő szolgáltatásokat.

Az OKIT feladata megalakulása óta sokrétű: krízisintervenció, mentális és pszichológiai segítségnyújtás, jogi természetű tájékoztatás és segítségnyújtás, valamint a hazai szociális ellátórendszerrel való kapcsolattartás. A kínált szolgáltatás elsőrendű **célja, hogy segítséget nyújtson a kapcsolati erőszak és az emberkereskedelem áldozatainak és szükség esetén gondoskodjon az elhelyezésükről.**

10. ábra

Forrás: <http://bantalmazas.hu>

Az OKIT nemzetközi alapelvek (IFOTES), a hatályos magyar jogszabályok és a szakmai etikai követelményeknek megfelelően jött létre 2005-ben.³⁶

A szolgáltatás alapvetően telefonos ügyfélszolgálat, amely az ország egész területéről ingyenesen, vezetékes vagy mobilhálózatról is hívható a 06-80/20-55-20 telefonszámon, vagy kereshető e-mailen az okit@csbo.hu e-mail-címen.

2. Az OKIT telefonos segítőinek főbb jellemzői

1. A telefonos segítő elsődleges munkaeszköze a hangja. Kommunikációs stílusa és szakmai tudása, empátiája az, amivel segíteni tud az OKIT-hoz forduló hívóknak. Munkája, hozzáállása

³¹ A Gyvt. 51. § (5) bekezdése.

³² A Gyvt. 51. § (10) bekezdése.

³³ A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (Ást.) 4. § (6) bekezdés, valamint az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet (THB rendelet) 4. §-a.

³⁴ A Gyvt. 51. § (6) bekezdés b) pontja, (7) bekezdése és (11) bekezdés b) pontja rögzíti a szolgáltatást.

³⁵ A „Biztos Menedék”, EFOP-1.2.5-16 kódszámú felhívás A krízishelyzetek megelőzését és kezelését végző szervezetek kapacitás- és szolgáltatásbővítésének megvalósítására, valamint a szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés elősegítésére című pályázatok megvalósításának eredményeképpen.

³⁶ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.TV>

mindenkor megfelel a Szociális Munka Etikai Kódexében rögzített kívánalmaknak, kiegészülve az OKIT munkájának specifikus jellegéből adódó sajátosságokkal.

2. A telefonos segítőnek nem az a feladata, hogy teljeskörűen kiszolgálja a hívó által támasztott igényeket, hanem az, hogy felmérje a hívó helyzetét, szükségleteit, majd azok figyelembevételével ismertesse az esetleges jogi és gyakorlati lehetőségekről. A hívó fél minden esetben maga dönti el, hogy milyen úton kíván elindulni problémája megoldása tekintetében, ugyanakkor természetesen a döntés meghozatalában a hívót lehet, illetve bizonyos esetekben szükséges is támogatni.
3. A telefonszolgálat munkatársai anonimitásuk megtartásával, álnéven dolgoznak, de hivatalos ügyekben, az egyes intézmények szakembereivel való kapcsolatban ez feloldható, a kollégáknak lehetőségük van megmondani valódi nevüket.
4. A telefonbeszélgetéseket magnófelvétel nem rögzíti, ugyanakkor a munkatársak egymással rendszeresen kommunikálnak szóban és a forgalmi naplón keresztül is.

3. Partnerszervezetek

Az OKIT sikeres munkavégzésének alapfeltétele a kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózat (kríziskezelő hálózat) tagjaival történő rendszeres kapcsolattartás és együttműködés. A kríziskezelő hálózat tagjainak férőhelyeit a telefonszolgálat nyilvántartja, a férőhely-nyilvántartás naprakészségét a hálózati partnerek telefonos, vagy e-mailes tájékoztatása biztosítja.

Az OKIT a bántalmazottak érdekében számos szervezettel működik együtt, így különösen:

- család- és gyermekjóléti szolgálatokkal
- rendőrséggel, bírósággal, ügyészséggel
- a gyámügyi igazgatás szerveivel
- köznevelési intézményekkel
- egészségügyi intézményekkel
- a kapcsolati erőszak elleni küzdelemben részt vevő civil, önkormányzati és állami szervezetekkel
- az emberkereskedelem áldozatainak segítésével foglalkozó szervezetekkel

Az OKIT tehát a krízisben lévőknek, a kapcsolaton belüli erőszak elszenvedőinek, továbbá az emberkereskedelem áldozatainak és az ő érzelmi-szociális körükbe tartozó személyek számára van fenntartva. Működésében a legelső lépés a hozott probléma feltárása, definiálása, és ennek nyomán, erre épülve a segítő folyamat menetének meghatározása. Az OKIT komplex szolgáltatást nyújt a hívóknak az általuk hozott probléma függvényében (a segítség a szükségletekre épül, az intézkedés menete a hívó szükségletének függvénye).

A szolgálat munkatársai anonimitásuk megtartásával, álnéven dolgoznak. Anonimitásuk megtartására a hívóknak ugyanúgy joguk és lehetőségük van, kivétel ez alól a kríziselhelyezés, ami csak név és más adatok megadását követően indítható el.

4. A kríziselhelyezés menete

A kríziselhelyezés (avagy az azonnali elhelyezés a krízishálózat valamely krízisközpontjában vagy a titkos menedékházban, átmeneti szálláson) egy kétlépcsős döntési folyamat keretében valósul meg. E döntési folyamat első lépcsőfokán az OKIT áll.

A kríziselhelyezés első fázisa (az OKIT aktív működésének szakasza).

Az OKIT telefonos tanácsadó a kríziselhelyezés elindítását kezdeményezi, amennyiben a következő három feltétel egyidejűleg fennáll:

- kapcsolati erőszak áldozatáról van szó, és a kapcsolati erőszak miatt akut krízishelyzet alakult ki
- a telefonos tanácsadó megoldásnak az azonnali és gyors kríziselhelyezést látja, mivel az érintett(ek) biztonsága érdekében erre van szükség
- a hívó (kiskorú érintett[ek] esetén a gyermeke[i] felett szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő vagy gyámja) elfogadja a kríziselhelyezés feltételeit, és maga is kéri annak elindítását.

Akut bántalmazás vagy a bántalmazás lehetőségének felmerülésekor, valamint az elhelyezésre vonatkozó kérés beérkezése esetén az OKIT munkatársa a következőképpen jár el:

- ha az elhelyezést hatóság, rendőrség vagy bármilyen intézmény igényli; akkor a telefonos tanácsadó a birtokába került információk alapján mérlegeli az optimális megoldást, amennyiben lehetőség van rá, személyesen az ügyféllel is beszél, és kezdeményezi az elhelyezést
- ha az elhelyezést segítő szándékú harmadik személy kezdeményezi, ekkor az OKIT munkatársa minden esetben kéri, hogy adja meg a szolgálat telefonszámát a bántalmazottnak, hogy személyesen tudjon vele beszélni.

Akut válsághelyzetben lévő kliens hívásakor elsődleges cél, hogy kiderüljön a probléma valós ténye és háttere, azaz eredményes legyen az információgyűjtés. A telefonos tanácsadó a következőképpen jár el.

5. A telefonos tanácsadó

1. Felveti a természetes kapcsolati rendszeren belüli megoldásokat: ismerősöknél, rokonoknál való elhelyezés lehetőségét. Ehhez szükséges a kliens erőforrásainak feltérképezése. Ilyen alkalmakkor vonja be az OKIT az elsődleges helyeket, személyeket.
2. Amennyiben nem tudja bevonni, vagy nincsenek elsődleges helyek, személyek, úgy tájékoztatja a hívót a kríziselhelyezés folyamatáról, a titkosságról, a feltételekről, és lehetőség szerint válaszol a kliens által feltett kérdésekre. Elkéri a telefonos elérhetőségét annak érdekében, hogy a krízisközpont munkatársa, illetve szükség esetén a telefonos tanácsadó is vissza tudja hívni.
3. Elhelyezés esetén kapcsolatba lép az adott fogadó intézménnyel (krízisközponttal vagy titkos menedékházzal), annak munkatársával, ismerteti az esetet és tisztázó beszélgetést folytat a befogadás lehetőségéről, módjáról.
4. Amennyiben az intézmény befogadja a klienst, úgy az ügyfél és/vagy a családgondozója elérhetőségét megadja a befogadó intézmény munkatársának. A továbbiakat az elhelyezendő ügyfél és a fogadó intézmény intézi közvetlenül (kivéve, ha az ügyfél nem rendelkezik mobiltelefonnal; ebben az esetben „navigálással” is történhet a krízisközpontba eljutás).

Amennyiben nincs szabad férőhely a krízishálózaton belül, a telefonos tanácsadó közli ezt az ügyféllel és/vagy a családgondozójával.

Az ügy elintézéséig telefonos kapcsolatban marad a segítő. Az ügyféllel a konkrét intézkedésekről az ingyenesen hívható telefonszámon beszél. Vagy ő hívja a szolgálatot, vagy a segítő hívja őt a megbeszélthelyen és módon.

Sikeres elhelyezés után a szolgálat visszajelzést kér/kap a fogadó intézménytől, a kientstől, hogy megoldódott-e a helyzete. Amikor krízisotthonban való elhelyezésre kerül sor, az OKIT minden esetben követi a kliens útját, sorsát, amíg megérkezik a krízisotthonba.

Amennyiben akut bántalmazás nem áll fenn, az OKIT munkatársa a területileg illetékes segítő intézményekhez (családsegítő és gyermekjóléti szolgálat/központ) irányítja az ügyfelet. Amennyiben a kliens elhelyezést szeretne, a tapasztalat szerint várólistára kerül egy vagy több, hosszabb távú megoldást nyújtó intézményben (anyaotthon, CSÁO).

6. Az OKIT szempontrendszere a titkos menedékház vagy krízisközpont kiválasztásakor

6.1. Fizikai távolság

Elsődleges szempont az elhelyezett(ek) biztonsága, ezért alaptétel, hogy a telefonos tanácsadó „helyből helybe” (vagyis a kiindulási településsel megegyező helyszínre) nem kezdeményez elhelyezést.

Felméri, hogy a bántalmazónak és a bántalmazottnak hol él rokonsága, hol dolgoznak, melyek azok a megyék, települések, ahol a menekülő bántalmazottat (fel)ismerhetik, és ahol a bántalmazó őt keresve nagy valószínűséggel megfordul(hat). Ennek számbavétele nem csak az áldozatot kereső bántalmazó miatt fontos, mivel sok esetben a rokonság többi tagja is (és ezalatt nem csak a bántalmazó rokonait kell érteni) az erőszakos felet, illetve az eredeti kapcsolati viszonyok fenntartását segíti például azzal, hogy a bántalmazottat mintegy megfigyeli, és mozgásáról jelez a bántalmazónak.

Alapvetés tehát a lakóhelytől (a bántalmazás helyszínétől) távoli elhelyezés, de ezt további szempontok befolyásolhatják, úgymint:

- kisgyermekkel, sok gyermekkel utazás (például az átszállások számának figyelembevétele, az éjszakába nyúló utazások elkerülése)
- beteg, fogyatékos gyermekkel, családtaggal utazás nehézségei
- az érintett pszichés állapota (tud-e „egyedül” utazni; tájékozódási képesség)
- útiköltség rendelkezésre állása és annak mértéke
- igénybe vehető közlekedési lehetőség (függ a segítségkérés időpontjától – például napszak, ünnepnap, hétvége – és az adott település infrastruktúrájától)
- egyéb módon megoldható-e a szállítás (menekítési terv, ebben rendőri, önkormányzati segítség)
- a fogadó intézmény emberi erőforrásának vonatkozása (éjszakai, hétvégi elhelyezés).

6.2. Az ügyfél, családtagok speciális szükségleteiből fakadó igény

- Akadálymentesített intézmény szükségessége.
- Pszichés betegség fennállása.
- Az ügyfél aktuális pszichés állapota (pszichológus rendelkezésre állása a fogadó helyen).
- Egészségügyi ellátás megszervezésének szükségessége.
- Fogyatékossgal élő családtag, esetleg a bántalmazott szülő (enyhe) értelmi akadályozottsága (ez esetben fontos szempont az önellátás képességének mértéke).
- Egyedülálló személy, nagycsalád (például 6-7 vagy akár még többgyermekes szülő) elhelyezése.
- A bántalmazott férfi, apa és gyermeke(i).
- A bántalmazó veszélyessége (például aktívan keresi a hozzátartozóit, magas társadalmi státuszú, jó kapcsolati tőkével rendelkezik), magasabb biztonsági szint szükségessége.
- Nyelvi akadályok (magyarul nem beszélő ügyfél).

6.3. Az ügyfél idővonala

- Részesült-e már krízisellátásban, ha igen, melyik krízisközpontban vagy titkos menedékházban.
- Ugyanabba az intézménybe újból csak rendkívül indokolt esetben történik elhelyezés (például férőhely hiánya máshol, de ekkor is felmerülhet a továbbgondozás eshetősége).
- Rendelkezik-e az OKIT visszajelzéssel a kliens együttműködésére vonatkozóan (például a titkosság sérülése).

7. A krízishelyezés második fázisa (a fogadó intézmény aktív részvételének szakasza)

A krízishelyezésre vonatkozó döntés második lépcsőfokán a fogadó krízisközpont vagy titkos menedékház teamje áll, mivel ők hozzák meg a végső döntést az ügyfél (család) fogadásáról azután, hogy az OKIT esetátadását követően ők is felvették a kapcsolatot az érintettel (és esetlegesen a segítőjével). Az elhelyezési folyamat ezen sajátosságáról az OKIT még a krízishelyezés kezdeményezését megelőzően tájékoztatja az ügyfelet.

A fogadó intézmény saját döntéséről mind az érintettet, mind az OKIT-ot tudatja. Pozitív válaszuk esetén az elhelyezés részleteit (például utazás, a célállomás lépcsőzetes megadása) közvetlenül beszéli meg a krízisközpont és az ügyfél.

Az OKIT munkatársa tehát sem az elhelyezettnek, sem a segítőjének nem ad információt az elhelyezés helyéről, a fogadó intézmény elérhetőségeiről, csupán egy hozzávetőleges, kilométerben kifejezett távolságról tájékoztat (így felmérheti az ügyfél motiváltságát, és az útiköltség kalkulálását is segíti).

8. Együttműködés a krízishelyezésen túl

Ahhoz, hogy a kapcsolati erőszak és az emberkereskedelem áldozatai számára komplex szolgáltatás legyen nyújtható, alapfeltétel, hogy a kríziskezelő hálózat tagjai együttműködjenek egymással. Ezeknek a speciális és súlyos élethelyzeti válságoknak a kezelése valóban csakis egy rendszerben képzelhető el.

Az OKIT működésének alapfeltételét a krízishálózat (benne a bántalmazottakat ténylegesen fogadó krízisközpontokkal és titkos menedékházakkal) léte adja meg, és fordítva: a kríziskezelő hálózat működésében az OKIT-nak mint egy bármikor, bárholonnan elérhető „felvevő csatornának” központi szerepe van. A rendszer elemei egymás nélkül nem értelmezhetők.

A fogadó krízisközpontok és a krízishelyezés szolgáltatása nélkül az OKIT nem lenne több egy problémaszpecifikus lelkisegély-szolgálatnál. Ezen pedig – a szó legszorosabb értelmében – emberéletek múlhatnak. Az OKIT tehát egy összekötő kapocs a kríziskezelő hálózat fogadó intézményei és a bántalmazottak, továbbá a terepen dolgozó segítőik között. A hatékony és kézzelfogható segítségnyújtás csak a kölcsönös, egymás munkáját támogató kapcsolaton, együttműködésen keresztül valósulhat meg.

Fontos látni azt is, hogy az OKIT ugyanakkor nem „csupán” elhelyez; feladata és működése túlmutat a krízishelyezés koordinálásán. Ugyanilyen fontos magát a krízishelyezést megelőző, adott esetben az azt előkészítő tájékoztató munka, a segítő beszélgetések vezetése. Sok hívó nem azzal a határozott kéréssel telefonál, hogy „bántalmazott vagyok, elhelyezést kérek”. Mindössze azt érzi, hogy „valami nincs rendben” a kapcsolatában. Ilyenkor egy (vagy akár több) segítő beszélgetésre van szükség, hogy a hívó maga is képes legyen átlátni a helyzetét, és tudja definiálni, nevén nevezni a problémáját.

A krízishelyezés lehetősége nem „magától adódik”. Döntési folyamat eredménye, mely döntési folyamatot a segítő beszélgetés során a telefonos tanácsadó segíti, kiemelten figyelve arra, hogy az ügyfél reálisan lássa saját helyzetét (az OKIT munkatársa ebben úgy segíti őt, hogy a problémát a valós súlya és komolysága mentén kezeli, kerülve mind a probléma lekicsinylését, mind a veszélyek felnagyítását), valamint hogy ismerje a számára adekvát, lehetséges megoldási utakat, lépéseket. Az ügyfél csak így tud saját, megalapozott döntést hozni, amely azért is elengedhetetlen, mert a bántalmazó a bántalmazás különböző formáival éppen ezt a saját döntéshez való jogot, a saját élet feletti irányítást építi le. A gyógyulás felé az visz, ha a bántalmazott megtapasztalhatja saját erejét, ha saját maga dönthet, és nem (mint otthon) mások mondják meg neki, mit tegyen, vagy őt kihagyva döntenek a feje felett.

A telefonos tanácsadónak nagyon fontos feladata, hogy tájékoztassa a hozzá fordulót a lehetőségekről, a megoldási utakról és arról, hogy mit, hol és hogyan intézhet. Ennek a folyamatnak része a krízishelyezésről való tájékoztatás, azért, hogy a kapcsolati erőszak vagy az emberkereskedelem áldozata akár még azt megelőzően, hogy ténylegesen elszánja magát erre a lépésre, számolni tudjon az elhelyezéssel is mint lehetőséggel, legyen tisztában a kereteivel és tudja, mi fog vele történni (milyen szolgáltatások érhetők el, milyen segítségre számíthat).

9. Emberkereskedelem

„Személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy fogadása – az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását is ideértve – fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megfélemlítéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával.”³⁷

Az OKIT feladatai az emberkereskedelem elleni küzdelemben:

- 24 órás elérhetőség
- áldozatazonosítás
- irányítás
- menekítés
- elhelyezés koordinálása

Az emberkereskedelem áldozatait segítő átmeneti szállások (átmeneti elhelyezést nyújtó szolgáltatások) az emberkereskedelem áldozatai közül azokat látja el, akiknek nincs hová hazamenniük, vagy akik otthonukban fokozottan ki vannak téve az ismételt áldozattá válás veszélyének. Az átmeneti szállások fokozatos rehabilitációs szolgáltatásokat nyújtanak az igényeknek megfelelően; a pszichiátriai, pszichoterápiás szolgáltatástól az életvezetési tanácsadáson át egészen a munkaerőpiaci rehabilitációs támogatásig (szakképzés, munkakeresés).

Jelenleg két államilag fenntartott átmeneti szállás áll az áldozatok rendelkezésére, amelyek titkosan működnek, s amelyeket félutas házak is támogatnak, az emberkereskedelem áldozatai számára hosszú távú, reintegrációra felkészítő programok megszervezésével.

10. Krízisközpontok

A krízisközpontok szabályozását a Gyvt. 51. §-a tartalmazza, amely kimondja, hogy krízisközpontot kizárólag a családok átmeneti otthona üzemeltethet.

A krízisközpont több csatornán keresztül fogadja az akut krízishelyzetbe került bántalmazottakat,³⁸ akiknek szükség esetén étkeztetést, ruházatot, mentálhigiénés és egészségügyi ellátást³⁹ biztosít.

A krízisközpont szakmai stábjának rendelkezésére áll esetenként, pszichológiai vagy mentálhigiénés tanácsadó, valamint jogász is. A szakembereknek együttműködési kötelezettségük van az illetékes gyermekjóléti szolgálatokkal, valamint hatóságokkal.

Krízisközpontok esetében az áldozatok 4, legfeljebb 8 hét időtartamban tartózkodhatnak a központban, mely időtartamnak elegendőnek kell lennie egy megnyugtató, akár közvetlen életveszélyt is elhárító megoldás megszületéséhez. Az ellátási idő alatt professzionális családgondozás történik, melynek alapvetően a krízishelyzet megszüntetésére kell fókuszálnia.

11. Félutas kiléptető rendszer (Félutas ház)

A félutas kiléptető rendszer modellprogram 2008-ban indult. Célja, hogy a társadalmi reintegrációban hosszú távú segítséget nyújtson azoknak, akik lakóhelyüket kapcsolati erőszak miatt kényszerültek elhagyni, de saját életük rendezésében már jelentős eredményeket értek el.

Az ellátási formát – legfeljebb 5 éves időtartamig – azon bántalmazottak vehetik igénybe, akik a krízisellátást követően bekerültek a családok átmeneti otthonába, és megfelelnek bizonyos feltételeknek (például hosszú távú célok, előtakarékoskodás).

³⁷ Az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/36/EU Irányelv 2. cikk (1) bekezdése értelmében.

³⁸ Elsősorban a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távollattartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény (Távollattartási tv.) 1. §, Ptk. 2:10. § (1) bekezdés és 8:1. § (1) bekezdés, Btk. 2012/A § alapján.

³⁹ Gyvt. 51. § (6) bekezdés aa) alpont, NMr. rendelet 73/A § (1) bekezdése, 76–82. § szerint.

A félutas házak legfontosabb ellátási eleme a lakhatás biztosítása, ugyanakkor az itt élőket – ahogy a krízisközpontok és a titkos menedékház klienseit is – jogász, pszichológus és egyéb, a kapcsolati erőszak témájában jártas professzionális szakember is segíti.

12. Krízisambulanciák

A Széchenyi 2020 program keretében meghirdetett „Biztos Menedék” című (EFOP-1.2.5-16 kódszámú) felhívás megvalósítása során új intézménytípussal, az úgynevezett kríziskezelő ambulanciák kialakításával bővíti a kapcsolati erőszak áldozatait segítő ellátórendszert.

Ezen ambulanciák feladatai közé tartozik a kapcsolati erőszak folyamatainak korai észlelése annak érdekében, hogy az áldozatok minél hamarabb segítséget kapjanak, megelőzve a súlyos, életveszélyes krízishelyzetek kialakulását.

A kríziskezelő ambulanciák további feladata, hogy regionális szintű társadalmi szemléletformálást valósítsanak meg, valamint hálózatfejlesztés keretében koordinációs feladatok ellátásával, összekötő kapacsként működjenek a további segítő és a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer között.

A kríziskezelő ambulancia egy olyan humán szolgáltatás, mely széles körű kapcsolatrendszerén keresztül, valamint a kapcsolati erőszak témájában jártas professzionális szakemberek biztosításával segíti a kapcsolati erőszak áldozatait, megelőzve ezzel a súlyos krízishelyzetek kialakulását, valamint tájékoztató és prevenciós szolgáltatásokat nyújt, és szerepet vállal a társadalmi szemléletformálásban.

13. Titkos menedékház

A titkos menedékház működéséről szintén a Gyvt. 51. §-a rendelkezik. Feladatai nagyrészt megegyeznek a krízisközpontok feladataival, azonban ide a különösen veszélyes esetekben (amikor kiemelten szükséges, hogy az áldozat titkos és biztonságos helyen tartózkodjon) kezdeményez az OKIT elhelyezést.

A titkos menedékházban legfeljebb 6 hónapot tölthetnek az áldozatok, így ez az időtartam már elegendő lehet hosszabban tartó gondozási, jogi folyamatok megkezdéséhez és lefolytatásához is.

14. Átmeneti szállás

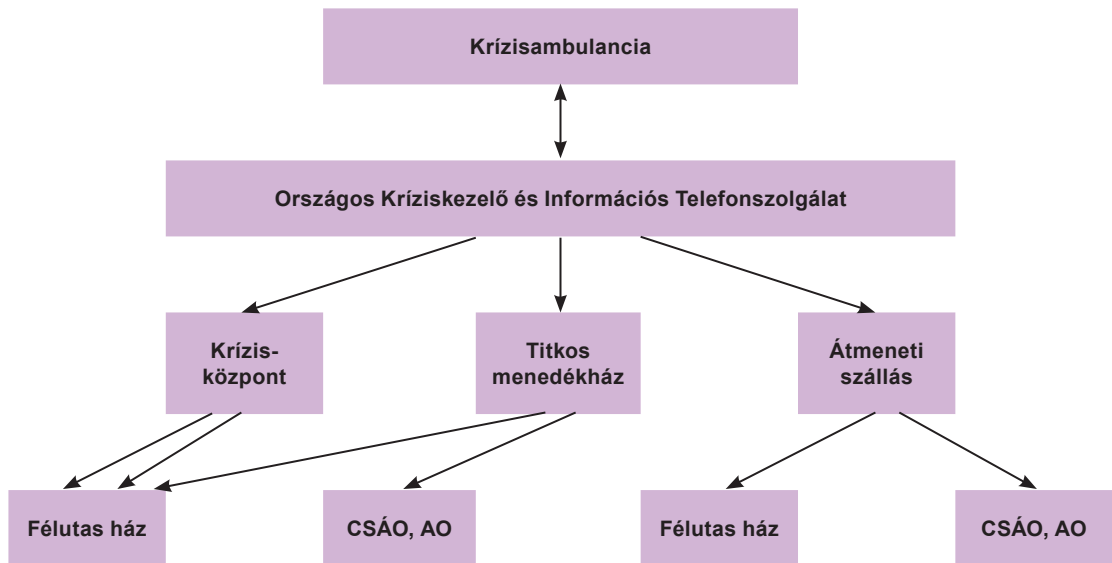
A kifejezetten az emberkereskedelem áldozatai számára létrejött és fenntartott szállások célja, hogy a súlyosan traumatizált, kizsákmányolt áldozatoknak komplex, átfogó segítséget nyújtsanak a rehabilitációban, reintegrációban.

Szolgáltatásait tekintve elmondható, hogy a krízisközpontokhoz, valamint a titkos menedékházhoz hasonlóan az összes szükséges szakember rendelkezésre áll, illetve elérhetővé tudják tenni azokat a szolgáltatásokat (például egészségügyi ellátás), amelyek elengedhetetlenek a sikeres gondozáshoz.

Az átmeneti szálláson főszabályként 3 hónapot tartózkodhatnak az áldozatok, ez legfeljebb egy alkalommal és legfeljebb 3 hónapra meghosszabbítható.

Lényeges körülmény, hogy a probléma jellegéből és súlyosságából fakadóan kifejezetten nagy figyelmet fordítanak arra, hogy a szállások címe, elérhetősége ne legyen elérhető „illetéktelenek” számára.

A kapcsolati erőszak áldozatait segítő hálózat tagjainak egymáshoz való viszonyát jól szemlélteti a következő ábra.

11. ábra

Az ábra saját szerkesztés, az eredeti ábra forrása: *Krizisközpontban és titkos menedékházban dolgozó szakemberek gyakorlati kézikönyve* című szakmai kiadvány

15. Az esetkezelés menete a hálózatban: a segítségkéréstől az eset lezárásáig

15.1. Felvételi eljárás a krízisközpont részéről

Az ellátást kérelmező bántalmazottal több módon vehető fel a kapcsolat:

- **Telefonos kapcsolatfelvétel.** Amikor az OKIT megadja a segítséget kérő vagy a vele kapcsolatban lévő szociális segítő szakember elérhetőségét. Ilyenkor megtörténik a másodlagos szűrés, majd a krízisközpontba történő eljutáshoz szükséges információk átadása.
- **Közvetlen telefonos segítségkérés.** Azokban az esetekben, amikor a bántalmazott vagy a segítői közvetlenül a krízisközponttól kérnek telefonon segítséget, akkor az OKIT telefonszámát szükséges megadni, hogy az első hatékony szűrés megtörténjen, utána következik az előzőekben leírt lépés.
- **Közvetlen személyes segítségkérés.** Ebben az esetben a rendőrségi eljárást követően a 32/2007. (OT 26.) ORFK utasítás⁴⁰ II. bekezdés e) pontja szerinti tájékoztatás után maga az eljáró rendőri szerv segít a krízisközpontba való eljutásban. Ekkor az első szűrést a krízisközpontok szakmai protokollja alapján, a felvételi eljárás ajánlott kérdései mentén érdemes megtenni.

Feltételezzük, hogy a telefonos elhelyezési kérelem az OKIT-on keresztül érkezik a krízisközpont-hoz. Ebben az esetben az első hatékony szűrés már megtörtént; kiderült, hogy a segítséget kérő a krízisközpont célcsoportjához tartozik, és beleegyezik az elhelyezésbe.

Amikor egy bántalmazott az OKIT segítő rendszerén keresztül bekerül a gyermekvédelmi támogatórendszerbe, teljesen egyedül és kiszolgáltatottan érkezik. A krízisközpontok integráltak a családok átmeneti otthona rendszerébe, tehát a kliens azzal szembesül, hogy egy védett, de idegen emberekkel teli közegben van.

Aki bántalmazó kapcsolatból elmenekül, az otthonát, megszokott közegét, addigi társát hagyja maga mögött, tehát mindent, ami addig körülvette. A menekülés szinte mindig sokkos állapotban törté-

⁴⁰ A családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására vonatkozó 32/2007. (OT 26.) ORFK-utasítás.

nik, az adrenalin és a félelem segít addig, amíg biztonságba nem kerül a kliens, de mihelyt ez megtörténik, előjönnek olyan érzelmek is, amelyeknek kezelése nagyon nehéz a krízisellátás számára.

A kliensek elsősorban félnek. Napokba, sokszor hetekbe telik, hogy ne a rettegetés határozza meg minden percüket, hiszen egy bántalmazó mellett mindig ugrásra készen, félelemmel telve kellett élniük. Hangulatuk többnyire ingadozó, szélsőséges érzelmi állapotokat produkálnak. Ennek oka, hogy örülnek a sikeres menekülésnek, de nem látják át, mi fog velük történni ezután. Elszigeteltek mind fizikálisan, mind pedig kommunikációs szempontból (a krízisprotokoll szabályai alapján), tehát sok új helyzetnek kell megfelelniük, s ez pszichésen rendkívül megterhelő.

A családok átmeneti otthonában dolgozó családgondozó és szakgondozó munkatársaknak hatalmas szerepük van abban, hogy a bántalmazott állapotát minél hamarabb stabilizálni lehessen. Az alapszükségletek kielégítése során a kollégának azt kell szem előtt tartania, hogy egy sajátos helyzetet kezel, amely teljesen más kommunikációt igényel, mint amelyet általában használ a munkája során. Ennek a kommunikációnak az elfogadó, segítő funkciója a legfontosabb.

Ilyenkor nem a kilépés okának firtatása, hanem a tény elfogadása az elsődleges, valamint annak felmérése, hogy milyen állapotban vannak az érkező személy és a gyermekek. A kommunikáció során elsődlegesen fontos azt hangsúlyozni, hogy biztonságban vannak, nem érheti őket baj, a bántalmazó nem juthat a közelükbe.

A **befogadás** a krízisközpontba való megérkezést és az első órákat jelenti. Fontos, hogy az aktuálisan dolgozó szakember a következő képességeit helyezze előtérbe: empátia, határozott szakmaiság, hitelesség, adekvát verbális és nonverbális kommunikáció, döntési képesség, elfogadás.

A **szakmai munka** több szakaszra osztható. A felvétel napjától számítva maximum 8 hét áll rendelkezésre, hogy a bántalmazás okozta krízishelyzet megszűnjön, és az ellátást igénybe vevő kimeneti státusza jobb legyen, mint a bemeneti. Ez a 8 hét jól strukturálható, melyben a krízisközpontok szakmai protokollja meghatározza a szakmai munka lényegét és elveit.

A **problémafeltárás** szakasza nagyon aktív és tevékeny időszak a szakmai team és az áldozat számára egyaránt. Célja a bántalmazással összefüggő, a segítő munkát támogató háttérinformációk összegyűjtése, valamint az azonnali cselekvést igénylő feladatok (például ha az áldozat sérült, és orvosi ellátásra van szüksége) feltárása. A problémafeltárás fontos eszköze az áldozattal folytatott többszöri beszélgetés.

Az **első interjú** lefolytatására érdemes olyan időpontot választani, amikor az áldozat lelkileg-fizikailag megfelelő állapotban van. Egyes esetekben a megérkezést követően néhány órán belül megvalósulhat, más esetekben pedig 24 óra vagy még annál is több telhet el. E hosszabb, feltáró beszélgetésben a bántalmazáshoz vezető okokra, a bántalmazás gyakoriságára, módjára, a jelen esetben megtett intézkedésekre, a gyermekvédelmi rendszer reakciójára, a megtett rendőri intézkedésre – ha volt ilyen – és a bántalmazás következményeire kérdezzük rá elsősorban. Fontos kideríteni, hogy maradt-e otthon másik gyermek, hány éves, milyen az ő családon belüli státusza. Milyen a kapcsolata a bántalmazóval? Ki maradt otthon vele a bántalmazón kívül?

Az első interjú során térképezzük fel a **természetes támogató közeget**: ki az, akire eddig tudott támaszkodni, velük milyen a kapcsolata most, hogy otthonából távozott? A jövőben kitől kaphat segítséget?

A problémafeltárás során definiálni kell, hogy a krízisközpontnak fennáll-e a gyermekvédelmi törvényben meghatározott **jelzési kötelezettsége** a hatóság felé (gyermekbántalmazás esetén a gyámhivatal értesítése kötelező).

A gyermeket ért, a Btk.-ban meghatározott **bűncselekmények** gyanúja esetén a bűncselekmény értelmezésében és az eljárásrendben a krízisközpont jogásza segít (különös hangsúllyal tartozik ide az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények köre).

A jobb megértéshez a családot jól ismerő **jelzőrendszeri tagok véleményére**, információira is igényt lehet tartani, őket telefonon megkeresve azonnali adatokhoz, háttérismeretekhez juthat a krízisközpont munkatársa.

A problémafeltáráshoz tartozik, hogy a gyermekek közül ki **tanköteles**. A megfelelő intézkedéshez szükség van a korábbi oktatási intézmény adataira, elérhetőségeire. Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat a zavartalan ügymenet érdekében közbenjár az ideiglenes vendégtanulói jogviszony létesítéséhez, de az is előfordulhat, hogy már működő és bevált gyakorlat alakult ki a krízisközpont és valamely helyi köznevelési intézmény között, így gördülékeny a gyermekek tankötelezettségének biztosítása. Helyenként eltérő, hogy a tanulókat mely státusz szerint veszik fel (vendégtanulói, tanulói), ugyanakkor a magántanulói státusz a krízisellátás ideje alatt az időtényező miatt nem valósulhat meg.

A problémafeltáráshoz tartozik, hogy a **legfontosabb iratok rendelkezésre állnak-e**. Az iratok pótlása a krízisközpontban történik, de legalábbis elkezdődik.

Az anyagi függetlenség felmérését jelenti annak kiderítése, hogy a bántalmazottat jogosan megillető járandóságok – családtámogatási ellátások, szociális ellátások, passzív jogú munkabért helyettesítő ellátások, nyugdíjszerű ellátások – eljutnak-e a krízisközpontban tartózkodó bántalmazotthoz.

Attól függően, hogy a problémafeltáráshoz mennyi teendő fogalmazódott meg, a **cselekvési terv megfogalmazásának időszaka** néhány naptól akár egy hétig is tarthat. Közös gondolkodás, tervek, intézkedések megfogalmazása, időpontok meghatározása történik ezalatt. (A cselekvési terv része jellemzően a távoltartás kérése, a szülői felügyeleti jog rendezése, a gyermek családi jogállásának tisztázása, nem része ugyanakkor például egy régebbi válóperhez kapcsolódó vagyonmegosztás.)

Az elkészült cselekvési tervet a krízisközpont munkatársai a bántalmazottal együtt, szoros szakmai teammunkában valósítják meg. A végrehajtásért leginkább felelős személy az esetmenedzser, akinek napi szinten kell kommunikálnia az igénybe vevővel, és aki az egyes lépések megtételében erőteljesen támaszkodik a krízisközpont többi szakemberére is. Nagyon fontos információkkal szolgálhatnak az este vagy az éjszaka dolgozó munkatársak arról, hogy van a bántalmazott, hol tart a krízisben, szükséges-e bevonni más szakembert. Arról is szemléletesen be tudnak számolni a kollégák, hogy az áldozat a megvalósulási terv rá eső részét vajon komolyan gondolja-e? (Például hogy viszonyul a titkosság kérdéséhez?)

A **cselekvési terv megvalósítási szakaszának legfontosabb kérdése** az, hogy a bántalmazott vissza kíván-e térni a bántalmazóhoz, vagy sem, netalán rokonok, ismerősök segítségével oldja meg lakhatását, vagy intézményi ellátás igénybevételét tervezi. Minden esetben egy menekülési és egy biztonsági tervnek kell elkészülnie.

A krízisellátás időszakára vonatkozóan fontos tudni, hogy 2016. január 1-jétől sem a titkos menedékház, sem a krízisközpont, sem pedig az átmeneti szállás nem lehet helyszíne a gyermek és a bántalmazó szülő közötti **kapcsolattartásnak**.⁴¹ Egyéb esetekben a családok átmeneti otthonának házirendje szabályozza a látogatást és kapcsolattartást.

A **segítő folyamat lezárásaként**, azokban az esetekben, amikor a cselekvési tervet sikerült a folyamatában végigvinni, a bántalmazott krízisállapota megszűnt, és van olyan kilépési lehetőség, amely biztonságos, akkor több szempontból is elő kell készülni a tudatos lezárásra.

Az egyes krízisközpontok gyakorlata eltérő a **kiköltözésben nyújtott segítség** mértékében. E szakaszban jellemzően a bántalmazott meglévő kompetenciájára, erősségeire kell alapozni, és a minimális beavatkozás elvét követni. Amennyiben a család összetétele vagy egyéb szituáció indokolja, előfordulhat, hogy az utaztatásban a szakemberek fizikai segítségnyújtására is szükség van.

A lezáráshoz tartozik a **dokumentumok elkészítése, értesítések küldése**. A kiköltözés helye szerinti család- és gyermekjóléti szolgálatot telefonon haladéktalanul, levélben pedig a jogszabályban

⁴¹ A NMr. 22. § (6) bekezdése alapján.

meghatározott időponton belül tájékoztatni szükséges. A gyermek korát, egészségi állapotát figyelembe véve a területileg illetékes védőnő értesítése is szükséges lehet.

A segítő folyamat az ellátás megszűnésével lezárul. (Ez történhet a bántalmazott kiköltözésével az intézményből, a házirend súlyos megsértése következtében, illetve ha a kliens két napon keresztül igazolatlanul van távol.)

16. A sikertelen kilépési kísérlet

A kliensek a legtöbb esetben a bántalmazóval közös gyermeket, gyermekeket neveltek, és velük léptek ki a kapcsolatból. A cél tehát nemcsak a saját testi épségük megóvása, hanem a gyermekeké is, illetve mindnyájuk titkos védelme. A kliensnek ezért ebben a menekülő stresszhelyzetben szülőként ugyanolyan jól kell funkcionálnia, mint normál helyzetekben, azzal a tudattal, hogy a bántalmazó feltehetően a saját gyermeke(i) miatt még nagyobb dühvel, indulattal keresi őket. Ez olyan mértékű pszichés teher, amit sok bántalmazott nem visel el: a kilépések gyakran a gyermekek másik szülőhöz való kötődései vagy a miatt a félelem miatt hiúsulnak meg, hogy a bántalmazó szülő „úgysem fogja hagyni” a gyerek kilépését, még ha a társába beletörődik is.

A bántalmazottak az életközösség során szinte minden esetben elszenvednek pszichés bántalmazást. Énképük torzul, nőiségük csorbát szenved, szülői szerepük sok esetben csak a gyermekük fizikális ellátására koncentrálódik. Ennek a torz énképnek a formálója a bántalmazó, és minél régebben tart a folyamat, annál inkább torzul az énkép. A bántalmazó személyiség megtöri az ellenállásukat, elhiteti velük, hogy értéktelenek, cselekvésképtelenek, egyedül nem boldogulnak. Dermedt, traumatizált állapotban vannak, és ebben az állapotukban kételkednek, hogy valóban képesek lennének a kilépésre, az önálló életre, hiszen ezt hallották a párkapcsolat során, és többnyire el is hitték. Nagyon fontos tehát emberi értékeikben megerősítést kapniuk, tudatosítani kell bennük, hogy értékesek, hogy szülőként alkalmasak, illetve hogy nőként, férfiként is tisztelet és megfelelő bánásmód illeti meg őket. Gyakorta saját magukat hibáztatják: „biztos kiprovokáltam”, „nem viselkedtem úgy, ahogy ő kérte”. Ilyenkor el kell érni azt, hogy a kliens megértse: egy egyenrangú párkapcsolatban mindkét félnek joga van az önálló véleménynyilvánításhoz, döntéshoz, az erőszakos reagálás egyetlen helyzetben sem elfogadható. A bántalmazott személyiségnek tehát a kilépéskor meg kell küzdenie azzal, hogy képes legyen felismerni, ki ő valójában, értelmezni tudja a normális, társadalmilag elfogadott feleség-, élettárszerepet, szülőszerepet, mert ezek a mentális terror hatására torzulnak.

A kliensek kilépési kísérletei sokszor azért is sikertelenek, mert nem látják a helyzetükből a kiutat. A kilátástalanság érzése visszaviszi őket a rossz, de megszokott közegbe. Félnek, hogy nem képesek boldogulni egyedül egy több száz kilométerrel távolabbi, idegen közegben, félnek, hogy a férj, élettárs megtalálja őket, hogy előbb-utóbb úgyis biztosítaniuk kell számára a kapcsolattartást. Nem látnak a helyzetükre olyan végleges és megnyugtató megoldást, amely megerősítené őket kilépési szándékuk fenntartásában. Sokan azért mennek vissza bántalmazójukhoz, mert nincs elég erejük és önbizalmuk egy új életet felépíteni. Inkább vállalják a további bántalmazások, megaláztatások sorát.

Többszöri kilépési kísérletnél, illetve hosszas bántalmazó kapcsolat esetén tanácsos javasolni, hogy a kliens tervezzen menekülő útvonalat. Találja ki, ha futni kell, kihez mennek, legyen egy táskával összepakolva. Születési anyakönyvi kivonat, személyes okmányok, egészségügyi dokumentumok és minden dokumentum vagy annak másolata, ami fontos lehet. Legyen elmentve a telefonjában legalább egy telefonszám, amit baj esetén fel tud hívni; a legjobb barátjáé vagy az édesanyjáé, a rendőrségé, a család- és gyermekjóléti szolgálaté. Az a lényeg, hogy annak a hívószáma legyen, akiben megbízhat, hogy nem szolgáltatja ki a bántalmazónak.

17. Az OKIT tevékenységét meghatározó és a tevékenységéhez kapcsolódó jogszabályok

- A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény vonatkozó rendelkezései
- A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény
- A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény
- Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 192. §-a az emberkereskedelemtől, 212/A § a kapcsolati erőszakról, 222. §-a a zaklatásról
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 138/A és 138/B szakaszai a távoltartásról
- Az emberkereskedelem áldozatainak azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII.13.) Korm. rendelet
- A 32/2007. (OT. 26.) ORFK utasítás a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására
- 30/2015. (VII.7.) OGY határozat a kapcsolati erőszak elleni hatékony fellépést elősegítő nemzeti stratégiai célok meghatározásáról
- 1744/2013. (X.17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023)
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
- 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

Az OKIT tevékenységét meghatározó és a tevékenységéhez kapcsolódó jogszabályokat lásd az 1. függelékben!

4. LECKE: AZ EMBERKERESKEDELEM DEFINÍCIÓJA ÉS FAJTÁI

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató ismerje az emberkereskedelem fogalmát, típusait, tudja értelmezni, hogy a jelenség mögött milyen okok húzódnak, tudjon különbséget tenni emberkereskedelem és az embercsempészet között, legyen tisztában az emberkereskedelem jogi hátterével és az ezzel kapcsolatos jogi tényállásokkal.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- példát mondani, hogy milyen tevékenységek tartoznak az emberkereskedelemhez a Palermói jegyzőkönyv értelmében
- felsorolni az emberkereskedelem 3 alapvető elemét, példákat mondani
- jellemzői alapján meghatározni az emberkereskedelem és az embercsempészet közötti különbséget
- felsorolni az emberkereskedelem típusait, és meghatározni jellemzőit példák alapján
- jellemző példákat felsorolni az emberkereskedelem „húzó és toló tényezőire”
- megnevezni, hogy az emberkereskedelemmel és az ahhoz kapcsolódó bűncselekményekkel mely törvényi tényállások foglalkoznak

Kulcsfogalmak: emberkereskedelem, Palermói jegyzőkönyv, embercsempészet, szexuális kizsákmányolás, kényszermunka, adósrabszolgaság, toló tényezők, húzó tényezők, kerítés, prostitúció elősegítése, kitartottság, kényszermunka, gyermekprostitúció kihasználása, szervkereskedelem

1. Az emberkereskedelem fogalma, típusai

1.1. Az emberkereskedelem mint jelenség

Az ENSZ nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezményének (**Palermói egyezmény**) az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme *megelőzéséről*, visszaszorításáról és büntetéséről szóló jegyzőkönyve (**Palermói jegyzőkönyv**) értelmében **az emberkereskedelem**:

„Személyek toborzását, szállítását, eladását, elrejtését vagy átvételét jelenti fenyegetés, erőszak vagy a kényszer más formáinak alkalmazásával, rablás, csalás, megtévesztés, hatalommal vagy a védekezésre képtelen állapottal való visszaélés, vagy anyagi ellenszolgáltatás vagy előnyök adásával vagy elfogadásával annak érdekében, hogy kizsákmányolás céljából elnyerjék egy olyan személy beleegyezését, aki más személy felett hatalommal rendelkezik. A kihasználásnak magában kell foglalnia legalább a mások prostituálásának kihasználását, vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, kényszermunkát vagy szolgáltatásokat, rabszolgotartást vagy a rabszolgotartáshoz hasonló gyakorlatot, mások leigázását vagy emberi test szerveinek tiltott felhasználását.”

A jelenség mélyén **3 alapvető elem** együttesen van jelen:

1. Az emberkereskedelem **tevékenysége**, amely a személyek toborzását, szállítását, átadását, elrejtését vagy átvételét jelenti.
2. Az emberkereskedelem **módja**, amelybe beletartozik a fenyegetés, az erőszak alkalmazása, a megtévesztés, a kényszer, csalás, hatalommal vagy kiszolgáltatott helyzetűvel való visszaélés, anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszervezése érdekében történő nyújtása vagy elfogadása.
3. Az emberkereskedelem **célja**, amely mindig kizsákmányolás, és jelenthet prostitúciót vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, kényszermunkát vagy szolgáltatásokat, rabszolgotartást vagy a rabszolgotartáshoz hasonló gyakorlatot, mások leigázását vagy emberi test szerveinek tiltott eltávolítását.

Az emberkereskedelemnek bárki áldozatául eshet, bizonyos csoportok azonban különösen **kiszolgáltatottak**. Az emberkereskedelemnek leginkább kitett csoportok közé tartoznak a menekültek, a dokumentummal nem rendelkező menekültek, az otthonról elszökött, illetve hajléktalan fiatalok, a trauma vagy visszaélés áldozatai, illetve a szegénység, marginalizáció (háttérbe szorulás, kirekesztés, kiszorulás) és diszkrimináció (hátrányos különbségtétel, megkülönböztetés) elől menekülők.

A négy fő különbség a menekültek csempészete és az emberkereskedelem között:

3. táblázat

	Emberkereskedelem	Embercsempészet
Cél	Kizsákmányolás	Pénzbeli vagy egyéb anyagi előny
Beleegyezés	Nem számít	Igen
Nemzetközi jelleg	Nem feltétlenül	Mindenképpen
Bűncselekmény	Személy ellen	Állam ellen

Az, hogy valaki fizetett egy szervezett és illegális határátkelésért, nem egyenlő az emberkereskedelemmel. Ezt hívják embercsempészetnek.

Az emberkereskedelem nem ugyanaz, mint menekültek csempészete. A menekültek csempészete olyan bűncselekmény, amelynek célja anyagi vagy más jellegű haszonszerzés azáltal, hogy valaki illegálisan lép be egy államba, amely az illetőnek nem a hazája vagy tartózkodási helye. Az embercsempészek nem foglalkoznak azzal, mi történik a menekültekkel a határátlépés után. Az embercsempészek célja tehát jellemzően nem az, hogy kizsákmányolják a menekülő személyt, ha az eléri úti célját, hanem

az anyagi haszonszerzés. Az embercsempészet az állam ellen irányuló bűncselekmény (illegális belépés), és nem pedig a menekült személy elleni, aki fizetett a szolgáltatásért.

Egy további különbség az emberkereskedelem és az embercsempészet között a beleegyezés kérdése. Az embercsempészet esetében a csempésztett személy hozzájárul az embercsempészethez. Ez a személy egy ügyfél, aki fizet azért, hogy illegálisan beléptessék egy országba.

Az emberkereskedelem és a csempészet folyamata összefügghet, ezért nehéz elkülöníteni a két bűncselekményt. A csempésztett személyek és az emberkereskedelem áldozatai is a határt illegálisan átlépő személyek ugyanazon csoportjában fordulhatnak elő, ugyanis a bűnügyi hálózatok összekapcsolódnak.

2. Az emberkereskedelem típusai

2.1. Munka célú kizsákmányolás

2.1.1. Kényszersmunka

A kényszerű szolgásnak is nevezett kényszersmunkáról akkor beszélünk, ha **kiszolgáltatott** személyeket akarattuk ellenére, valamilyen büntetéssel való fenyegetéssel munkára kényszerítene. A bevándorlók különösen kiszolgáltatottak, de az áldozatok a belső migráció eredményeképpen is a kényszersmunka csapdájába eshetnek, vagy gyakran anélkül, hogy elhagynák a helyet, ahonnan származnak. A kényszersmunka női áldozatai, különösen a házi kényszerszolgaságra kényszerített nők és lányok gyakran szexuális kizsákmányolástól is szenvednek. A kényszersmunka körébe jellemzően az alulszabályozott ágazatok, az angol szavak alapján 3D-nek nevezett, **piszkos, veszélyes és nehéz (dirty, dangerous and difficult)** munkái tartoznak, mint a házi kényszerszolgaság, a köfésztés, valamint a mezőgazdaságban, építőiparban, bányászatban, gyártásban, feldolgozóiparban és csomagolásban végzett munkák.

2.1.2. Adósrabszolgaság

Az adósrabszolgaság is a kényszersmunka egy fajtája, amelyben az adósságot használják arra, hogy az **áldozatot kényszer hatása alatt tartsák**. Az adósrabszolgaság áldozatát becsapják vagy csapdába csalják, kényszerítve, hogy nagyon alacsony bérért vagy ingyen, csak az utazását, munkavállalását és elszállásolását segítő emberkereskedő által nyújtott szolgáltatásokért cserébe dolgozzon. A kizsákmányoló **megköveteli** a munkát, a gyakran nagyon nagyra növekedett adósság rendezése érdekében. Az áldozat munkájának értéke alacsonyabb, mint az eredetileg kölcsönzött pénzösszeg, így szinte soha sem tudja törleszteni a kölcsönt.

2.2. Szexuális kizsákmányolás

Szexuális kizsákmányolás céljából történő emberkereskedelemről akkor beszélünk, ha nőket, férfiakat vagy gyermekeket toboroznak, illetve rejtegetnek, erőszakos, meztelenítő vagy kényszerítő módon, és prostitúcióra, illetve szexuális szolgásként kényszerítik őket. Ezek az áldozatok emberi jogaik rendkívül súlyos megsértését szenvedik el. Az emberkereskedők gyakran csapdába ejtik, elszigetelve tartják, megfélemlítik, adósrabszolgaságba adják, kábítószerrel, valamint folyamatos fizikai, szellemi és szexuális visszaélésnek teszik ki őket. Sokan közülük súlyos érzelmi és fizikai traumán mennek át, amely hosszú távú problémákhoz és életveszélyes állapothoz vezethet. A szexiparba tartoznak az utcai prostitúció, a fürdők, a masszázsszalonok, az escortszolgáltatások, a sztriptízklubok és a bordélyok.

Sok nő és fiatal lány, akit Nyugat- vagy Észak-Európába visznek, az ún. **loverboyok** áldozatává válik. A loverboy olyan **stríci**, aki elcsábítja a nőket, gyakran szerelmet, romantikát, ajándékokat vagy akár házasságot ígér, hogy megszerezze bizalmukat, majd később kizsákmányolja őket. Az utolsó lépés, amikor kényszeríti áldozatát, hogy prostituáltként, kábítószerrel szállítójaként dolgozzon, vagy más, törvénybe ütköző feladatokat hajtsen végre. Az áldozatok, akik gyakran tizenévesek vagy fiatal nők, fokozatosan elszigetelődnek a barátaiktól és a családjuktól, érzelmileg és anyagilag is a loverboytól

függenek, és belekerülnek a visszaélés, kábítószer-függőség és rabszolgaság végtelen ciklusába. Legtöbbször zsarolhatóvá válnak egy korábban elkövetett bűncselekmény vagy gyermekük okán.

3. Toló és húzó tényezők az emberkereskedelemben

Az emberkereskedelem egy rendkívül szerteágazó és összetett jelenség. Számos ok húzódik meg mögötte, és társadalmi, gazdasági és kulturális kérdésektől is függ. A toló és húzó tényezők az emberkereskedelemben, különösen a magyar áldozatok körében a következők:

Toló tényezők

- anyagi nehézségek, mélyszegénység
- iskolázatlanság, tudatlanság
- munkanélküliség
- nem megfelelő családi háttér (szülők hiánya, válás)
- kilátástalanság
- félelem

Húzó tényezők

- kereslet: Nyugat-Európában jobb a piac (specializált szervezett bűnözői csoportok)
- a magasabb életszínvonal és jövedelem reménye
- több lehetőség
- ígérek

4. Az emberkereskedelem mint gyűjtőfogalom magyar jogi szabályozása

Az emberkereskedelem és az ahhoz kapcsolódó bűncselekmények vonatkozásában az elsődleges jogszabályi háttér a **2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről**, mely külön fejezetben és törvényi tényállásban rendelkezik az emberkereskedelem, a kényszermunka, továbbá a kerítés, a kitartottság, valamint a gyermekprostitúció kihasználása bűncselekmények vonatkozásában.

Míg az emberkereskedelem és a kényszermunka a Btk. Az emberi szabadság elleni bűncselekmények című fejezetében, addig a kerítés, a kitartottság, valamint a gyermekprostitúció kihasználása bűncselekmények A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények című fejezetben jelennek meg.

5. Törvényi tényállások

5.1. Emberkereskedelem

Az emberkereskedelem alapesetben elkövethető akként, hogy valaki mást elad, megvásárol, elcserél, ellenszolgáltatásként átad vagy átvesz, illetve e cselekmények megvalósítása érdekében szállít, elszállít, elrejt vagy másnak megszerez.

Minősített eset valósul meg azonban, ha az elkövetőt a **kizsákmányolás** célzata vezeti. **Kizsákmányolás** a kiszolgáltatott helyzetbe hozott vagy helyzetben tartott sértett e helyzetének kihasználásával előny szerzésére való törekvés.

Súlyosabbnak minősül a bűncselekmény, ha személyi szabadságában megfosztott személy sérelmére, emberi test tiltott felhasználása céljából, hivatalos személyként, üzletszerűen, vagy bűnszövetségben követik el, ha erőszakkal, fenyegetéssel, megfélemlítéssel, a sértett sanyargatásával hajtják végre. Minősítő körülmény továbbá ha az elkövető a passzív alanyhoz való bizalmi, kötődésre épülő viszonyát használja ki (nevelés, felügyelet, gondozás, gyógykezelés, hatalmi vagy befolyási viszony).

Még súlyosabban minősül a cselekmény, ha 18. vagy 14. életévét be nem töltött személyek sérelmére, vagy különösen súlyos hátrányt, életveszélyt előidézve vagy gyermekpornográfia céljából fejtik ki.

192. § (1) Aki mást

*a) elad, megvásárol, elcserél, ellenszolgáltatásként átad vagy átvesz, illetve
b) az a) pontban meghatározott cselekmény megvalósítása érdekében szállít, elszállásol, elrejt vagy másnak megszerez,*

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki mást kizsákmányolás céljából elad, megvásárol, elcserél, átad, átvesz, toboroz, szállít, elszállásol, elrejt vagy másnak megszerez, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az emberkereskedelmet

a) személyi szabadságától megfosztott személy sérelmére,

b) erőszakkal vagy fenyegetéssel,

c) megfélemlítéssel,

d) a sértett sanyargatásával,

e) az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyral visszaélve,

f) emberi test tiltott felhasználása céljából,

g) hivatalos személyként, e minőséget felhasználva,

h) bűnszövetségben vagy

i) üzletszerűen

követik el.

(4) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követik el,

b) a személyi szabadságától megfosztott személy sérelmére elkövetett, a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény a (3) bekezdés b)–i) pontjaiban foglaltak valamelyike szerint minősül, vagy

c) a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény különösen súlyos hátrányt vagy életveszélyt okoz.

(5) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére követik el,

b) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény a (3) bekezdés valamely pontja szerint is minősül,

c) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény különösen súlyos hátrányt vagy életveszélyt okoz, vagy

d) a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére gyermekpornográfia céljából követik el.

(6) A büntetés öt évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha

a) a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény a (3) bekezdés valamely pontja szerint is minősül,

b) a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény különösen súlyos hátrányt vagy életveszélyt okoz, vagy

c) a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére gyermekpornográfia céljából követik el.

(7) Aki emberkereskedelemre irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(8) E § alkalmazásában kizsákmányolás a kiszolgáltatott helyzetbe hozott vagy helyzetben tartott sértett e helyzetének kihasználásával előny szerzésére törekvés.

5.2. Kerítés

A kerítés bűncselekmény a szexuális kizsákmányolás legtipikusabban megjelenő formája, mely az emberkereskedelem törvényi tényállásától elkülönítetten, nem csupán két különböző tényállásban, hanem más fejezetben is jelenik meg.

A kerítés bűncselekményben az elkövető kifejezetten saját haszonszerzése céljából más szexuális cselekmény végzésére másnak megszerez vagy 18. életévét be nem töltött személyt prostitúcióra másnak felajánl vagy felhív.

Súlyosabban büntetendő, ha az elkövető e tevékenységét üzletszerűen végzi, továbbá ha 18. életévét be nem töltött személy sérelmére, illetve ha e személy az elkövető saját hozzátartozója, nevelése, felügyelete vagy gondozása alatt áll, stb., vagy amennyiben az elkövető e cselekményét megtévesztés, erőszak, illetve fenyegetés alkalmazásával követi el.

Külön büntetni rendeli a törvényalkotó azt is, ha az elkövető az üzletszerű kerítés elkövetésében megállapodik.

A bírói gyakorlat szerint a bűncselekmény elkövetése megvalósul, amikor a partnerek már személyesen találkoznak egymással.

200. § (1) Aki haszonszerzés céljából valakit szexuális cselekmény végzésére másnak megszerez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Kerítést követ el, és az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt prostitúcióra felajánl vagy felhív.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a kerítés üzletszerű.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott kerítést

a) tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére,

b) az elkövető hozzátartozója, nevelése, felügyelete vagy gondozása alatt álló sérelmére, vagy a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve,

c) megtévesztéssel, erőszakkal vagy fenyegetéssel követik el.

(5) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a (4) bekezdés a) vagy b) pontjában meghatározott kerítés a c) pont szerint is minősül.

(6) Aki üzletszerű kerítés elkövetésében megállapodik, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

5.3. Prostitúció elősegítése

A magyar Büntető Törvénykönyv azon esetet is bűncselekményként fogalmazza meg, amikor valaki más prostitúcióra rábír, vagy ennek céljára épületet vagy egyéb helyet rendelkezésre bocsát, illetve ha 18. életévét be nem töltött személynek ilyen tevékenység folytatásához segítséget nyújt. Súlyosabb a büntetés, amennyiben a 18. életévét betöltött személynek nem csupán segítséget nyújt, hanem e tevékenység végzésére rábír. Fontos, hogy e tényállásnál nem tényállási elem, hogy az elkövető ezáltal haszonra tegyen szert (ebben az esetben már kitaratottságról, kerítésről vagy gyermekprostitúció kihasználásáról beszélünk), ebben az esetben elegendő, ha az elkövető segít vagy helyszínt biztosít, illetve ha rábíró magatartásával az irányba befolyásolja a sértettet, hogy az prostitúciós tevékenységbe kezdjen.

201. § (1) Aki

a) más prostitúcióra rábír,

b) épületet vagy egyéb helyet prostitúció céljára másnak a rendelkezésére bocsát,

c) tizennyolcadik életévét be nem töltött személy prostitúciójához segítséget nyújt, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt bír rá prostitúcióra, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Fontos, hogy a prostitúció önmagában véve nem bűncselekmény, de még csak nem is szabálysértés, amennyiben azt a jogszabályi előírásoknak megfelelően nem ún. védett övezetben folytatják. A prostitúció a Btk. 459. § (1) bekezdésének 25. pontja szerint: **a rendszeres haszonszerzés céljából történő szexuális cselekmény végzése.**

5.4. Kitartottság

A törvény egyértelműen és tömören büntetni rendeli azon személyt vagy személyeket, aki/k más prostitúciós tevékenységből akár részben, akár egészben kitaratja magát.

A kitaratás mint fogalom olyan negatív erkölcsi tartalommal bíró magatartás, melynek során valaki vagy valakik anyagi juttatást fogadnak el vagy kérnek olyan személytől, aki ezt prostitúciós tevékenység útján szerzi meg. A törvényalkotó az elkövető vagy elkövetők élőködő magatartására figyelemmel rendelkezett a tényállást büntetendőnek, ezáltal kívánta kifejezni annak elítélendőségét.

202. § Aki prostitúciót folytató személlyel egészben vagy részben kitaratja magát, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

5.5. Kényszerszermunka

Új törvényi tényállásként fogalmazták meg a 2012-ben elfogadott Büntető Törvénykönyvben a kényszerszermunka törvényi tényállását, amely eddig csak más bűncselekmények minősített esetei között szerepelt. A törvényalkotó ezáltal – felismerve ennek egyre markánsabb megjelenését – olyan önálló tényállást alkotott, amely esetében más személyt – annak kiszolgáltatott helyzetét kihasználva – akár erőszak vagy fenyegetés alkalmazásával, akár anélkül munkavégzésre kényszerít. Minősíti a cselekményt, amennyiben azt a sértett sanyargatásával, vagy jelentős érdeksérelmet okozva vagy 18. életévét be nem töltött személy sérelmére követik el.

193. § (1) Aki mást annak kiszolgáltatott helyzetét kihasználva, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel munkavégzésre kényszerít, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a kényszerszermunkát

a) a sértett sanyargatásával,

b) jelentős érdeksérelmet okozva vagy

c) tizennolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követik el.

5.6. Gyermekprostitúció kihasználása

Szintén az új Büntető Törvénykönyv 2012. évi elfogadását és hatályba lépését követően nyert önálló bűncselekményi kategóriát a **gyermekprostitúció kihasználása** tényállás, mely azon személyt rendeli büntetni, aki 18. életévét be nem töltött személy prostitúciójából hasznot húz vagy arra törekszik, illetve ha 18. életévét be nem töltött személlyel való szexuális cselekményért ellenszolgáltatást nyújt. Súlyosabb büntetést ír elő a törvény, ha valaki ilyen korú személy prostitúciójából részben vagy egészben kitaratja magát, valamint még súlyosabb büntetés járhat annak, aki olyan bordélyházat tart fenn vagy ilyen működéséhez anyagi eszközöket szolgáltat, ahol 18. életévét meg nem haladott személy prostitúciót folytat. Valamennyi cselekmény esetén szabadságvesztés kiszabását rendeli büntetésként a törvény.

203. § (1) Aki tizennolcadik életévét be nem töltött személy prostitúciójából haszonszerzésre törekszik, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki tizennolcadik életévét be nem töltött személlyel való szexuális cselekményért ellenszolgáltatást nyújt.

(3) Aki részben vagy egészben tizennolcadik életévét be nem töltött, prostitúciót folytató személlyel tartatja ki magát, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Aki olyan bordélyházat tart fenn, vezet, vagy olyan bordélyház működéséhez szolgáltat anyagi eszközöket, amelyben tizennyolcadik életévét be nem töltött személy folytat prostitúciót, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

6. A prostitúció szabályozása Magyarországon

Figyelemmel arra, hogy bár jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyvünk rendelkezik külön a munkacélú kizsákmányolás esetéről, azonban hazánkban továbbra is a szexuális célú kizsákmányolással összefüggésbe hozható, azon belül is a prostitúcióval összefüggő bűncselekmények jelennek meg nagyobb arányban. A prostitúció hazai szabályozása (legális vagy illegális-e) gyakori kérdés a különböző nemzetközi fórumokon. Ennek tisztázása érdekében következik néhány gondolat.

A belföldi prostitúciós tevékenység szabályozása kapcsán ki kell emelni az 1999. évi LXIX. a szabálysértésekről szóló törvényt. Ez alapján a tiltott prostitúció szabálysértés, amennyiben azzal a prostituált törvényt vagy helyi önkormányzati rendelet előírását megszegi, vagyis amennyiben ún. védett övezeten belül folytatja e tevékenységét. A védett övezetre vonatkozóan külön törvény rendelkezik, mely szerint védett övezet, ahol a prostituált szexuális szolgáltatást nem nyújthat, arra nem ajánlkozhat.

Ilyenek:

- a) a közútnak a közúti járművek közlekedésére szolgáló területe
- b) az autópályától, az autóúttól, illetve lakott területen kívül az egy, illetve két számjegyű főútvonaltól számított 100 méteren belüli terület
- c) lakott területen a főútvonaltól számított 50 méteren belüli terület
- d) a népképviselői, közigazgatási, bírósági, ügyészi szervek, valamint diplomáciai és konzuli képviseletek és az ezzel egy tekintet alá eső nemzetközi szervezetek és tagjaik elhelyezésére szolgáló épületek, köz- és felsőoktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, szociális, közművelődési feladatok ellátására rendelt épületek, a személyforgalom célját szolgáló terminálok (repülőtér, pályaudvar, hajóállomások), a nyilvántartásba vett egyházak szertartásaira szolgáló intézmények, a Magyar Honvédség objektumai, valamint a temetkezési és egyéb kegyhelyek területén, illetve a közterületen azoktól számított 300 méter távolságon belüli terület
- e) az olyan mellékutcák, ahol a kiskorúak oktatását, nevelését, gyógyítását, tartós elhelyezését szolgáló, valamint gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmény működik

Továbbá a többlakásos ház közös tulajdonban vagy használatban álló területén, közterületen elhelyezett létesítményekben, illetőleg járműben, valamint a védett övezeten belül a nem lakás céljára szolgáló helyiségben a prostituált szexuális szolgáltatást nem nyújthat. A prostituált a szexuális szolgáltatása igénybevételére csak 18. életévét betöltött személyt hívhat fel, illetőleg csak 18. életévét betöltött személy erre irányuló ajánlattételét fogadhatja el. A felajánlkozás nem lehet másokra nézve zaklató jellegű. További követelmény, hogy a prostituált külön rendeletben meghatározott, 3 hónapnál nem régebbi orvosi igazolással rendelkezzen.

5. LECKE: AZ EMBERKERESKEDELEM ÁLDOZATAIT SEGÍTŐ ELLÁTÓRENDSZER SAJÁTÓSÁGAI

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató megismerje az emberkereskedelem szempontjából veszélyeztetett társadalmi csoportokat és főbb sajátosságait, kellő ismeretekkel rendelkezzen a témát érintő civil szervezetekről és tevékenységükről.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- példát mondani a sérülékenységi tényezőkre
- megnevezni az emberkereskedelem szempontjából veszélyeztetett csoportokat
- jellemezni a veszélyeztetett csoportokat, ismeri sajátosságaikat
- megnevezni olyan civil szervezeteket, akik az emberkereskedelem elleni küzdelemben vesznek részt

Kulcsfogalmak: prevenció, sérülékenységi tényezők, LMBT-emberek, átmeneti szállás

1. Prevenció

1.1. Prevenációs tevékenységek

A rabszolgaság és emberkereskedelem elleni tevékenységeknek világszerte **négy pillére** van. Az angol nyelvű szakirodalomban ezt **4P**-nek nevezik a prevention, protection, prosecution, partnership (vagy participation) fogalmak után. Magyarul **prevenciónak (megelőzésnek), védelemnek, bűnüldözésnek és együttműködésnek** (vagy részvételnek) fordítjuk a négy komponenst.

A négy komponens párhuzamos fejlesztése tud csak eredményt hozni a rabszolgaság és emberkereskedelem csökkentésében, de a megelőzés alkalmas leginkább arra, hogy a potenciális áldozatok tájékozódjanak a veszélyekről, és elkerüljék azt. A nemzetközi szakemberek évtizedekkel ezelőtt elsősorban a származási és célországokban megrendezett kampányoktól vártak eredményt a sérülékeny, veszélyeztetett csoportok szemléletformálása terén. Mára a megelőzéshez sorolt tevékenységek spektruma jóval szélesebb, az erőfeszítések egyszerre több tudományterületről érkeznek. A megelőzéshez tartozik például a munkások jogainak érdekében dolgozó szervezetek megerősítése (különös tekintettel azokban a szektorokban, amelyekre fokozottan jellemző a munkások kizsákmányolása) és a munkajog tökéletesítése, a születések pontos nyilvántartása, a jelzőrendszeri tagok rendszeres kommunikációja vagy a prostitúcióra irányuló igény visszaszorítása.

A megelőzési tevékenységek megszólíthatják a veszélyeztetett, sérülékeny csoportokat, ugyanakkor szólhatnak a többségi társadalomhoz is, hogy a jelenség felismerésében, az esetek hivatalok felé történő jelentésében jobb eredmények szülessenek. Emellett megcélozhatják a döntéshozókat a törvényhozás tökéletesítése és a törvények betartatásának érdekében, célba vehetik a jelzőrendszer tagjait a legfrissebb szakmai útmutatás megosztása céljából, illetve akár a munkaadókat is ösztönözhetik arra, hogy legális munkákat, minél jobb munkakörülményeket és méltányos fizetést biztosítsanak munkavállalóik számára.

A megelőzés hosszú távon képes szemléletváltást elérni, de önmagában kevés ahhoz, hogy strukturális változásokat idézzon elő, márpedig ha az emberkereskedelmet, rabszolgaságot elősegítő tényezők, mint például a tartós szegénység, aluliskolázottság, korrupció nem csökken egy országban, vagyis a gazdaság, oktatás és államigazgatás terén nincsenek reformok, akkor csak részleges eredményeket lehet elérni a megelőzés szintjén. Ez a „rendszerhiba” kihat a védelem és bűnüldözés szintjeire is és ezeken a szinteken akkor sem lesz hatékony megoldás az emberkereskedelem, rabszolgaság visszaszorítására, ha a védelem és bűnüldözés nagyobb szakmai és anyagi támogatást élvez.

Magyarországon az emberkereskedelem elleni küzdelem alapdokumentuma az emberkereskedelem elleni nemzeti stratégiáról szóló 1018/2008. Korm. határozat, amely döntött az Nemzeti Koordinációs Mechanizmus (NKM) kialakításáról, és a Belügyminisztérium Európai Unió és Nemzetközi Helyettes Államtitkárságát nevezte ki az emberkereskedelem elleni fellépés nemzeti koordinátorának. A koordinátor feladata, hogy fejlessze az emberkereskedelem elleni tevékenységet, beleértve a megelőzési tevékenységeket is, és ösztönözze a különböző állami és nem állami szervezetek közötti együttműködést.

2. Veszélyeztetett csoportok bemutatása

Számos embercsoport van világszerte, amely kiszolgáltatott az emberkereskedelemre, rabszolgaságra specializálódott bűnözői csoportoknak. Néhány csoportról nagyon röviden bemutatjuk, milyen mértékben vannak kitéve ezeknek a veszélyeknek.

2.1. Nők

A legfrissebb kutatások eredményei szerint a nők és a fiatal lányok a modern kori rabszolgaság összes formáját tekintve 10-15%-kal nagyobb arányban esnek áldozatul a modern kori rabszolgaságnak, mint a fiúk és férfiak. Egyes típusokban – mint például a szexrabszolgaság vagy a háztartási rabszolgaság – az áldozatok legnagyobb része nő vagy fiatal lány. Az Eurostat adatai szerint a szexuális kizsákmányolás áldozatainak 96%-a nő. Az emberkereskedelem áldozatainak nem és kor szerinti eloszlásáról az

Európai Unióban a legfrissebb adatok szerint elmondható, hogy az áldozatok 68%-a nő és 17%-a férfi, majdnem minden ötödik áldozat (15%) pedig gyermekkorú, azon belül túlnyomó többségük (12%) lány.

2.2. Gyermek

Szerte a világban hatalmas igény mutatkozik a gyermekmunkára. Globális szinten kb. 168 millió gyermekmunkás (5–17 éves) dolgozik, minden második veszélyes munkát végez. 8,4 millió gyermek pedig a gyermekmunka legrosszabb formáit szenved el. Az Eurostat adatai szerint a rabszolgaság áldozatainak mintegy 15%-a gyermek az EU-ban. Azok, akik gyermek munkaerőt alkalmaznak, általában arra hivatkozva próbálják alátámasztani annak létjogosultságát, hogy bizonyos munkafázisokra a gyermekek alkalmasabbak apró, fürge ujjaiak vagy kisebb testméretük okán. Ezek az érvek azonban a gyermekek munkaerejének kizsákmányolását nem legitimizálhatják. A gyermekmunkára való igény alapvetően abból ered, hogy a fiatal áldozatokat általában könnyebb kontroll alatt tartani és fegyelmezni, mint a felnőtteket. A gyermek társadalmi csoport jellemzője, hogy saját jogaik vonatkozásában, jórészt az életkorukból fakadóan csekély érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek, még a többi veszélyeztetett csoporthoz képest is. Kiemelten fontos felelőssége ezért a hatalommal bírónak (például törvénykezés), hogy megfelelő védelmet és szabályozást biztosítsanak a gyermekjogok érvényesülésének.

A diszfunkcionális családokban felnövő gyerekek rabszolgává válása jóval nagyobb arányú, mint a többieké. A bántalmazást, elhanyagolást elszenvedő gyermekek akár a családjukban maradnak, akár állami gondoskodásba kerülnek, akár az „utca neveli” őket, könnyebben befolyásolhatók, becsaphatók egy jobb jövő reményében. A gyerekkereskedők, ismerve a gyermekek körülményeit, legtöbbször az anyagi javakon túl szeretetet és biztos családi háttérrel ígérnek, helyette azonban az egyébként is traumákkal teli életüket nyomorítják meg végérvényesen azzal, hogy szexre és/vagy munkára kényszerítik őket.

2.3. Cigányság

A szexrabszolgaság, a kényszerszolgálat (beleértve a kéregetést, kényszerbűnözést, háztartási rabszolgaságot) és a kényszerházasság Nyugat-Európában, Közép-Európában és a Balkánon egyaránt, születési országon belül és transznacionálisan is jellemző. A fokozottan veszélyeztetett társadalmi csoportok közé tartoznak Európa-szerte a romák, cigányok. Ahogy más marginalizált csoportok is a világban, a romák sérülékenysége az emberkereskedelem szempontjából összefüggésben van a szegénységgel, a többgenerációs szociális kirekesztődéssel és diszkriminációval, beleértve a szociális szolgáltatásokból való kizsárolást is, például az oktatás és a foglalkoztatás területein. A romák a foglalkoztatás és a hitelképesség hiánya miatt gyakran esnek áldozatul az uzsorásoknak, akik olyan extra kamatot követelnek tőlük a kölcsönért cserébe, amely hosszú távon az eladósodásukhoz vezet, ez pedig fokozott veszélyeztetettséget jelent az emberkereskedelem szempontjából. A kizsákmányolók gyakran a különféle szociális juttatásokként kapott pénzt veszik el az áldozattá váló roma emberektől. Az áldozatvédő szolgáltatások és a prevenciók kampányok gyakran nem érik el az etnikai előítéletek miatt izoláltan élő (szegregált) roma közösségeket, és a bűnüldöző és egyéb hatóságok nem elég érzékenyek a roma közösségek (emberkereskedelemmel kapcsolatos) problémáira. Az is előfordul, hogy az emberkereskedelem elleni fellépések valójában csak ürügyül szolgálnak bizonyos diszkriminatív gyakorlatoknak, mint például az erőszakos kilakoltatásoknak és az önkényes letartóztatásoknak. Nem meglepő, hogy sok roma áldozat nem szívesen kér segítséget a hatóságoktól, mivel nem bízik bennük a sok generáció óta megtapasztalt diszkrimináció miatt, és tart az igazságtalan vádaktól vagy az áldozathibáztatástól.

2.4. LMBT-emberek

A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek szerte a világban megtapasztalják a diszkriminációt és a feléjük irányuló agressziót, szexuális orientációjuk vagy nemi identitásuk miatt. Egy 2013-as kutatás szerint, amit az ILGA (International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association, a területen tevékenykedő érdekvédelmi platform) végzett, még ma is közel 80 országban vannak

életben olyan törvények, amelyek kriminalizálják az LGBT-embereket. A diszkrimináció megjelenik az oktatás, a munka és az egészségügyi ellátás szférájában is, így a homofóbia kumulatív hatása fokozottan sérülékennyé teszi azokat az LGBT-embereket, akik szeretnének kitörni a társas elidegenedés és bántalmazás csapdájából. Az emberkereskedők ezt kihasználva gyakran munkát ígérnek, akár távoli országokban, majd a munka reményében a helyszínre érkezőket prostitúcióra kényszerítik. A fenyegetést gyakran zsarolás formájában alkalmazzák, amikor azt mondják az LGBT-fiataloknak, hogy felfedik családjuk előtt az eddig titokban tartott nemi identitásukat vagy szexuális orientációjukat. A kényszerű rejtőzködés (closet) – azaz a nemi orientáció vagy szexuális identitás titokban tartása mások előtt – egy olyan tényező, amely megnehezíti a segítségnyújtást is.

2.5. Fogyatékossgal élő személyek

Számos kutatás kimutatta, hogy a kriminális cselekményekben áldozattá válásban a fogyatékossgal élő személyek többszörösen veszélyeztetettek a többségi, nem fogyatékos populációhoz viszonyítva. Ehhez hozzáadódik még az a tény is, hogy gyakran ugyanannak az elkövetőnek válnak ismétlődően az áldozatává. Ilyen helyzet a rabszolgaság elszენvedése is. Az értelmi sérült emberek kevésbé lehetnek képesek a veszély észlelésére és elkerülésére, illetve könnyebben befolyásolhatóak más emberek által, azaz szociálisan kiszolgáltatottabbak lehetnek. A kizsákmányolók kihasználhatják azt a tényt is, hogy az országok jó részében a jog eltérően kezeli az értelmileg akadályozott embereket például a büntethetőség tekintetében. A testi fogyatékossgal élő emberek kevésbé lehetnek képesek megvédeni magukat és elmenekülni a veszélyes helyzetekből, azaz fizikailag kiszolgáltatottabbak lehetnek. A fogyatékossgal azonban nem csupán önmagából fakadóan veszélyeztető faktora az áldozattá válásnak, hanem a kiszolgáltatottság miatt is, amely abból fakad, hogy a fogyatékossgal élő emberek megítélésük és marginalizációjuk okán hatalom nélküli pozícióban vannak a társadalomban. Ehhez társul még a fizikai és/vagy társas izoláció is, amely a különféle szolgáltatásokhoz és forrásokhoz való hozzáférést nehezíti meg számukra.

2.6. Alkohol-, gyógyszer-, kábítószer-, társ- és játékfüggők

Fokozottan kiszolgáltatott helyzetben vannak az alkohol-, gyógyszer- és kábítószerfüggők is. Az alkohol- és szerhasználat előzménye, eszköze és következménye is lehet a rabszolgaságnak. Akkor jelenthet előzményt, ha az áldozat, túlélő már a rabszolgaság előtt függő volt, és a mindennapi adag megszerzése érdekében olyan „feladatokat” is elvégez, amelyek komoly veszélyt rejtnek magukban. Mentális és/vagy fizikai állapotuk sokszor nem teszi lehetővé, hogy tiszta fejjel mérlegeljenek és/vagy ellenálljanak, így kizsákmányolóik kíméletlenül visszaélnak a kínákozó lehetőséggel, és rájuk kényszerítik akarataikat. A függőséget eszközként is használják a fogva tartók arra, hogy az áldozatok ellenállását megtörjék, és hosszú távra biztosítsák a teljes dependenciát. Végül, a szerfüggőség a fogva tartás és kényszerítés következménye is lehet. Az áldozatok a különböző szerek segítségével a trauma újbóli átélését próbálják elkerülni. A viselkedési függőségek közül a legtöbbször nőket sújtó társfüggőség (kodependencia) is komoly kockázatot jelent a beteg számára. A társfüggők személyiségének jellemzői közül a sérült identitás, (amely valamely gyermekkorra visszavezethető sérülés, bántalmazás következménye), az alacsony önértékelés, a függőségi igény, a túlzott felelősségérzet, a társuló betegségek (például alkohol-, szerfüggőség) nagymértékben sebezhetővé teszi a betegeket olyan emberekkel szemben, akik a kizsákmányolási céllal válnak „társá”. Az inkább férfiakat érintő játékfüggőség pedig könnyen eladósodást eredményezhet és ebből kifolyólag az adósrabszolgaság csapdájába vezetheti a függőt és akár egész családját is.

3. Példák magyarországi civil kezdeményezésekre

3.1. *Anthropolis Egyesület*

Az Anthropolis Egyesület a 13–18 éves korosztály számára tart általános és középiskolákban, illetve gyermekotthonokban prevenciós workshopokat, melyek célja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának rabszolgaságához, emberkereskedelemhez szorosan kötődő cikkelyeinek közös értelmezése, illetve rövid élettörténeteken keresztül a rabszolgaság formáinak rajzos feldolgozása, és ezen keresztül a társas kapcsolatokban és munkavállalásban rejlő veszélyek áttekintése.

3.2. *Magyar Baptista Szeretetszolgálat*

A Magyar Baptista Szeretetszolgálat a Más-kép, Playback Színház című programjában egyrészt 16–18 éves korú önkénteseket, kortárs segítőket képez 16 órában az emberkereskedelem visszaszorításának témájában, hogy multiplikátori szerepet töltsenek be a korosztályukban, és erősítsék a fiatalok érdekérvényesítő képességét, másrészt színházi előadásokat és tréningorozatot valósít meg középiskolákban és gyermekotthonokban, ahol az önkéntesek is fontos szerephez jutnak. A színházi előadás alapját a Szeretetszolgálat *Összetört álmok sugárútja* című rövidfilmje adja. A film megtekintését követően a kortárs segítők pszichodráma-vezető szakember irányításával a résztvevők által megosztott személyes élményeket jelenítik meg különböző színházi technikákkal.

A Baptista Szeretetszolgálat 2005 óta üzemeltet szállást az emberkereskedelem áldozatai számára magánadományokból és európai uniós projektforrásokból. A Baptista Szeretetszolgálat több szállást is üzemeltet, az áldozatok szükségleteinek megfelelően. Egy kis átmeneti szállást az emberkereskedelem áldozatai részére, amely egyszerre egy felnőtt (férfi vagy női) áldozat elszállásolására alkalmas rövid időre, hogy lehetővé tegye az áldozat számára a felépülést és a kockázatok, szükségletek kiértékelését, mielőtt a személyt átirányítják egy másik átmeneti szállásra. A Baptista Szeretetszolgálat olyan átmeneti szállást is üzemeltet, ahol akár 6 felnőtt nő számára is tudnak szállást biztosítani, olykor gyermekeik kíséretében. Az itt-tartózkodás maximális hosszára nincs előírás, az áldozatok átlagosan másfél évig maradnak. Rendelkezésre áll azoknak a női áldozatoknak az elszállásolására is átmeneti szállás, akik más szintű védelmet igényelnek. Ez a ház legfeljebb 12 nőt tud elszállásolni gyermekeikkel együtt; több mint a felük általában emberkereskedelem áldozata. Az áldozatok érkezésükkor egészségügyi vizsgálaton esnek át, és ott-tartózkodásuk alatt pszichológusi segítséget kapnak. A Baptista Szeretetszolgálat eseti alapon tudja elszállásolni az emberkereskedelem férfi áldozatait, és tervezik egy férfiak számára fenntartott védett szálláshely megnyitását is. A Szeretetszolgálat csak kivételes helyzetekben és csupán abban az esetben foglalkozik harmadik országbeli állampolgárokkal vagy gyermek áldozatokkal, amikor a hatóságok ideiglenes megoldásként hozzájuk irányítják őket. A Baptista Szeretetszolgálathoz az áldozatokat általában a következő szervezetek irányítják: az IOM (külföldről visszatérő magyar áldozatok esetében), a rendőrség, a célországok civil szervezetei, az országban található baptista templomok, szociális jóléti intézmények, és az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT).

A Magyar Baptista Szeretetszolgálat személyre szabott közvetlen (pszichoszociális, egészségügyi és jogi) és szociális támogatást biztosít szálláshelyein, hogy segítse az áldozatok rehabilitációjának folyamatát.

3.3. *Névtelen Utak Alapítvány*

A Névtelen Utak Alapítvány a Bohócok a Láthatáron és a KV színházi társulatokkal együttműködésben hozta létre a *Kiállok érted* című színdarabot, amely az áldozattá válás folyamatát mutatja be, azon belül is elsősorban a loverboy jelenségre koncentrálna. A darab éles tükröt tart a valóságról mind szóhasználatában, mind az ábrázolt helyzeteket illetően. A legtöbbször gyermekotthonokban bemutatott előadások után fórumszínházas feldolgozó foglalkozások segítik a látottak értelmezését.

A Névtelen Utak Alapítvány biztonságos háza 8 nőnek és gyermeknek nyújt ellátást, különösen a prostitúció és/vagy szexuális kizsákmányolás áldozatainak. Nagyon fontos, hogy az áldozatok a megfe-

lelő időben hatékony segítséghez jussanak, hogy visszanyerhessék elvesztett képességeiket, érzelmi stabilitásukat, gazdasági és törvény által biztosított jogukat.

A Névtelen Utak Alapítvány segít ezeknek a nőknek új életet kezdeni, javítani életminőségüket és megvédeni jogukat, rövid, közép- és hosszú távú felépülési programokkal és életvezetési képzésekkel, amelyeken a részvétel önkéntes és együttműködésen alapul.

3.4. Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány

A Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány munkatársai évek óta tartanak prevenciós foglalkozásokat osztályfőnöki órák keretében középiskolások számára. A foglalkozások nem csupán az emberkereskedelem, de a kapcsolati erőszak területét is érintik.

Az Alapítvány több (titkos) védett szálláshelyet üzemeltet, amely rászoruló nők, férfiak és gyermekek számára érhető el. Ezek olyan védett szálláshelyek, amelyek állami támogatásban részesülnek az emberkereskedelem áldozatainak ellátásáért 2011, illetve 2014 óta. A Lehetőség Családoknak 2005 Alapítványnál szociális munkás, gondozó, pszichológus és jogi asszisztens dolgozik. Előfordult, hogy a védett szálláshelyeken külföldi áldozatokat is elhelyeztek. Kapcsolatban állnak külföldi védett szállásokkal is. A védett szálláshely általában nem szállásol el gyermek áldozatokat, kivéve akkor, ha az áldozat szülővel érkezik.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatja a Lehetőség Családoknak 2005 Alapítványt az átmeneti szállások üzemeltetésében. Az átmeneti szállások összetett szolgáltatásokkal segítik a szexuális vagy munkaerő-kizsákmányolási célú emberkereskedelem áldozatait. Az átmeneti szállások az áldozatokat 90 napra tudják elhelyezni, mely időtartam további 90 nappal meghosszabbítható. Ezután az áldozatot félutas kiléptető házakban lehet elhelyezni.

Az átmeneti szálláshely szolgáltatásai:

- biztonságos szállás 90+90 napra
- étel, ruházat, higiéniai felszerelések, mentális egészséggel kapcsolatos szolgáltatások
- érdekvéonyesítés

A Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány védett szálláshelyein az áldozatok pszichológiai tanácsadást kapnak, és szükség esetén egészségügyi szakember segíti őket. Új szakmát tanulhatnak, hogy új, önálló életet kezdhessenek.

4. Sérülékenységi tényezők bemutatása

A különféle csoportba tartozás alapján egyes személyek kiszolgáltatottabbá, sérülékenyebbé válhatnak, főként a domináns csoportok megítélése és bánásmódja miatt, így könnyebben kerülhetnek más ember hatalma alá vagy akár annak tulajdonába. Az emberek ráadásul nem csupán egy, hanem több különféle társadalmi csoportnak tagjai egyszerre, így az ezekből külön-külön fakadó előnyök vagy hátrányok együttesen fejtik ki hatásukat. A társadalmi kirekesztettség szorosan együtt jár a szegénységgel, amely az egyik legkomolyabb veszélyeztető tényező az emberkereskedelem és rabszolgává válás tekintetében, habár önmagában nem magyarázza azt. A lehetőség vonzereje, a kérlelhetetlen igény az olcsó javak és a biztos bevételi forrás iránt gyakorta olyan veszélyes helyzetekbe sodorják az embereket, amelyekben könnyen kizsákmányolhatóvá válnak.

A sérülékenység, veszélyeztetettség fokát a Walk Free Foundation a Gallup Intézet közreműködésével 24 tényező segítségével mérte fel a 2016-ban megjelent Globális Rabszolgasági Index (Global Slavery Index) című beszámolójában. A tényezők egyenkénti vagy együttes hatásai pedig különösen sérülékennyé tesznek embereket, embercsoportokat. Ilyen tényező az emberi jogok, politikai jogok tiszteletének és védelmének hiánya, a fizikai biztonság hiánya, az alapvető szükségletek kielégítésének nehézségei (élelem, víz), az alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés nehézségei (orvosi ellátás, oktatás,

pénzügyi szolgáltatások), a jó kormányzás hiánya, a menekülés, ezen belül is leginkább a kényszerű lakhelyelhagyás és a konfliktusok (háborúk, felkelések) illetve katasztrófák.

Ezek a sérülékenységi tényezők 4 fő csoportba tartoznak: (1) polgári és politikai védelem, (2) ép társadalmi és gazdasági jogok, (3) személyi biztonság, (4) menekültek és konfliktusok, katasztrófák.

1. Polgári és politikai védelem

- az igazságszolgáltatásba helyezett bizalom foka
- bizonytalan politikai rendszer
- fegyverekhez való hozzáférés mértéke
- diszkrimináció mértéke a nőkkel szemben
- diszkrimináció mértéke az LMBT-emberekkel szemben
- lakhely elhagyására kényszerült személyek száma
- kormányzati válaszadási hajlandóság (a Global Slavery Index számára 2016-ban)
- adekvát jogi intézkedések

2. Ép társadalmi és gazdasági jogok

- pénzügyi integráció: felvett kölcsönök mértéke
- pénzügyi integráció: heti fizetés összege és elérhetősége
- mobiltelefon-előfizetések száma
- szociális háló működése
- alultápláltság mértéke
- tuberkulózis mértéke
- tiszta vízhez való hozzáférés mértéke

3. Személyi biztonság

- pénzügyi integráció: sürgősségi alap megléte
- erőszakos bűncselekmények száma
- a nők fizikai biztonságának mértéke
- Gini-index (jövedelem és vagyon eloszlásának mérése)
- diszkrimináció mértéke az értelmi fogyatékosokkal szemben
- diszkrimináció mértéke a bevándorlókkal szemben
- diszkrimináció mértéke a kisebbségekkel szemben

4. Menekültek és konfliktusok, katasztrófák

- a terrorizmus hatása
- belső konfliktusok
- menekültek száma

5. Kampányok, kiállítások

A Magyar Baptista Szeretetszolgálat a Nemzetközi Migrációs Szervezettel, Csehországban és Lengyelországban a La Strada elnevezésű segélyszervezettel együtt dolgozta ki a SAFE elnevezésű ingyenes telefonos alkalmazást (<http://www.safe.iom.sk>). Az emberkereskedelem ellen irányuló tájékoztató 5 nyelven érhető el: magyarul, szlovákul, csehül, lengyelül és angolul. Az alkalmazás azért jött létre, hogy megelőző eszköz lehessen az emberkereskedelem elleni küzdelem során leginkább a fiatalok és

a szakemberek számára. Az igaz, anonim történetek mellett az alkalmazás információkat ad a biztonságos utazásról, a külföldi munkavállalásról és hasznos kapcsolatokról vészhelyzet esetére.

A Névtelen Utak Alapítvány Mennyit érsz? című interaktív kiállítását színművészek, fotóművészek, operatőrök, slammerek segítségével készítette el. A kiállításban látható fotókon és videókon valós történetek jelennek meg, amelyek segítségével a látogató képet kap a szexuális célú kizsákmányolást elszenvedő emberek méltatlan élethelyzetéről, bántalmazó környezetéről. A képeken modellek és színészek szerepelnek az anonimitás biztosítása érdekében. Ezt kiegészítve a rehabilitáció útjára lépett túlélők által készített festmények, rajzok láthatók a világ minden tájáról.

A kiállítás mellett az Alapítvány önkéntesek segítségével egy a témát feldolgozó videóklipet is leforgatott Stay címmel, hogy online is minél szélesebb közönséghez eljusson az üzenet. A dalt Henderson Dávid és Fercsik Viktor írta és a következő link alatt tekinthető meg:

<https://www.youtube.com/watch?v=oZwVsa5w-r4&list=RDoZwVsa5w-r4#t=8>

Az Anthropolis Egyesület múzeumi szakemberek segítségével hozta létre Csapda című installációját, amely az áldozatok magára hagyatottságának tapasztalatát szeretné megosztani a közönséggel néhány élettörténet megjelenítésén keresztül. A kiállítás a 14 éven felüli korcsoportok számára iskolai felhasználásra is javasolt, mert külön foglalkoztató füzet segíti a pedagógust az installáció megtekintése során felmerült témák feldolgozásában.

A Nemzetközi Migrációs Szervezet az Országos Rendőr-főkapitánysággal együttműködésben átfogó figyelemfelhívó és prevenciós kampányt indított 2017-ben, amelynek keretében a kizsákmányolás különféle formáit mutatja be. A kampányt kiegészíti 5 kitelepülés a földrajzilag leginkább veszélyeztetett területeken (Miskolc, Ózd, Pécs, Salgótarján és Nyíregyháza). A kitelepülések célja, hogy közvetlenül, személyesen is megszólítsák a legsérülékenyebb csoportokba tartozókat.

6. LECKE: NEMZETKÖZI KITEKINTÉS. AZ EMBERKERESKEDELEM ÁLDOZATAIT SEGÍTŐ SZERVEZETEK NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Célok

A lecke célja, hogy a hallgató megismerje az emberkereskedelem áldozatainak jellemzőit, képes legyen azonosítani egy áldozatot, ismerje az OKIT és az IOM szerepét és feladatkörét, továbbá átlássa az áldozat azonosításától az elhelyezéséig tartó folyamatot.

Követelmények

Ön akkor sajátította el megfelelően a tananyagot, ha képes:

- felsorolni az áldozatokra jellemző vonásokat
- megnevezni az azonosítást végző szervezetet
- az emberkereskedelem valószínűségének felmérésére
- meghatározni az OKIT és az IOM feladatait
- megnevezni az áldozat azonosításától az elhelyezéséig tartó folyamathoz tartozó tevékenységeket, feladatokat

Kulcsfogalmak: Stockholm-szindróma, retorzió, áldozatirányítás

1. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) bemutatása

1.1. Országhatárokon átnyúló irányítási mechanizmus az IOM segítségével

A **Nemzetközi Migrációs Szervezet** azon munkálkodik, hogy a migráció emberhez méltó és rendezett körülmények között folyjon, továbbá hogy elősegítse a nemzetközi együttműködést és párbeszédet a migrációval kapcsolatban. Ezenfelül céljai között szerepel gyakorlati megoldások keresése a migrációval összefüggő problémák kezelésére, valamint humanitárius segítségnyújtás a rászoruló migránsok számára, akár menekültek, akár kényszerített migráció áldozatai (internally displaced people).

A külföldön tartózkodó magyar áldozatok esetében az azonosítást a célországbeli hatóságok és szociális szervezetek végzik. Amennyiben az áldozat haza szeretne térni, a külföldi szervezetek értesítik az IOM helyi irodáját, amely megkereséssel él az IOM magyarországi irodája felé. Az ügyek referálása, illetve a hazatérés megszervezése az IOM-irodák együttműködésével valósul meg. Az utazás előtt a szolgáltató szervezet, ahol az áldozat tartózkodik, előzetes interjú során felméri az ügyfél helyzetét (szükségletelemzés), egészségügyi állapotát (egészségügyi állapotfelmérés), illetve feltérképezi a kockázatokat (kockázatelemzés). Az előtörténet, valamint az ügyfél jelenlegi helyzetének megismerése biztosítja azt, hogy hazaérkezésekor a szükségleteinek leginkább megfelelő ellátásban részesülhessen. Az IOM megszervezi a hazautazást, és egészen az átmeneti szállásig, illetve amennyiben erre nincs szükség, akkor lakhelyéig kíséri az ügyfelet. A reintegrációs folyamat, illetve az esetleges pénzügyi támogatás felhasználása a szociális szolgáltatóval (például civil szervezet, egyházi szervezet, családsegítő központ) szoros együttműködésben és az IOM koordinációjával valósul meg.

2. Áldozatazonosítás

2.1. Az emberkereskedelem áldozataira jellemző vonások

Az emberkereskedelem áldozatai traumát elszenvedett emberek, akik általában rettegnek az elkövetőtől, és ez nagymértékben befolyásolja tetteiket, döntéseiket. Sokszor előfordul, hogy elhatározzák, hogy megszöknek vagy segítséget kérnek, de a retorziótól való félelmük következtében mégsem teszik meg. Ez sok esetben a feljelentés kapcsán is fennáll, gyakran visszavonják azt.

Az elszenvedett trauma következtében az áldozatok világképe megváltozik, nem bíznak az emberekben és a biztonságos világban sem, mindenkivel bizalmatlanul viselkednek, annak érdekében, hogy megvédjék önmagukat. Sokszor két csoportra osztják az embereket, azokra, akikben meg lehet bízni és azokra, akikben nem. Azonban azokat az embereket is nagyon hamar átsorolhatják a nem megbízható emberek közé, akikben korábban megbíztak. Ehhez elegendő egyetlen olyan dolog, amit az áldozat magára nézve bántónak talál. Ilyen lehet például, ha úgy gondolja az áldozat, hogy nem hisznek neki, nem támogatják, vagy elbagatellizálják a vele történeteket.

Jellemző az áldozatokra, hogy minden változástól tartanak, mert a változások mindig bizonytalansággal járnak. Emiatt előfordulhat, hogy az áldozat akkor sem menekül, amikor lehetősége lenne rá, mert a bizonytalanság helyett inkább az ismerős rosszat választja.

Előfordulhat az is, hogy az áldozatban egyfajta traumatizált kötődés alakul ki, szimpátiát, szeretetet érez az elkövetővel szemben (Stockholm-szindróma).

Az áldozatokra jellemző a beszűkült tudatállapot, melynek következtében a múlt-jelen-jövő hármából csak a múltra fókuszálnak, abból nem tudnak kilépni. Jövőképük szinte egyáltalán nincs, vagy ha mégis, akkor nagyon bizonytalan.

Az áldozatok érdekérvényesítő képessége szinte teljesen megszűnik, ha egyáltalán volt, gyakran passzívnak, tehetetlennek tűnnek. Ennek az az oka, hogy bármit szerettek volna a múltjukban megtenni, nem tehették meg, nem önmaguk alakították a sorsukat, nem a saját elképzelésük szerint élték az életüket, hiszen nem engedték meg nekik.

Az áldozatok emlékei az eseményekről nem összefüggő eseményként vannak jelen a memóriájukban, hanem darabokban, töredezetten, ezért gyakran jutnak eszükbe újabb és újabb emlékképek. Ez tehát nem a szavahihetőségüket vonja kétségbe.

2.2. Az emberkereskedelem áldozataira jellemző viselkedésminták

- szorongó, feszült, gyötrődő, görcsösen megoldást kereső
- érzelmi reakcióit csak részben képes kézben tartani, uralni
- hajlamos indulatvezérelt cselekvésre
- nincs önmagára vonatkozó jövőképe
- a kialakult problémáról sokat tud, de elvesz a részletekben, nehezen tudja átlátni, rendszerezni
- beszűkült érzelmeiben és gondolataiban, csak a problémával foglalkozik, tépelődik

Az áldozatokra jellemző továbbá

- a fokozott bizalomvesztés
- a bűntudat
- a szorongás
- az izolálódás
- az elfojtott indulatok
- a kontrollvesztés

Gyermekáldozatokra vonatkozó jelek

- nem tarthat kapcsolatot szüleivel vagy gondviselőjével
- megfélemlítettnek tűnik, vagy egyébként az életkorának nem megfelelő magatartást mutat
- nincsenek a kortársai között, a munkahelyen kívül barátai
- nem járhat iskolába
- nem játszhat
- szegényes körülmények között, más gyermekektől elszigetelten él
- a vele együtt élőktől elkülönítve étkezik
- csak maradékot ehetsz
- életkorának nem megfelelő munkát végez
- felnőttkíséret nélkül utazik
- olyan személyekkel utazik együtt, akik nem a hozzátartozói

További, gyermekkereskedelemre utaló jelek

- gyermekmértű, kifejezetten fizikai munkához vagy prostituáltak által viselt ruhadarabok jelenléte a gyermek környezetében
- játékok és gyermekruhák jelenléte szokatlan helyeken, mint például bordélyban vagy üzemben
- egy felnőttkorú személy olyan állítása, amely szerint „talált” egy magára hagyott gyereket
- magára hagyott gyermek telefonnal, amelyet csak taxi hívására használhat
- jogellenes örökbefogadás felfedése

2.3. Az emberkereskedelem áldozatainak azonosítására használt jelek

Az emberkereskedelem áldozataira nem minden esetben jellemző, hogy külsérelmi nyomok vannak rajtuk. Legtöbb esetben a viselkedésük az, ami árulkodhat erről. Mégis sok esetben találkozhatunk látható sérülésekkel (zúzódások, vágásnyomok, égésnyomok), kezeletlen fertőzések jeleivel, alultápláltsággal, testi fogyatékkal, ápolatlansággal, kimerültséggel, fáradtsággal. A ruházatra jellemző lehet a szegényes, elhanyagolt, piszkos vagy olyan ruha, amely a kényszerített munkavégzéshez illő (prostitúcióra kényszerítés esetén).

A személyes okmányok hiánya és az, hogy a feltételezett áldozat nem tudja a lakcímét, vagy nem akarja megmondani, sok esetben árulkodó lehet. Emellett ha lakcíme folyamatosan változik, vagy olyan lakáskörülmények között él, amely nem megfelelő lakás céljára.

2.4. Azonosító szervek

Az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rendelet) 1. § 1. pontja egyértelműen nevesíti az azonosító szerveket:

„1.1 Azonosítást végző szerv: az egészségügyi szolgáltató, az egészségügyi államigazgatási szerv, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltató, a köznevelési intézmény, a rendőrség, a munkaügyi hatóság, a konzuli tisztviselő, az idegenrendészeti hatóság, a menekültügyi hatóság és az áldozatsegítő szolgálat.”

2.5. Valószínűsége utaló jelek

Valószínűsége utaló jelek az egyes kategóriákban

4. táblázat

	1. Megjelenés	2. Személyes körülmények	3. Munkakörülmények
Nagy	1. Valószínűleg gyermek 2. Látható sérülések (például zúzódás, vágás, égés) 3. Kezeletlen fertőzések jelei 4. Látható alultápláltság 5. Testi fogyatékoság 6. Terhesség	1. Nem rendelkezik személyi azonosító okmányokkal 2. A személy szabad mozgásának korlátozására, ellenőrzésére utaló jelek	1. Munkaideje (tevékenység időtartama) kirívóan hosszú 2. Fizetés egy részének, egészének elvonása 3. Nem tudja a munkahelye címét 4. Kiugróan magas(nak állított) közlekedési, lakhatási, étkezési költségek 5. Nőknél, külföldi azonosításnál: 3 évesnél fiatalabb otthon hagyott gyermek(ek)
Közepes	1. Kimerültség jelei 2. Elhanyagolt, szegényes ruházat 3. A végzett munka jellegének nem megfelelő ruházat 4. Tipikusan szexuális tevékenység végzéséhez viselt ruházat	1. Munkahely azonos a szálláshellyel 2. Nem tudja a szállása címét 3. Folyamatosan változó szálláshely 4. Szegényes, nem lakás céljára szolgáló, alkalmatlan szálláshely	1. Munkaszerződés nincs, vagy a tényleges munkakörülmények nem felelnek meg annak 2. A munkavégzés összes feltételét egyoldalúan a munkaadó állapítja meg 3. Abban a hiszemben van, hogy tartozik a munkaadójának 4. A munkavégzés helye nincs ellátva a megfelelő munkavédelmi felszerelésekkel 5. A munkavégzés helye folyamatosan változik
Kis	1. Túlzott, indokolatlan idegesesség		

Egy adott kategóriában akkor áll fenn az áldozattá válás valószínűsége, HA EGYÜTTESEN van jelen:

- 2 nagy vagy
- 1 nagy és 1 közepes/kis vagy
- 2 közepes és 1 kis
- valószínűsége utaló jel.

3. Az OKIT emberkereskedelmi tevékenységének bemutatása

Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat

Ha az azonosító beszélgetés során az azonosítást végző szerv azt állapítja meg, hogy az áldozat **biztonságos szállással nem rendelkezik**, az előző pontban részletezett értesítésen túl, az áldozat erre irányuló írásos hozzájárulása esetén, az azonosító adatlap egyidejű megküldésével értesíteni kell az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot (OKIT).

Elérhetőségei:

telefon: 06 80 20 55 20

e-mail:

honlap: www.bantalmazas.hu

Az OKIT az értesítést követően tájékoztatja az emberkereskedelem áldozataként azonosított személyt a védett szálláshelyen (shelter) történő elhelyezés lehetőségéről, feltételeiről; kérelem esetén odairányítja (az áldozat írásos hozzájárulásával).

Ha az azonosító beszélgetés alapján valószínűsíthető, hogy az emberkereskedelem áldozataként azonosított személynek **egészségügyi ellátásra van szüksége, és nincs szükség az előző pontban meghatározott intézkedésre**, a 2. pontban meghatározott intézkedésen túl az áldozat írásos beleegyezése esetén az áldozatot az egészségügyi alapellátást biztosító szervhez kell irányítani.

4. Áldozatirányítás

4.1. Az áldozatirányítás jogi szabályozása, tartalma

Az emberkereskedelem áldozatai irányításának jogi kereteit ugyanaz a jogszabály határozza meg, amely az áldozatazonosítás rendjét is. A 354/2012. (XII. 13.) az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről szóló kormányrendelet az áldozatirányításhoz kapcsolódó szükséges szolgáltatásokról, ellátásokról rendelkezik, amelyeket a már azonosításba bevont személyek vehetnek igénybe. Mit értünk áldozatirányítás alatt? Az áldozatazonosítást – történjen az külföldön vagy Magyarországon – és az elsődleges segítségnyújtást követően szükséges kialakítani egy olyan biztonságos környezetet (védett szállás, shelter), ahol az áldozat addig tartózkodhat, amíg a társadalmi reintegrációjához szükséges intézkedéseket elindítják, mely legfeljebb 90 nap időtartamot jelenthet. Ez az időtartam legfeljebb egy alkalommal és legfeljebb 90 nappal meghosszabbítható.

4.2. Az áldozatirányítás jogszabályban meghatározott módja

Az említett kormányrendelet 3. pontja értelmében, ha az azonosító beszélgetés során az azonosítást végző – a rendelet hatálya alapján magyarországi – szerv azt állapítja meg, hogy az áldozat nem rendelkezik biztonságos szállással, haladéktalanul értesíti a Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. által működtetett **Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot (OKIT) az éjjel-nappal, az ország területéről ingyenesen hívható 06 80 20 55 20-as telefonszámon**. Ezt követően az OKIT munkatársa tájékoztatja az érintett személyt az átmeneti szálláshelyen történő elhelyezés feltételeiről. Amennyiben az azonosított személy kéri a védett szálláshelyen történő elhelyezését, az OKIT megkezdí annak koordinálását.

Az áldozatirányítás szempontjából fontos tényező, hogy a klienst külföldön vagy Magyarországon azonosították-e. Amennyiben ez külföldön történt, némileg hosszabb és körülményesebb lehet a hazaszállítás, hazajutás, illetve az átmeneti szállásra (shelterbe) történő eljutás. Magyarországi azonosítás esetén, szintén felmérve a kockázatokat, több lehetőség adódik megszervezni a shelterbe való utazást. Ilyen lehetőség a rendőrségi szállítás, önkormányzati szállítás megszervezése vagy krízissegély folyósítása, egyéb, a szociális ellátórendszer bármely tagja általi segítségnyújtás.

4.3. Az emberkereskedelem áldozataival folytatott szakmai munka protokollja

Bár az említett jogszabály az OKIT áldozatirányító szerepét határozza meg, fontos tudni, hogy a gyakorlatban jelentős arányban az áldozatok személyesen hívják a szolgálatot, így az elsődleges azonosítást is – figyelembe véve a körülményeket – a szolgálat munkatársai végzik. A telefonos tanácsadónak kétséget kizáró módon meg kell győződnie arról, hogy tényleges emberkereskedelem áldozata a hívó. A Szolgálat munkatársai ún. „szűrőkérdések” segítségével felveszik az áldozat „anamnézisé”, tehát azokat a körülményeket, amelyek a kialakult helyzethez vezettek.

4.4. Út az átmeneti szállásra

Amennyiben a beszélgetés során megállapítják, hogy emberkereskedelem áldozatát azonosították, ismertetik vele a számára elérhető segítő lehetőségeket. Amennyiben az áldozat – és a tanácsadó – úgy ítéli meg, hogy a kliens biztonságát csak az átmeneti szállás (shelter) tudná támogatni, úgy egy telefonos elérhetőséget kérve a tanácsadó felveszi a kapcsolatot a shelterrel, majd ismerteti az esetet. A konzultációt követően rövid időn belül telefonon felkeresi a shelter munkatársa az áldozatot, majd megbeszélik a szükséges teendőket, útvonalat indulás előtt. Amennyiben a kliens nem rendelkezik telefonkészülékkel, úgy telefonos kapcsolattartással, „navigálással” juthat el a kliens a védett szállásra.

5. Jelzőrendszeri feladatok

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) értelmében az áldozatsegítő szolgálat a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagja. Ebből két kötelezettség származik: egyrészt kiskorú veszélyeztetettségéről való tudomásszerzés esetén haladéktalanul jelzéssel kell élni a kiskorú tényleges tartózkodási helye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálat felé, másrészt ha a feltárt körülmény a kiskorú életét, testi épségét súlyosan veszélyezteti, a jelzéssel egyidejűleg gyámhatósági eljárást is kezdeményezni kell.

A jelzéstételi kötelezettség alól nincsen kivétel, azt – a Gyvt.-ben rögzített fegyelmi felelősség terhe mellett – minden esetben kötelező megtenni, vagyis olyankor is, amikor esetleg más szervezet vélhetően korábban már szintén tett jelzést az adott ügyben.

Az előzőekben ismertetett feladatokhoz hasonlóan a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény alapján az áldozatsegítő szolgálat köteles jelezni a családvédelmi koordinációért felelős szervnek, amennyiben hozzátartozók közötti erőszak veszélyét észleli.

354/2012. (XII.13.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdése szerint amennyiben az azonosítást végző szerv hatáskörébe tartozó eljárása során vagy egyébként olyan magyar állampolgárra, vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyre vonatkozóan, akiről alappal feltehető, hogy az emberkereskedelem áldozata, ezen helyzetről hivatalos tudomást szerez vagy azt egyébként észleli, vele beazonosítást célzó beszélgetést folytat le **(azonosító beszélgetés)**.

Az interjú (azonosító beszélgetés) **célja** annak eldöntése, hogy az adott személy emberkereskedelem áldozata-e, nem bizonyító erejű vallomás megszerzése vagy kihallgatás.

A 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet értelmében: az azonosító beszélgetés **megkezdése előtt** az áldozatot tájékoztatni kell a beszélgetés céljáról és arról, hogy a kitöltésre kerülő adatlap (anonim módon) kizárólag statisztikai célból kerül felhasználásra.

Az azonosító beszélgetés során az áldozattal szemben törekedni kell a türelem, empátia, tisztelet, bizalom légkörének megteremtésére (biztonságos, zárt helyszín), esetleges szorongás, traumatizáció figyelembevételével.

Áldozattá válásra utaló jelek: Mind a három kategóriában külön-külön el kell dönteni, hogy fennáll-e az áldozattá válás valószínűsége:

- megjelenés
- személyes körülmények
- munkakörülmények, tevékenység végzésének körülményei

6. Az azonosító beszélgetés menete

6.1. Adott személy megismerése

- életkor (gyermekáldozatok)
- nem
- állampolgárság
- dokumentáció (hamis iratok vagy iratok hiánya)
- legutolsó tartózkodási hely és a megtalálás körülményei
- fizikai és/vagy pszichológiai bántalmazás jelei, például külsérelmi nyomok, alultápláltság, függőségek, szorongás, félelem, pszichés zavar, Stockholm-szindróma

6.2. Azonosító interjú

Kérdések az adott személyhez:

- releváns, érthető, megfelelő számú kérdés (fontos tudni, ha a kérdés nem az illetőre, hanem más érintett személy(ek) azonosságára vonatkozik, nem biztos, hogy válaszol)
- az emberkereskedelem három szakasza szerint: toborzási, szállítási és kizsákmányolási fázisra vonatkozó kérdések
- speciális kérdések a kizsákmányolás típusa szerint (szexuális, munka vagy szervkereskedelmi célú kizsákmányolás)

Az azonosító beszélgetésnek ki kell térnie a következőkre:

- Szükséges-e biztonságos szállás?
- Szükséges-e egészségügyi ellátás?
- Kiskorú-e az áldozat? (Amennyiben nem megállapítható, feltételezni kell, hogy gyermek.)

6.3. Azonosító adatlap kitöltése

Indikátorai segítségével, mind a három kategóriára vonatkozóan:

1. Megjelenés
2. Személyes körülmények
3. Munkakörülmények, tevékenység végzésének körülményei

7. A potenciálisan emberkereskedelem áldozatává vált személlyel való első kapcsolatfelvételkor érvényesítendő elvek

Az emberkereskedelem áldozataira jellemző a fokozott bizalomvesztés, ami nehéz helyzet elé állíthatja az első kapcsolatfelvételt végző szakembert. A találkozás és a meghallgatás során nagyon fontos a biztonságos (mind fizikai, mind mentális értelemben) és zavartalan körülmények biztosítása:

- Már az első kapcsolatfelvétel során törekedni kell az áldozat megnyugtatóására, biztosítani az együttérzésről, érzékeltetni vele azt, hogy a segítő „vele van”, ami történt, nem az ő hibája, most már biztonságban van.
- Nagyon fontos, hogy figyelemmel legyünk az érzéseire, igényeire, állapotára – és ennek megfelelően gondoskodjunk az áldozatról.
- Ventiláció lehetőségének biztosítása.
- Az áldozatok számára a legfontosabb a bizalom kialakítása és a megértő figyelem, a kapott információk bizalmas kezelése.
- Segítő háló feltérképezése.
- A prostitúcióra kényszerítés és az emberkereskedelem traumatizált áldozatainak kihallgatását ilyen ügyekben tapasztalattal, kellő empátiával rendelkező és a kihallgatottal azonos nemű rendőrnek kell végeznie.
- Ha indokolt, az eljárásba szakértőként, szaktanácsadóként pszichológust kell bevonni.
- Törekedni kell a másodlagos áldozattá válás megakadályozására.
- Az eltűnés miatt folytatott közigazgatási hatósági eljárások során – különösen, ha az eltűnt személy gyermek, fiatalok vagy fiatal felnőtt – minden esetben vizsgálni kell a prostitúcióra kényszerítés, illetve az emberkereskedelem lehetőségét.
- A bejelentő meghallgatásának ki kell terjednie az erre utaló körülményekre, különösen arra, hogy az eltűnt személy nem tervezett-e külföldi munkavállalást.
- A felkutatott személyek meghallgatása során tisztázni kell, hogy nem próbálták-e prostitúcióra, koldulásra vagy tiltott munkára kényszeríteni.
- Azonosító beszélgetést kell lefolytatni.
- Az azonosító adatlap kitöltését követően (az áldozat beleegyezésével) azt meg kell küldeni a területileg illetékes áldozatsegítő szolgálatnak.
- Gondoskodni kell arról, hogy – amennyiben a feltételek adottak és az érintett személy biztonsága ezt indokoltá teszi – az emberkereskedelem, illetve a prostitúcióra kényszerítés áldozatát zárt, őrzött objektumban helyezték el.
- Tájékoztatni kell az Ást⁴² alapján őt megillető jogokról.

8. Az azonosítást követő intézkedések

A büntető eljárás során biztosítani kell az áldozat

1. Védelemhez való jogát: ami magában foglalja a tanúvédelmet, továbbá az áldozat megóvását a másodlagos és ismételt áldozattá válástól.
2. Az elkövetővel való kapcsolat elkerülésének jogát.
3. A feljelentést követően késedelem nélküli kihallgatását.
4. A kihallgatások számának minimalizálását.
5. A tanúkihallgatások során emberi jogainak maximális tiszteletben tartását.
6. A tanúkihallgatás során olyan feltételek kialakítását, amely segíti az áldozat tanúvallomását és minimálisra csökkenti a folyamattal járó, elkerülhetetlen trauma hatását (másodlagos áldozattá válás elkerülése).
7. Orvosi vizsgálatok számának minimalizálását.
8. Jogi képviselőhöz való jogát.

⁴² 2005. évi CXXXV. törvény

a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0500135.TV>

9. Magánélet védelméhez való jogát: az áldozatok és családtagjaik magánéletét és képmását védeni kell, a gyermekáldozatok beazonosítását teljesen meg kell akadályozni (kivéve, ha éppen ez a gyermek érdeke, például, ha eltűnt), a médiát önszabályozásra kell ösztönözni.
10. Az igénybe vehető segítségnyújtásról, kárenyhítés lehetőségéről való hiteles, pontos tájékoztatást.

Az áldozatokat egyénileg értékelni kell, amelynek során meg kell állapítani:

- Van-e specifikus védelmi szüksége?
- Gyermeknél vélelmezni kell a specifikus védelmi szükségleteket.
- Figyelembe veendő szempontok
 1. az áldozat személyes jellemzői (például életkora, fogyatékosága, az elkövetőhöz fűződő viszonya)
 2. a bűncselekmény típusa, természete, az elkövetés körülményei (például rasszista indíték, nemi erkölcs elleni cselekmény, terrorista cselekmény)

Specifikus védelmi szükséglettel bíró áldozatok jogai

1. Jogok a nyomozási szakban

- kihallgatás megfelelően átalakított helyiségben
- kihallgatás erre kiképzett szakember által/segítségével
- valamennyi kihallgatást egyazon személy végezze
- nemi erkölcs elleni cselekménynél azonos nemű kihallgató

2. Jogok a bírósági szakban

- az áldozat és az elkövető közti vizuális kapcsolat elkerülése
- az áldozat meghallgatása személyes jelenlét nélkül
- az áldozat magánéletére vonatkozó felesleges kérdések tilalma
- a nyilvánosság kizárása a tárgyalásról

Gyermekáldozatok további jogai

Ha az életkor bizonytalan, vélelmezni kell a kiskorúságot.

1. A gyermek áldozatok kihallgatására indokolatlan késedelem nélkül sort kell keríteni.
2. A kihallgatások számát minimálisra kell korlátozni, kizárólag abban az esetben lefolytatni, ha az a büntetőeljárás szempontjából elengedhetetlen.
3. A gyermek áldozatok kihallgatását az erre a célra kialakított helyiségben kell végrehajtani, pszichológus szakértő berendelésével vagy pedagógus végzettségű kolléga közreműködésével, olyan alapossággal, hogy a meghallgatásra még egyszer ne legyen szükség.
4. A gyermekek meghallgatását lehetőség szerint ugyanannak a személynek kell végeznie.
5. A meghallgatást audiovizuálisan rögzíteni kell, ami később bizonyítékként felhasználható.
6. Ha a szülő kizárt az eljárásból, vagy a gyermeknek nincs kísérője, akkor speciális képviselőt kell számára kijelölni.
7. Ha érdekellentét van a szülőkkel, ügyvéd igénybevétele és jogi tanácsadásra is jogosult.

A GYERMEKVÉDELMI JELZŐRENDSZERI TAGOK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSE. A KAPCSOLATI ERŐSZAK ÉS AZ EMBERKERESKEDELEM OKOZTA ÁRTALMAK AZONOSÍTÁSA ÉS KEZELÉSE TOVÁBBKÉPZÉS tananyagának kiegészítése

2020. év március-júliusban módosított jogszabályok

Megjelent: MAGYAR KÖZLÖNY 46. szám 2020. március 16.

2020. évi V. törvény

az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról*

1. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény módosítása

- 1. §** A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) 53. § (2) bekezdés b) pontja a következő bd) alponttal egészül ki:
(Az otthont nyújtó ellátás keretében speciális ellátást kell biztosítani)
„bd) a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló törvényben meghatározott szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmát megszegő gyermek (a továbbiakban: emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermek)”
(számára;)
- 2. §** A Gyvt. 58. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
„(1) A speciális gyermekotthon, a speciális lakásotthon, a gyermekotthon speciális csoportja vagy a gyermekotthon az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy a nevelésbe vett súlyos pszichés vagy súlyos disszociális tüneteket mutató, pszichoaktív szert használó, emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált és a kettős szükségletű gyermekeknek nyújt gondoskodást, szocializációt és reszocializációt, valamint rehabilitációt és rehabilitációt. A speciális gyermekotthon legfeljebb 60 napra befogadja a rendőrség általános védelmi intézkedése alapján a fővárosi, megyei gyermekvédelmi szakértői bizottság véleménye hiányában is
a) az ideiglenes hatállyal elhelyezett, továbbá
b) a már nevelésbe vett és ideiglenes gondozási hellyel vagy gondozási hellyel rendelkező gyermeket a gyermek biztonsága és azonnali terápiában való részesítése érdekében.”
- 3. §** A Gyvt. X. Fejezete a következő alcímmel egészül ki:
„**Általános védelmi intézkedés**
76/B. § A rendőrség az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermek védelmében
a) a családjában nevelkedő gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezi az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermek ideiglenes befogadására kijelölt speciális gyermekotthonban, vagy

- b) az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermeket az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermek ideiglenes befogadására kijelölt speciális gyermekotthonba szállítja, és azonnal végrehajtható döntéséről értesíti a gyámhatóságot.”

4. § A Gyvt. 80/B. § (1) bekezdése a következő e) ponttal egészül ki:

(A gyámhatóság a gyermek gondozási helyét hivatalból vagy kérelemre megváltoztatja, ha)
„e) a rendőrség a 76/B. § b) pontja szerinti általános védelmi intézkedéséről értesítette,”

(és ezért a gyermek nevelését az addigi ellátási formában már nem vagy nem megfelelő módon lehet biztosítani.)

5. § (1) A Gyvt. 101. § (2) bekezdése a következő l) ponttal egészül ki:

[A miniszter az (1) bekezdésben foglalt ágazati irányító jogkörében]

„l) kijelöli az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermekeket befogadó speciális gyermekotthonokat.”

** A törvényt az Országgyűlés a 2020. március 10-i ülésnapján fogadta el.*

(2) A Gyvt. 101. § (3) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(3) A miniszter gondoskodik az ideiglenes hatállyal elhelyezett és a nevelésbe vett

- a) súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel küzdő, vagy az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermekek ellátásának feltételeiről, és
- b) akut orvosi ellátást nem igénylő – egyedi gondozásra szoruló – szerzett immunhiányos tünetegyüttesben szenvedő gyermekek ellátásának feltételeiről,

feltéve, ha – az országos gyermekvédelmi szakértői bizottság véleménye vagy az általános védelmi intézkedés alapján – a gondozásuk máshol nem biztosítható, vagy ha külön elhelyezésük szükséges. Ennek érdekében a Kormány rendeletében kijelölt szerv központi szerve útján speciális gyermekotthonok fenntartásáról gondoskodik.”

(3) A Gyvt. 101. §-a a következő (3a) bekezdéssel egészül ki:

„(3a) A (3) bekezdés szerinti, a miniszter által az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermek befogadására kijelölt speciális gyermekotthon legfeljebb 60 napra befogadja a rendőrség általános védelmi intézkedése alapján az országos gyermekvédelmi szakértői bizottság véleménye hiányában is

- a) az ideiglenes hatállyal elhelyezett, továbbá
- b) a már nevelésbe vett és ideiglenes gondozási hellyel vagy gondozási hellyel rendelkező gyermeket a gyermek biztonsága és azonnali terápiában való részesítése érdekében.”

2. A szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló 1999. évi LXXV. törvény módosítása

6. § A szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló 1999. évi LXXV. törvény 9. §-a a következő (1a) bekezdéssel egészül ki:

„(1a) Tizennyolcadik életévét be nem töltött személy szexuális szolgáltatásra nem ajánlkozhat fel.”

3. A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény módosítása

7. § A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 29. § (2) bekezdése a következő g) ponttal egészül ki:

(E törvény alkalmazásában:)

„g) szexuális szolgáltatásra felajánlkozás: a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló törvény szerinti szexuális szolgáltatásra felajánlkozás.”

8. § A Szabs. tv. 172. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

„172. § (1) Aki törvényben vagy törvény felhatalmazása alapján hozott önkormányzati rendeletben a szexuális szolgáltatással összefüggő korlátozást, illetve tilalmat megszegi, szabálysértést követ el.

(2) Nem büntethető a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmának megszegése miatt az elkövető, ha a cselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét nem töltötte be.

(3) Ha a helyszínen kétséget kizáróan megállapítást nyer, hogy a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmát megszegő személy a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, a szabálysértési eljárás megindításának vele szemben nincs helye.

(4) A szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmát megszegő, a (2) bekezdés alapján nem büntethető személyt, ha a tényállás tisztázásához szükséges, előkészítő eljárásban tanúként kell meghallgatni.

(5) Ha a (3) vagy a (4) bekezdés alapján megállapítást nyer, hogy a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmát megszegő személy a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, a rendőrség – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény alapján – a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmát megszegő személy védelmében azonnal végrehajtható általános védelmi intézkedést hoz, amely döntéséről értesíti a gyámhatóságot, valamint gondoskodik az elhelyezéséről vagy a szállításáról.” 1450 M A G Y A R K Ö Z L Ö N Y • 2020. évi 46. szám

4. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény módosítása

9. § A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) „Emberkereskedelem” című alcíme helyébe a következő rendelkezés lép:

„Emberkereskedelem és kényszermunka

192. § (1) Aki mást

a) elad, megvásárol, elcserél, ellenszolgáltatásként átad, átvesz, vagy

b) az a) pontban meghatározott cselekmény megvalósítása érdekében szállít, elszállásol, elrejt, vagy másnak megszerez,

büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki mást rendszeres előny szerzése céljából munkavégzésre, munka jellegű tevékenység végzésére, egyéb szolgáltatásra, vagy jogellenes cselekmény folytatására

a) megfélemlítéssel, a sértett nevelésével, felügyeletével, gondozásával, gyógykezelésével kapcsolatos, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve, vagy a sértett kiszolgáltatott helyzetét kihasználva rábír, vagy

b) erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerít,

büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Aki mást a (2) bekezdésben meghatározott cselekmény megvalósítása érdekében toboroz, átad, átvesz, elad, megvásárol, elcserél, ellenszolgáltatásként átad vagy átvesz, másnak megszerez, szállít, elszállásol, elrejt, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Aki a (2) vagy a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt szexuális cselekmény végzése vagy emberi test tiltott felhasználása érdekében követi el, büntett miatt öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) A büntetés a (2) vagy a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, a (4) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetén öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha azt

a) tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére,

b) a sértett sanyargatásával,

- c) hivatalos személyként, e minőséget felhasználva, vagy
- d) több ember sérelmére követik el.

(6) A büntetés a (2) vagy a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetén öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, a (4) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetén öt évtől húsz évig vagy életfogytig terjedő szabadságvesztés, ha azt

- a) tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére, vagy
- b) életveszélyt vagy különösen súlyos hátrányt okozva követik el.

(7) Aki emberkereskedelem és kényszermunkára irányuló előkészületet követ el, az (1) bekezdésben meghatározott esetben vétség miatt egy évig, a (2) vagy (3) bekezdésben meghatározott esetben büntett miatt három évig, a (4) bekezdésben meghatározott esetben egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(8) Aki

- a) a (2) bekezdésben meghatározott emberkereskedelem és kényszermunka sértettjének munkáját, munka jellegű tevékenységét, egyéb szolgáltatását vagy jogellenes cselekményét igénybe veszi vagy felhasználja, három évig terjedő szabadságvesztéssel,
- b) az a) pontban meghatározott bűncselekményt szexuális cselekmény igénybevételével vagy emberi test tiltott felhasználása érdekében követi el, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

10. § (1) A Btk. 200. §-a a következő (3a) bekezdéssel egészül ki:

„(3a) Ha az (1)–(3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt különös visszaesőként követik el, a büntetés

- a) az (1) bekezdésben meghatározott esetben egy évtől öt évig,
- b) a (2) bekezdésben meghatározott esetben két évtől nyolc évig,
- c) a (3) bekezdésben meghatározott esetben öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés

(2) A Btk. 200. § (5) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(5) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a (4) bekezdés a) vagy b) pontjában meghatározott kerítés a c) pont szerint is minősül,
- b) a (4) bekezdés valamelyik pontjában meghatározott kerítést különös visszaesőként követik el.”

11. § (1) A Btk. 201. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy prostitúciójával összefüggésben követi el, vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy prostitúciójához segítséget nyújt, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

(2) A Btk. 201. §-a a következő (4) bekezdéssel egészül ki:

„(4) Ha a prostitúció elősegítését különös visszaesőként követik el, a büntetés

- a) az (1) bekezdésben meghatározott esetben egy évtől öt évig,
- b) a (2) bekezdésben meghatározott esetben öt évtől tíz évig,
- c) a (3) bekezdésben meghatározott esetben két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.”

(3) A Btk. 203. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(2) Aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személlyel való szexuális cselekményért ellenszolgáltatást nyújt, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

(4) A Btk. 203. §-a a következő (5) bekezdéssel egészül ki:

„(5) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a gyermekprostitúció kihasználását különös visszaesőként követik el.”

12. § A Btk. XIX. fejezete a következő alcímmel egészül ki:

„Értelmező rendelkezés

207/A. § A 200. § (3a) bekezdése, a 200. § (5) bekezdés b) pontja, a 201. § (4) bekezdése és a 203. § (5) bekezdése alkalmazásában a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény az emberkereskedelem és kényszermunka, a kerítés, a prostitúció elősegítése és a gyermekprostitúció kihasználása.”

13. § A Btk.

- a) 28. § (1a) bekezdésében, 44. § (1) bekezdés j) pontjában, 74/A. § (2) bekezdés c) pontjában, 459. § (1) bekezdés 26. pont d) alpontjában az „emberkereskedelem” szövegrész helyébe az „emberkereskedelem és kényszermunka” szöveg,
- b) 37. § (3) bekezdés a) pont ad) alpontjában az „emberkereskedelem” szövegrész helyébe az „emberkereskedelem és kényszermunka” szöveg és a „192. § (2)–(6) bekezdés” szövegrész helyébe a „192. § (1)–(6) bekezdés” szöveg,
- c) 143. § (1) bekezdés d) pontjában az „emberkereskedelmet követ el, vagy kényszermunkát végeztet” szövegrész helyébe az „emberkereskedelem és kényszermunkát követ el” szöveg,
- d) 200. § (2) bekezdésében az „az (1) bekezdés szerint büntetendő az is” szövegrész helyébe az „egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő” szöveg,
- e) 200. § (3) bekezdésében és 203. § (3) bekezdésében az „egy évtől öt évig” szövegrész helyébe a „két évtől nyolc évig” szöveg,
- f) 203. § (1) bekezdésében a „három évig terjedő” szövegrész helyébe a „két évtől nyolc évig terjedő” szöveg,
- g) 282. § (3) bekezdés b) pontjában az „emberkereskedelemmel” szövegrész helyébe az „emberkereskedelem és kényszermunkával” szöveg lép.

14. § Hatályát veszti a Btk.

- a) 74/A. § (2) bekezdés c) pontjában és 459. § (1) bekezdés 26. pont d) alpontjában az „a kényszermunka (193. §),” szövegrész,
- b) „Kényszermunka” című alcíme,
- c) 201. § (1) bekezdés c) pontja,
- d) 356. § (2) bekezdés b) pontja.

5. Záró rendelkezések

15. § Ez a törvény 2020. július 1-jén lép hatályba.

16. § E törvény az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2011. április 5-i (EU) 2011/36 európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja.

